

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

XIV. ve XV. YÜZYILLARDA BİTOLA (MANASTIR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murtezan İDRİZİ

**Enstitü Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK

MAYIS – 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

XIV. ve XV. YÜZYILLARDA BİTOLA (MANASTIR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murtezan İDRİZİ

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi

Bu tez 11/06/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Murtezan İDRİZİ

30.04.2008

ÖNSÖZ

Dünya tarihinin önemli bir bölümünü teşkil eden Osmanlı Devleti'nin sosyo-kültürel ve tarihsel açıdan incelenmesi kuşkusuz mühim ve çok zor bir iştir.

Osmanlı İmparatorluğu, dünyanın önemli bir coğrafyasında hüküm sürmüş ve kendi müspet katkılarıyla Balkanlarda yeni bir kültür ve medeniyet geliştirmiştir.

Bu çalışmada, bölgede Osmanlıların sunduğu olumlu katkıların ele alınması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Manastır (Bitola) örneği seçilmiştir. Bölgenin ele geçirilmesinden itibaren yaklaşık iki asırlık bir zaman dilimini kapsayan bir süreç ele alınmıştır. Burada oluşturulan askerî ve idarî yapı incelenmiştir. Özellikle mimarî eserler de ele alınmaya çalışılmıştır. İlk fetihlerle beraber gelen Türkmen boylarına mensup aileler dikkatleri çekmektedir. Gelen bu göçebelerin yeni kültür ve din getirmelerine rağmen, bölgedeki diğer halklar arasındaki kültür ve kaynaşmayı sağlamış olmaları da önemli bir nokta olarak karşımızda durmaktadır.

Ele aldığımız konu ile ilgili olarak mümkün olabildiği kadarıyla birinci elden kaynaklar kullanılmaya çalışılmıştır. Bunun için başvurduğumuz ilk ana kaynak, Hasan Kaleşi'nin hazırlamış olduğu "Najstari Vakufski Dokumenti u Jugoslavija na Arapski Jaziku" (Yugoslavya'da En Eski Arapça Vakıf Belgeleri) adlı eserinde yer alan belgeler olmuştur. Osmanlı tarihinin ilk eserleri de incelenmiş ve elde edilen bilgiler yeri geldikçe kullanılmıştır. Çalışmamızda verdiğimiz tüm bilgiler, kronolojik olarak ele alınmıştır.

Bu araştırmada bana her türlü desteği veren ve bana yol gösterici yardımlarda bulunan, sürekli beni teşvik eden değerli hocam Prof. Dr. Levent Öztürk'e ve diğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bana her türlü desteği veren, burada adını anamayacağım birçok kişi ve kuruma da teşekkür ederim.

Murtezan İDRİZİ

Sakarya 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MAKEDONYA BÖLGESİ VE MANASTIR ŞEHRİNİN TARİHİNE	
KISA BİR BAKIŞ	3
1.1. Makedonya Bölgesinin Tarihine Kısa Bir Bakış	3
1.2. Manastır Şehrinin Tarihine Kısa Bir Bakış	17
BÖLÜM 2: BALKANLARDA TÜRKLER VE MANASTIR ŞEHRİNİN FETHİ	23
2.1. Osmanlı Öncesi Balkanlarda Türkler.....	23
2.2. Balkanlarda Osmanlı Fetihleri	33
2.3. Osmanlıların Manastır Şehrini Fethi.....	40
BÖLÜM 3: OSMANLILAR DÖNEMİNDE MANASTIR ŞEHİRİ VE İNŞA	
EDİLEN MİMARÎ ESERLER	50
3.1. Manastır Şehrinin Askerî, İdarî ve Sosyal Yapısı.....	50
3.1.1. Askerî Yapı	50
3.1.2. İdarî Yapı	53
3.1.3. Sosyal Yapı	57
3.2. Manastır Şehrinde İnşa Edilen Mimarî Eserler.....	64
3.2.1. İmaretler ve Vakıflar	64
3.2.2. Camiler	67
3.2.3. Mektepler	73
3.2.4. Medreseler.....	74
3.2.5. Türbeler, Tekkeler ve Zaviyeler.....	76
3.2.6. Bedestenler, Çarşılar, Hanlar ve Hamamlar.....	77

SONUÇ	79
KAYNAKLAR	81
EKLER	90
ÖZGEÇMİŞ	101

Tezin Başlığı: XIV. ve XV. YÜZYILLARDA BİTOLA (MANASTIR)	
Tezin Yazarı: Murtezan İDRİZİ	Danışman: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK
Kabul Tarihi: 11 Haziran 2008	Sayfa Sayısı: IV (ön kısım)+89 (tez)+10 (ekler)
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları	Bilim Dalı: İslam Tarihi
<p>Osmanlı İmparatorluğu dünya tarihine damgasını vuran ve aynı zamanda İslâm medeniyetine altı asır yön veren bir devlettir. İslâm Tarihinde en geniş coğrafyayı kapsayan bir devlet olmuştur. Osmanlı Devleti'nin meydana getirdiği medeniyet birçok yerli ve yabancı araştırmacının dikkatlerini üzerine çekmektedir.</p> <p>Kurduğu medeniyet ve oluşturduğu hoşgörüyeye dayalı düzen, Osmanlı devletiyle ilgili araştırmaların zenginleşmesine neden olmaktadır.</p> <p>Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla beraber hızlı bir şekilde genişlemesi ve Balkan ülkelerinin hızla fethedilmesi araştırmacıların ilgisini arttıran diğer bir etkidir. Osmanlı'nın bölgeye yerleştikten sonra izlediği yaklaşımlarda günümüz olaylarına örnek alınabilecek uygulamaların varlığından söz etmek mümkündür.</p> <p>Bu çalışmada, Balkan fetihlerinde önemli bir yeri olan Manastır (Bitola) ele alınmıştır. Öncelikle dönemin askerî, idarî ve içtimaî hayatı ele alınmıştır. Ayrıca bölgenin Osmanlı öncesi eserleri ile Osmanlıların ilk fetihleriyle beraber yapılan mimari eserleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Bitola, Manastır, Osmanlılar, Mimari Eserler	

Title of the Thesis: BİTOLA (MANASTIR) in the 14th and 15th CENTURIES	
Author: Murtezan İDRİZİ	Supervisor: Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK
Date: 11 June 2008	Nu. of Pages : IV (pre text)+89 (main body)+10(appendices)
Department: History of Islam and	Subfield: History of Islam Islamic Arts
<p>The Ottoman Empire is well known in the world history and it also directed the Islamic civilization for six centuries. At the same time upon the Islamic history, the Ottoman Empire geographically was the biggest Empire. The civilization that the Ottoman Empire brought up aroused the interest of lots of native and foreign researchers. The civilization built up it and the authority that was built upon respect caused that made researches about the Ottoman Empire become richer.</p> <p>Another fact to arouse the interest of researches was that with the foundation of the Ottoman Empire its fast way it broadened and the fast way it conquered the Balkan Nations. After the Ottoman Empires setting dawn to this place the way the empire behaved is it possible to say that there were, same points we can adapt to our momentary age.</p> <p>This study is mainly taken the importance of Bitola (Manastır) up that has had an important place in the conquests of the Balkan. Initially the, naval, administrative and social life taken up. Moreover there is also same information about the monuments which existed there before the Ottoman Empire and the first monuments that has been made after the conquest of the Ottoman Empire available.</p>	
Keywords: Bitola, Manastır, Otoman Empire, Artitectural Art Buildings	

GİRİŞ

Ele aldığımız tezin başlığı “XIV. ve XV. yüzyıllarda Manastır (Bitola)”dır.

Çalışmanın Amacı

Türk tarihinin siyasî ve medenî en büyük devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti, üç kıtada hüküm sürmüş bir devlettir. Bu İmparatorluk, gittiği her yere büyük bir medeniyet götürmüştür. Orta Avrupa’dan Balkanlar’a, Anadolu’dan Arabistan’a, oradan Kuzey Afrika’ya kadar bütün bir coğrafya Osmanlı medeniyetinin izlerini taşımaktadır. Buna bağlı olarak Makedonya da, bu izlerin yüksek derecede görüldüğü bir coğrafyadır.

Batılı yazarlar tarafından bu geniş coğrafyanın yalnızca menfi yanlarının ortaya konulduğu, olumlu yanlarının ise göz ardı edildiği dikkatleri çekmektedir.

Biz bu çalışmamızda, Osmanlıların gelmeleriyle beraber bu şehrin nasıl hızla geliştiğini ve bir merkez haline geldiğini izah etmeye çalışacağız. Ayrıca, Manastır’da bulunan Osmanlı eserleri hakkında da elde ettiğimiz bilgilere yer vereceğiz.

Çalışmanın Önemi

Makedonya’nın batısında bulunan çoğunluğunu müslüman nüfusunun oluşturduğu Manastır şehri ve bu bölgede bulunan Osmanlı İslâm eserleri hakkında çok ayrıntılı bir araştırma yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada Makedonya’da önemli bir şehir olan Manastır’ın, tarihi ele alınacak. Osmanlıların fethinden sonraki ilk iki yüzyıl zarfında bölgede inşa edilen ve hâlâ birçoğu ayakta olan eserler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Manastır ile ilgili şimdiye kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamış, yalnız sınırlı makaleler çerçevesinde konu ele alınmıştır. Çalışmamızın, okuyuculara daha kapsamlı bilgi vermesini ümit ediyoruz.

Çalışmanın Yöntemi ve Planı

Bu araştırmada Balkanlardaki Osmanlı eserlerini incelerken, Hasan Kaleşi'nin "Najstari Vakufski Dokumenti u Jugoslavija na Arapski Jaziku" (Yugoslavya'da En Eski Arapça Vakıf Belgeleri) adlı eserinden ve Evliya Çelebi'nin, Hazim Şabanoviç tarafından "Putopis" adıyla çevirisi yapılan Seyahatnamesi'nden istifade ettik. Ayrıca Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "Avrupa'da Osmanlı Eserleri" adlı eseri tezimizde başvurduğumuz çağdaş bir çalışma olmuştur. Bunun dışında Arnavutça, Boşnakça ve Makedonca çalışma ve araştırmalar da elde edebildiğimiz ölçüde zengin bir biçimde kullanılmıştır.

Çalışmanın Sınırları

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş'te, ele aldığımız tezin amacını, yöntemini ve kaynakları değerlendirdik. Birinci bölümde, Makedonya'nın özellikle Manastır'ın, geçmişten günümüze kadar olan tarihinin bir özetini verdik. İkinci bölümde Osmanlı öncesi Makedonya bölgesinde yaşayan Türk kavimlerini (Hun, Avar, Kuman, Peçenek v.s.) ele aldık. Balkanlar'da Osmanlı fetihlerini, özellikle Manastır'ın fethini inceledik. Üçüncü bölümde ise Manastır'da Osmanlılar tarafından tesis edilen askerî, idarî ve sosyal yapı üzerinde durduk. Ayrıca Manastır şehrinde yapılan mimarî eserleri tespit etmeye ve kısaca bilgi vermeye gayret ettik.

BÖLÜM 1: MAKEDONYA BÖLGESİ VE MANASTIR ŞEHRİNİN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

1.1. Makedonya Bölgesinin Tarihine Kısa Bir Bakış

Yunanlılar'a göre, Makedonya ismi Helen döneminden kalma bir addır. Bulgar müelifi Anastas Totev'e göre ise, Makedonya, İlirler'den kalan bir kelimedir.

Fransızca'ya geçen, fakat aslı eski Yunanca olan Makedonya kelimesi, "karışık", "türlü", muhtelif parçalardan oluşan, "yamalı bohça" "sebze veya meyve salatası" gibi manalara gelmektedir.¹

Arap ülkelerinden daha doğrusu Mısır'dan Plasiçlerden bir kaç asır sonra Helen (barbar) yürükleri Balkanlara gelip diğer kavimleri çıkartarak kendileri yerleşmişlerdir. Plasiçlerden kaynaklanan Masiyetimler Selanik, Üsküb ve Manastır kentlerinde iskan etmişlerdir. Bugün masiyetim isminden Masedovan namiyle bilinmektedir.²

Avrupa'nın güneydoğusunda kabaca elips biçiminde bir ülke olan Makedonya, Bulgaristan, Arnavutluk, Kosova, Sırbistan ve Yunanistan ile komşudur. Yerel adı Republika Makedonya (Makedonya Cumhuriyeti), uzlaşarak benimsenmiş bir adı Stara Yugoslavenska Republika Makedonya (F.Y.R.O.M) olarak da adı geçen Makedonya, Yugoslavya, Yunanistan ve Bulgaristan arasında yer alan ve denize ulaşımı olmayan bir kara devletidir. Orta Vardar adı verilen vadinin iki yakasında uzanır.

Coğrafi açıdan bir nevi kesişme noktası niteliği taşımasından dolayı Balkanlar bölgesi içinde büyük stratejik ve ekonomik öneme sahip bir bölge olan Makedonya, içerisinde, merkezî Avrupa'yı Akdeniz'e bağlayan Morava ve Vardar vadilerini bulundurmaktadır. Bunun yanı sıra bölge, Sırbistan ve Bulgaristan için önemli bir deniz çıkışı niteliği taşımaktadır.³

Makedonya Cumhuriyeti, Güney Avrupa'da bulunup 40°, 50' ve 42°, 20' kuzey enlemi ve 20°, 27' ile 23°, 05' doğu boylamları arasında yer alır.⁴

¹ Nedzipi, Ljutfi, XV- XVI. Yüzyıllarda Makedonya'da Kültür ve Medeniyet, s. 8.

² Tevfik, Mehmet, s. 5-9. Hatipoğlu, Murat, s. 1-2. Öznel, Erdoğan, s. 8.

³ Kocabaş, Süleyman, s. 228.

⁴ Nedzipi, Ljutfi, a. g. e. s. 14.

Bu ülkenin yüzölçümü 25.333 km. kare, nüfusu 2.046.209'dur. Nüfusunun % 60'ı şehirlerde yaşamaktadır.

Makedonya resmî istatistiklerine göre bu nüfusun: % 66.6'sı Makedon, % 22.2'si Arnavut, % 4'ü Türk, % 2.2'si Çingene, % 2.1'si Sırp ve % 2.4'ü diğer etnik gruplardan oluşmaktadır.⁵

2002'de yeni yapılan nüfus sayımı şöyledir: 1.297.981 veya % 64.18'i Makedon, 509.083 veya % 25.17'i Arnavut, 77.959 veya % 3.85'i Türk, 53.879 veya % 2.66'sı Çingene, 35.939 veya % 1.78'i Sırp, 17.018 veya % 0.84'i Boşnak, 9.695 veya % 0.48'i Ulah (Vlah) ve 20.933'ü veya % 1.04'ü diğerleridir.

TDP (Türk Demokratik Partisi)'nin istatistiklerine göre, Makedonya'daki Türklerin sayısı 120.000 ile 150.000 arasındadır. Arnavudlar'ın ise 850.000 dir. Diğer milletlerden ise 50.000 Boşnak, 70.000 Pomak ve 40.000-50.000 Roman (Çingene) Makedonya'da yaşamaktadır.⁶

Makedonya'nın başkenti Üsküp (Skopje) 444.750 nüfusa sahiptir. Diğer önemli şehirleri Manastır (Bitola) 77.712, Kumanova 64.191, Kalkandelen (Tetova) ise 50.376 nüfusa sahiptir.

Makedonya fiziki açıdan dağlık bir ülkedir. Ülkenin en yüksek noktası 2753 metreye ulaşan Golem Korab zirvesidir. Başlıca çukur alanlar ise Üsküp, Manastır ve güneydoğudaki Ustrumca (Strumica) havzalarıdır.

Ülkede hâkim olan iklim tipi soğuk kışlar ve sıcak, kurak yazlarla dikkati çeken karasal iklimidir. Makedonya'da en önemli akarsu başkent Üsküp'ten geçerek ülkeyi ikiye bölen Vardar nehridir. Tarihî Makedonya bölgesini günümüzde Bulgaristan ve Yunanistan sınırları içinde kalan kesimlerinden ayırabilmek için buraya Vardar Makedonyası da denilmektedir.⁷

Osmanlı döneminde Makedonya'nın bilinen coğrafyası 67.741 km. karedir. Bu bölgenin coğrafı sınırları doğuda Karasu (Mesta) Nehri ve Rodop Dağlarına, güneyde Selanik, Olympos Dağı, Pindus Dağları boyunca Ege Denizine, batıda İncekarasu (Bistrica)

⁵ Hacısalıoğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 437.

⁶ Nedzipli, Ljutfi, XV- XVI. Yüzyıllarda Makedonya'da Kültür ve Medeniyet, s. 14.

⁷ Hacısalıoğlu, Mehmet, a. g. e. s. 437.

Nehri, Ohri Gölü, Prespa Gölü, Drim Nehri ve Korab dağlarına, kuzeyde Şar, Kozyak, Osogova ve Rila dağlarına kadar uzanmaktadır. Bugün Makedonya sadece 25.333 km. kare alanı kapsamaktadır.⁸

Bu da göstermektedir ki Makedonya topraklarının 34.177 km. karelik bölümü bugün Yunanistan sınırları içerisinde. Bu kısımda çok sayıda Makedon'un yaşadığı iddia edilmektedir.⁹

Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında bölünen Makedonya topraklarından en büyük payı, Yunanistan almıştır. Makedonya'nın 67.741 kilometrekarelik topraklarından Yunanistan, Ege Makedonyası adı altındaki 34.177 km. karesini alarak "Kuzey Yunanistan" olarak adlandırmıştır. Florina (Lerin), Kastoriya (Kostur), Kajlari'den Selanik'e (Solun) kadar uzanan bölge Ege Makedonyası'dır. En geniş kısmını yaklaşık % 52'sini oluşturan Ege Makedonyası oluşturmaktadır.¹⁰

Sırbistan da alanı 25713 km karelik veya % 38.2 ve nüfüsü 725 bin olan "Vardar Makedonya"sını, Bulgaristan ise genel yüzölçümünden 6798 km karelik ve yahut alanı % 10.11. olan "Pirin Makedonya"sını aldı.¹¹

Makedonya-Arnavutluk sınırı üzerinde Ohri, Makedonya-Yunanistan sınırı üzerinde Doyran ve bir kısmı Arnavutluk, bir kısmı da Yunanistan sınırları içinde yer alan Prespa gölüdür. Bugünkü Makedonya, doğuda Bulgaristan, güneyde Yunanistan, batıda Arnavutluk kuzeyde Sırbistan (Kosova) ile sınırı bulunmaktadır.¹²

Makedonya Cumhuriyeti, doğuda uzunluğu 165 km olan Bulgaristan ile, kuzeyde uzunluğu 232 km olan Kosova ve Sırbistan ile, Güneyde uzunluğu 262 km olan Yunanistan ile ve batıda uzunluğu 191 km olan Arnavutluk ile komşu olup, sınırlarının toplam uzunluğu 850 km olan bir ülkedir. Genelde Makedonya dağlık bir bölgedir ve toprak alanın % 70'i dağlık bölgeden oluşur. En aşağı noktası Vardar nehrinin

⁸ Alp, İlker, Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti, haz: Murat Hatipoğlu, s. 71. Öznel, Erdoğan, s. 7.

⁹ www.manastir vilayeti selase.com

¹⁰ Hatipoğlu, Murat, s. 110.

¹¹ Nedzipi, Ljutfi, XV- XVI. Yüzyıllarda Makedonya'da Kültür ve Medeniyet, s. 13.

¹² Nuredini, Abdülmecit, Makedonya'nın İç ve Dış Politaka Sorunları, s. 4.

Makedonya topraklarını ayırdığı noktadır ve burası deniz seviyesinin 44 metre altındadır.¹³

Topraklarının dörtte birinden azı % 23.6 ekilebilir alan olup (2001) son senelerde istatistiklere göre millî gelirin % 10'u tarıma, %32'si endüstriye, %58'i hizmetler sektörüne dayanmaktadır. Ülkedeki başlıca yeraltı zenginlikleri krom, çingo, manganez, tungsten ve demirdir.

Makedonya Cumhuriyeti'ndeki nüfusun % 67'si Makedon Ortodoks, % 30'u müslüman ve % 3'ü diğer mezhep veya kiliselere mensuptur. Müslüman kaynakları müslümanların % 45'i bulduğunu ve resmî istatistiklerin doğru olmadığını iddia etmektedir.

Slavlar, milattan sonra VI. yüzyılın sonu ve VII. yüzyılda Balkanlar'a göç ettikleri zaman Bizans kilisesinin etkisi altına girmişlerdir. Makedonya'yı da içine alan Bulgar Devleti 870'te Hristiyanlığı kabul edince bu din Slavlar arasında iyice yayıldı. Ohriili Aziz Kliment (Sveti Kliment Ohidski) Ohri Edebiyat Okulu'nu kurdu.

Yugoslavya içinde federal bir cumhuriyet haline gelen Makedonya'da 1958'de Ohri'de Slav Makedonları'nı içine alan ve kendini Ortaçağ'daki Ohri başpiskoposluğunun devamı olarak gören bir Makedon Ortodoks kilisesi (Makedonska Pravoslavna Crkva) kuruldu. Günümüze kadar Makedonlar bu kiliseye tâbi olarak yaşadılar.¹⁴

Osmanlı döneminden sonra dini hayatla ilgilenen Makedonya İslâm Birliği Meşihatı adı altındaki dini kuruluş halen faaliyetini sürdürmektedir. Günümüzde bu meşihatın idaresinde Üsküp'te faaliyet gösteren İsa Bey Medresesi (İmam Hatip Lisesi), ve bir İlahiyat Fakültesi mevcuttur. Üsküp'te 1918-1945 yılları arasında Osmanlı usulüyle çalışan üç medrese mevcuttu (Meddah Medresesi, Kral Aleksandar Medresesi, İsa Bey Medresesi).

Mayıs 1945'te Kiril alfabesi Makedonya Halk Cumhuriyeti'nin resmi alfabesi olarak kabul edilmiştir. Makedonca'nın grameri Bulgarca'nın gramerine çok yakın olmakla birlikte kelime hazinesinin Sırpça'dan çok etkilendiği ve Bulgarca yazı diliyle önemli farklılıklar olduğu görülmektedir.

¹³ Nedzipi, Ljutfi, a. g. e. s. 15.

¹⁴ Hacısalioğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 438.

Bulgarlar, Makedonya milleti veya Makedonca diye bir dilin bulunmadığını iddia ederek Makedonya meselesine II. Dünya Savaşı'ndan sonra "dil kavgası" adı altında yeni bir boyut kazandırmaya çalışmışlardır. Bulgar hükümetinin Makedonca'yı ayrı bir dil olarak kabul etmemesi yüzünden yaşanan gerilim, Avrupa Birliği'nin etkisiyle Bulgar hükümetinin Makedonca'yı kabul ettiğini bildirmesiyle azalmıştır.¹⁵

Osmanlılardan Önce Makedonya Tarihine Bir Bakış

Makedonya'nın durumunu tarihsel açıdan değerlendirirken diğer ülkelerde yaşayan Makedon haklarının durumunu incelemekte ve analiz etmekte yarar görmekteyiz.

Milattan önce 2900' de Mısır Hükümdarı ya da Firavunun 600.000 kişi yaya, 24.000 asker ve çok sayıda savaş aracıyla bütün Asya kıtasını fethederek Manastır (Makedonya)'a kadar yürüdüğü söylenmektedir.

Hicretten bir asır önce İranlılar (Acemistan) İstanbul'a doğru yürürken Çanakkale ve Makedonya topraklarına kadar herşeyi acımasızca yakıp yıkmışlardı. Bu büyük ordunun da Manastır'a kadar yürüdüğü söylenmektedir.¹⁶

Makedonya bölgesi, taşıdığı jeopolitik önem nedeniyle tarih boyunca çeşitli kavimlerin istilalarına maruz kalmış olup, üzerinde Makedonya krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Bulgar Krallığı, Kuman (Kıpçak) Devleti, Sırp Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu gibi devletler hüküm sürmüştür.¹⁷

Bölge üzerinde M.Ö. VII. yüzyılda kurulmuş olan Antik Makedonya Krallığı, Med Savaşları sırasında Pers hâkimiyeti altına girmiş, 479 yılında kazanılan Platees Zaferi ile bağımsız kalmış, bu tarihten sonra özellikle II. Philippe (359-336) ve Büyük Aleksandar (336-323) dönemlerinde egemenlik sahasını Akdeniz, İç Asya Ortadoğu'ya kadar genişletmiştir.¹⁸

¹⁵ Hacısalioğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 438.

¹⁶ Tevfik, Mehmet, s. 11-13.

¹⁷ Öznal, Erdoğan, s. 8.

¹⁸ Castellan, Georges, s. 29. Hacısalioğlu, Mehmet, a. g. e. s. 438. www.manastirvilayeti.selase.com

Makedonya'nın merkezi millattan önce V. ve IV. yüzyıllardan itibaren Pella şehri oldu. II. Filip zamanında (Philippos, m.ö. 359-336) Makedonya, Balkanlar'ın en büyük gücü haline gelerek Yunan şehirlerinin önemli bir kısmını hâkimiyeti altına aldı.¹⁹

Makedonya milattan önce II. Filip zamanında büyük bir varlık göstererek bütün Yunanistan'da üstün bir konum elde etti. Kral Filip, büyük bir Balkan Devleti kurmak ve Yunanistan'ı herhangi bir şekilde bu devlete katmak istiyordu. Kral Filip ülkesinde bulunan altın ve gümüş madenlerinden istifade ile güçlü, ekonomik ve sürekliliği olan bir ordu yarattı. 23 Ekim 336'da Yunanistan tamamen Kral Filip'in eline geçmişti. Filipten sonra çocuğu olan İskender (336-323) babası Filip'in başlatmış olduğu fetihleri devam ettirerek imparatorluğun sınırlarını İndüs'e (Hindistan) kadar uzatmıştır. Bir fatih olarak kısa süren imparatorluğu zamanında, batıda Adriyatik sahillerine kadar olan bölge ve Tuna boyları, doğuda ve güneyde Anadolu, İran, Suriye, Filistin, Mısır, Afganistan ve Hindistan'a kadar olan ülkeler, Makedonya İmparatorluğunun topraklarına katılmıştır.²⁰

Büyük İskender (III. Alexandros, m.ö. 356-323) babasının fetih politikasını sürdürdü. Anadolu'ya geçti ve Hindistan'a kadar ilerledi. Onun zamanında egemenlik bölgesini yaklaşık dört kat genişletti.²¹

Büyük İskender döneminde Yunanistan, Arnavutluk ve Hindistan'a kadar bu bölgede yaşayan halkların Makedonya'ya tâbi oldukları tarihçe sabittir.

Bu noktada Büyük İskender'in hayatı hakkında kısaca birkaç hususa temas etmek yerinde olacaktır. Yunanlılar onun Rum olduğunu, Arnavutlar Arnavut olduğunu, Makedonyalılar Makedon olduğunu söylemektedirler. Yunanlılara ve Arnavutlara göre Büyük İskender hiç bir zaman Makedonca konuşmamıştır. Ayrıca Yunanlılar onu İskender Rumi diye tanır ve büyük İskenderin "barbar" olduğunu iddia ederler. Mehmet Tevfik'e göre bu yanlış bir bilgi üzerine oturmaktadır.²²

Bununla beraber Büyük İskender, kesinlikle Yunan olmayan, ama Trak, Dardan ve İlirlerden de farklı olan küçük bir ulusundur. Eski çağın Yunan yazarları, bütün

¹⁹ Hacısalioğlu, Mehmet, a. g. e. s. 438.

²⁰ Makedonya, s. 7-9. www.manastir vilayeti selase.com

²¹ Hacısalioğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 438.

²² Tevfik, Mehmet, s. 15. Hacısalioğlu, Mehmet, a. g. e. s. 438.

kuzeyliler gibi barbar olarak adlandırılır. İskender'in Yunanistan'ı yönetimine alması da bir "barbar" istilası olarak görülmüştür. Hristiyan batıda görülen Aleksander'in yanında İskender isimli bir Türk veya Skender isimli bir Boşnak veya Arnavutla her an karşılaşmak mümkündür. Hatta peygamber olup olmadığı tartışılan Zülkarneyn ile bir tutanlar bile olmuştur.²³ Büyük İskender, milattan önce 323'te Babilon'da ölmüştür.

Bundan sonra Antigonus sülalesi döneminde (m.ö. 276-168) Yunanistan üzerindeki etkisini koruyan ve güçlenen Makedonya, Filip ve büyük İskender'den sonra ikinci refah dönemi yaşamıştır.²⁴

Milattan önce 276'da Büyük İskender'in torunu hâkimiyeti eline geçirek Antigonlar hanedanlığını kurdu. Yunan şehirleri üzerindeki egemenliği gittikçe zayıfladı. Bundan sonra beşinci Filip'in Roma İmparatorluğu'na karşı Hannibal ile ittifakı üzerine başlayan Makedonya savaşları (m.ö. 214-168)²⁵ cereyan etmiştir.

Sonradan Roma İmparatorluğu'nun başına Flaminyus geçti ve Atakus şehrinde Makedonlara karşı savaştı. Atakus ve İstümpera temeline kadar yıkıldı, çoğu genç, esir oldu ve 5000 kişi öldü, esir alınanlar Roma'ya gönderildi.²⁶

Makedonya krallığı, 168 yılında Pydna Savaşı ile Büyük Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir.²⁷ Bu dönemde Makedonya toprakları, dört adet yarı otonom bölgeye ayrılmıştır.²⁸

Bu mevzu üzerine konuşurken, Mehmet Tevfik'in Manastır Vilayetinin tarihçesi adlı eseri bu mevzuyu aydınlatmaktadır. İlk görüşüne göre sadece Manastır değil, bütün Avrupa halkı Asya'dan Avrupa'ya geldiğini söylemektedir. İlk kavimlerin ismi Selt ve Kelt geçmektedir. Selt kavmi İskandinav ülkelerine gelmişler. Bundan sonra Cerman kavmi doğu ve batı Avrupa'ya gelmiştir.

²³ Hatipoğlu, Murat, s. 2-3.

²⁴ Makedonya, s. 7-9

²⁵ Hacısalioglu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 439.

²⁶ Tevfik, Mehmet, s. 17-18.

²⁷ Öznal, Erdoğan, s. 9.

²⁸ Macedonia in Histori, Historical Abstracal, Part 1, Center For Macedonians Abroad-Society of Macedonian Studies, Ekdodike Athenson S. A, Athens, 1998. Hacısalioglu, Mehmet, a. g. e. s. 439.

Ariyan kavmine mensup olan Plasiçlerin bir kısmı Ural dağlarını geçerek Hazar ve Azak Denizleriyle Kara Denizin kuzey ve batı sahilini takip ile Avrupanın doğu ve güney semtlerine yayılmışlardır.²⁹

Bölgede V. yüzyıldan itibaren görülen slav göçleri sonucunda, yüzyılın sonuna gelindiğinde, Tuna Nehri'nin batı yakası Slav kültürü etkisi altına girmiş, bu suretle Tuna Nehri, Bizans ile Slav dünyasını birbirinde ayıran doğal bir sınır olma niteliği kazanmıştır.

Arap ülkelerinden daha doğrusu Mısır'dan Plasiçlerden bir kaç asır sonra Helen (barbar) göçmenleri Balkanlara gelip diğer kavimleri çıkartarak kendileri yerleşmişlerdir.³⁰

Roma'nın askeri harekâtını Tuna nehrine doğru kaydırmaya başlaması ve milattan sonra 45-46'da Moesia adlı yeni bir sınır eyaletinin kurulmasıyla önemi azalmaya başladı. Milattan sonra 395'te Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nda kalan Makedonya, milattan sonra III. yüzyıldan itibaren Sermat ve Cerman kavimlerin akınlarına sahne oldu, Gotlar tarafından yağmalandı.

VI. yüzyılın sonlarına doğru Slav kavimleri ve Avarlar Selanik önlerine kadar ilerledi ve Makedonya'da Slav kavimleri yerleşmeye başladı.³¹

Göç hareketleri sonunda bölgeye yerleşerek Bizans Ortodoks Kilisesi'ne bağlanan Slavların akınları sonucu, VII. yüzyılın başında Selanik dışında Makedonya bölgesinin tamamı Slavların eline geçmiştir.

Ortaçağ boyunca dönüşümlü olarak Bulgar, Sırp ve Bizans egemenliğine giren Makedonya üzerinde, IX. yüzyılın ortalarında itibaren Bulgarlar, X. yüzyıl başında Sırp, yüzyılın sonlarına doğru ise Bizanslılar hüküm sürmüştür. Bu tarihten sonra bölge, sırasıyla 1018-1185 yılları arasında Bizans, 1185-1280 döneminde Bulgar, bundan sonra slav kavmine mensup olan Sırp (1309) güçlenerek Karpat dağlarından Tunaya kadar olan araziye istila etmişlerdir.³²

²⁹ Tevfik, Mehmet, s. 5-7.

³⁰ Tevfik, Mehmet, s.5-9, Hatipoğlu, Murat, s. 1-2. Öznal, Erdoğan, s. 8.

³¹ Hacısalioğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 439.

³² Tevfik, Mehmet, s. 25.

1346-1371 arasında ise Sırp devletlerinin hâkimiyeti altına girmiştir. Sırp Kralı Stefan Duşan zamanında (1331-1355) Sırp Krallığı topraklarına katıldı. 1371 yılında, Osmanlı İmparatorluğu bölgeyi ele geçirerek 500 yıl boyunca sürecek olan egemenliğini başlatmıştır. Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan yarımadasında fethettiği ilk bölge olma niteliği taşımaktadır.³³

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Makedonya

Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya bölgesindeki toprakları ele geçirmesini kolaylaştırıcı birtakım etkenler olmuştur. Bu etkenler, ana hatları ile aşadaki başlıklar altında toplanması mümkündür:

- Balkanlar bölgesinde yerleşmiş ve Hristiyanlığı kabul etmiş bulunan Türk soyuna mensup Peçenek, Kuman, Gagavuz ve Vardarların, Osmanlı ordularına destek sağlaması.
- Balkanlar ve Makedonya'daki Slavların mensup olduğu Rum Ortodoks ile Venedikliler, Cenevizler ve Macarlardan oluşan Latin Katolik Kiliseleri arasındaki mücadeleden kaynaklanan dinî istikrarsızlık.
- Osmanlıların ele geçirdikleri yerlerdeki Ortodoks Hristiyanlara dinî konularda ve içişlerinde gösterdikleri müsamaha.
- Halkın feodal toprak yapısından kaynaklanan ekonomik sıkıntıları karşısında, Osmanlı yönetiminin malî konularda keyfi muameleye gitmemiş olması.
- Bizans idaresinin yerli halk üzerindeki baskısı.
- Bölgedeki askerî yapının zayıflığı.³⁴

Makedonya Osmanlı'nın Balkanlarda fethettiği ilk ülkeydi. Fetih yollarını açan Meriç savaşı neticesinde ele geçirilmiştir. 26 Eylül 1371'da Duşan krallığının düşmesinden sonra bu devletin iki bölgesinin Vukaşin ve Ugleşa yönetimi de Osmanlı sınırlarına girmişti.

³³ Poulton, Hugh, s. 57.

³⁴ Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı, s. 171-2. Görgülü, İsmet, s. 34-38.

Ostrogorski'ye göre: “Ser’in düşmesinden sonra özellikle doğu Makedonya’nın zaptı daha da kolaylaştı. Özellikle bu bölgenin ele geçmesi 1382-1384’e kadar sürmesi burada verilen mücadelenin göstergesi niteliğindedir”.³⁵

Osmanlı eyalet idaresi sisteminde, temel birimi sancakbeyleri tarafından yönetilen sancaklar teşkil etmekte idi. Yeni fetihlerle devletin sınırları genişledikçe, idarî teşkilatlanmada da yeni yapılanmaya gidilmesi gereği doğmuştur. Söz konusu sancaklar, coğrafi kriterlere göre “eyalet” adı altında birleştirilerek her eyaletin başına “Beylerbeyi” sıfatı ile bir idarî amir getirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda bu şekilde oluşturulan eyaletlerin: Rumeli, Anadolu, Rum, Trabzon, Bosna, Karaman, Kefe, Dulkadır, Erzurum, Diyarbakır, Musul, Halep, Şam, Trablusşam, Mısır, Yemen, Cezayir-i Bahr-i Sefid (Oniki Adalar), Cezayir-i Garb, Kars, Bağdat, Van, Tunus, Basra, Lahsa, Budin, Trablusgarb, Tamişvar, Şehr-I zor ve Kıbristan müteşekkil buldukları bilinmektedir.³⁶

Makedonya bölgesi, yukarıda belirtilen eyaletlerden Rumeli sınırları içinde yer almıştır. Rumeli eyaleti sınırları içinde bulunan toplam 24 sancaktan 6’sı sözkonusu bölge içine girmektedir. Bu sancakları Yanya, Ohri, Selanik, Üsküp, Prizren ve Volçitrin şeklinde sıralamak mümkündür.³⁷

Eski Makedonya’nın kapsadığı bölge, Osmanlı Devleti’nin merkezî idaresi altında Rumeli eyaletinin bir parçası durumundaydı.

XIX. yüzyılda ise elviye-i selasenin sınırları (Selanik, Manastır ve Kosova vilayetleri) içinde yer alıyordu. Selanik vilayeti hemen hemen bütünüyle eski Makedonya sınırları içinde kalmakla birlikte merkezi Üsküp şehri olan Kosova vilayetinin yalnızca güney bölgeleri eski Makedonya sınırları içine giriyordu. Manastır vilayeti Makedonya sınırlarının batısındaki pek çok Arnavut şehrini kapsıyordu.

XV-XVIII. yüzyıllar boyunca Osmanlı idaresi altında bazı kesimlerinin Batılı güçlerle yapılan savaşlar sebebiyle kısa süre işgalleri ile önemli bir siyasî ve sosyal olayla karşı karşıya bulunan bölge XIX. yüzyıldan itibaren çalkantılı bir döneme girdi.³⁸

³⁵ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 5-11.

³⁶ Ortaylı, İlber, s. 185.

³⁷ Öznal, Erdoğan, s. 8.

³⁸ Hacısalıoğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 439.

XIX. yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın etkisi altında kalmış bulunan Balkanlar bölgesinde Osmanlı Devletine karşı bir dizi ayaklanmanın başladığını görmekteyiz. Balkan uluslarının bağımsızlık mücadelelerinde etkili olan bu unsurlar arasında en önemlisi, şüphesiz, içte ve dışta zayıflamakta olan Osmanlı Devleti içindeki halkların, 1789 yılında Fransız İhtilali ile başlayarak kısa sürede Avrupa çapına yayılan milliyetçilik akımından etkilenmeleridir. Diğer bir unsur olarak, Rusya'nın XIX. yüzyıldan başlayarak özellikle Osmanlı Devleti içindeki Slav unsurları etkisi altına almak amacıyla yaymakta olduğu Panislavizm'i saymak mümkündür.

Başlangıçta, Slavlar arasında bir dil ve kültür birliği hareketi şeklinde ortaya çıkan, ancak bütün Slav kavimlerin birleşmesi suretiyle bir siyasal dayanışma gerçekleştirmek haline dönüşen Panislavizm, özellikle 1870'lerden itibaren etkisini göstermiş olup, daha çok Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu içindeki Slavlara yönelmiş olması itibariyle, söz konusu devletleri ciddi şekilde etkilemiştir. 19. yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın etkisi altında kalmış bulunan Balkanlar bölgesinde Osmanlı Devletine karşı bir dizi ayaklanma başlamıştır.³⁹

Balkanların Osmanlı hâkimiyetine geçişi, Arnavutlar'ın ve bir kısım Slav halkının Müslümanlığı seçmesi ve Türkler'in yoğun yerleşmeleri sonucu bölgede önemli bir müslüman nüfus oluştu.

XIX. yüzyılın sonunda bölgede kalabalık bir Türk müslüman nüfusu mevcuttu. Türkler'in yanında Bulgarca konuşan Slavlar, Rumlar, Manastır ve Üsküp çizgisinin batısında kalan şehirlerde yoğunlaşan Arnavutlar, Sırp, özellikle Selanik şehrinde nüfusun önemli bir kısmını oluşturan yahudiler, çingeneler vb. etnik gruplar bulunmaktaydı.

Makedonya'da yaşayan halk müslüman, ortodoks ve katolik hristiyanlar, Yahudiler gibi farklı din ve mezheplere mensuptu.

Hüseyin Hilmi Paşa 1904'te elviye-i selasede bir nüfus sayımı yaptırdı. Buna göre Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinde 1.508.507 müslüman, 896.497 Bulgar, 307.000 Rum, 100.717 Sırp, 99.000 Ulah bulunmaktaydı.⁴⁰

³⁹ Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, VIII, s. 489.

⁴⁰ Hacısalıoğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, s. 438-9.

Aynı dönem içinde, bağımsızlık talebi ile 1821 yılında ayaklan Yunanistan ise 1828 yılında başlayıp Osmanlı'nın yenilgisi ile biten Osmanlı Rus Savaşı sonunda yapılan 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması'nın onuncu maddesinde kabul edilen hüküm ile bağımsız bir devlet kurmuştur.⁴¹ Balkanlar'daki ulusların siyasi ve toplumsal alanda Avrupa'nın etkisinde kaldıkları, bu suretle milli bilinç itibarıyla da geliştikleri bir süreç niteliği taşımaktadır.⁴² 1875 yılında Bosna-Hersek'te, 1876 yılında ise Bulgaristan ve Makedonya'da merkezi otoriteye karşı ayaklanmalar görülmektedir.⁴³

Osmanlı Yönetimine Karşı Makedonya'da Yürütülen Hareketler

Balkanlar'daki diğer uluslar gibi Makedonlar için de XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başları, Osmanlı egemenliğinde kurtulmak adına verilen mücadelelerle geçmiştir. Osmanlı yönetimi döneminde en sakin idarî birimler arasında bulunan Makedonya, bu özelliğini XIX. yüzyılın başlarına kadar muhafaza etmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşmakta olduğu ve zayıf durumda bulunduğu zamanlarda vuku bulan ve çoğunlukla Ortodoks Kilisesi'nin kışkırtmalarından kaynaklanan münferit hadiselerden ibaret kalmış geniş halk kitlelerine yansımadan bastırılmıştır.⁴⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, gerek Makedonya, gerekse Osmanlı Devleti açısından XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki en önemli gelişmelerinden biri olma niteliğini taşımaktadır. Kafkaslar ve Tuna olmak üzere iki cephede birden sürmüş olan savaş, Osmanlı Devleti için, Balkan topraklarının bütünüyle parçalanması anlamına gelecek bir yenilgi ile sonuçlanmış ve iki ülke arasında Ayastefanos Barış Antlaşması imzalanmıştır.⁴⁵

Berlin Antlaşması'nın bir diğer sonucu, özellikle Balkan bölgesinde Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan, Makedonya üzerinde "tarihi hak" iddası ile sözkonusu mücadeleyi başlatmış, bu devletlere Romanya da dahil olmuştu. Bulgarlar, Ortaçağ döneminde kurulmuş olan Bulgar İmparatorluğu'nun, bir süre bölgeyi hâkimiyeti altına almış bulunmasından, Sırlar, Makedonya'nın bir müddet Sırp İmparatorluğu'na dahil olmasının yanı sıra, bölgenin kuzey batısında çoğunluğu teşkil ettikleri gerçeğinden,

⁴¹ Sander, Oral, s. 209.

⁴² Balkanların Dünü, Bugünü, Yarını, s. 18-19.

⁴³ The Macedonian Question in Foreign Relations, Macedonian Historical and Cultural Resource Centre, September, 1996.

⁴⁴ Sander, Oral, s. 209.

⁴⁵ a. g. e. s. 220-221.

Yunanlılar ise, Bizans İmparatorluğu'nu tekrar kurma şeklinde açıklanabilecek olan "Megali İdea" ülküsünden hareketle, Makedonya üzerinde tarihi hak iddialarını ortaya atarak bir mücadele başlatmışlardır.⁴⁶

Başlangıçta amacı, Makedonya'nın özerkliği olan VMRO (Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija) "Makedonya Dahili İhtilal Teşkilatı", müteakip dönemlerde ikiye bölünmüş; bir grup, bağımsız Makedonya için mücadele ederken, diğer bir kesim Bulgaristan'a ilhakı savunmuştur.⁴⁷

Makedonya bağımsızlık mücadelesinin önemli evrelerinden birini teşkil eden 30.000 kişilik bu silahlı hareketin ilk ayı içinde bölgede 10.000 km karelik bir alan isyancı güçler tarafından kontrol altına alınmıştır. Söz konusu ayaklanma sırasında, Makedon ve Ulah asıllı 10.000 nüfusa sahip bulunan Kruşevo kenti de ayaklanmacıların eline geçmiş, burada, 2 Ağustos 1903 tarihinde "Kruşevo Cumhuriyeti" ilan edilmiştir. Ancak bu devlet, Osmanlı Devleti'nin ayaklanmayı bastırması sonucu, kuruluşundan itibaren sadece 10 gün süreyle var olabilmıştır.

Osmanlı Yönetiminin Sonu

29 Kasım 1912 tarihinde, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan, Osmanlı hükümetine, Makedonya, eski Sırbistan toprakları, Epir ve Arnavutluk'ta, 1878 Berlin Antlaşması'nın yirmi üçüncü maddesi gereğince oluşturulacak ve büyük devletlerin koruması altında olacak özerk bölgeler kurulmasını talep eden bir ortak nota tevdi etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin reddetmesi ile 8 Ekim 1912 tarihinde Karadağ, 17 Ekim'de Sırbistan ve Bulgaristan, 18 Ekim'de ise Yunanistan savaş ilan etmiş ve bölgede Birinci Balkan Savaşı patlak vermiştir.

Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki topraklarına saldırdığı bu harekette, Makedonya da önemli rol oynamıştır.

10 Ağustos 1913 tarihinde imzalanan Bükreş Antlaşması ile Bulgaristan, Tutrakan, Silistre ve Dobruca'yı Romanya'ya, Kavala'yı Yunanistan'a vermeyi kabul etmiştir. Böylece Makedonya'nın büyük bir kısmı Yunanistan ve Sırbistan'ın eline geçti. Ege

⁴⁶ Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, VIII, s. 134.

⁴⁷ Bağcı, Hüseyin, s. 75.

Makedonya'yı Yunanistan'a, Vardar Makedonya'yı Sırbistan'a, kuzey doğudaki Pirin Makedonya'yı Bulgaristan'a verilmiştir. Bu antlaşmayı müteakip Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'la 29 Eylül 1913 tarihinde yaptığı İstanbul, Yunanistan'la 14 Kasım 1913 tarihinde imzalanan Atina ve 13 Mart 1914 tarihinde Sırbistan'la yapılan İstanbul Antlaşmaları ile Balkan savaşları sonucunda Osmanlı Devleti yönetiminde çıkan Makedonya sorununun yeni konumu belirlenmiştir.⁴⁸

Sırbistan yönetimindeki Vardar Makedonyası Güney Sırbistan adı altında üç idari birime (Skopje, Bitola ve Ştip) ayrılmıştır.

Vardar Makedonyası'nın batısı (Kalkandelen, Gostivar, Debre, Struga vb) İtalya tarafından işgal edildi. Aynı dönemde Selanikte yaşayan yahudileri ise daha kötü bir kader bekliyordu. Nazi rejimi tarafından yaklaşık 46.000 yahudi Polonya'daki toplama kamplarına götürülerek yok edildi.

İkinci Dünya Savaşından (1944) sonra Makedonya adı yeniden bir devleti tanımlayan bir isim haline geldi (Narodna Republika Makedonya).

1968'de ve 1980'lerde Makedonya'nın batı kesimlerinde çoğunluğu oluşturan Arnavutlar'la hükümet arasındaki ilişkiler gerilemeye başladı. Hükümetin Arnavutlar üzerine uyguladığı özellikle okullarla ilgili baskılar 1988'de Arnavut gösterilerine sebep oldu. "Makedon halkı ve Arnavut ve Türk azınlığı devleti" diye adlandırılan ülke 1989'da "Makedon halkının milli devleti" şekline dönüştürüldü.

Yugoslavya'nın da dağılmaya başlaması üzerine 8 Eylül 1991'de yapılan referanduma dayanarak 17 Eylül 1991'de Makedonya Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan etti. Makedonya Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye, diğerleri ise Bulgaristan ve Arnavutluk.

Komşu ülkelerden tek Yunanistan bağımsızlığını kabul etmeyip Makedonya ismi değiştirildiği takdirde tanıyacağını ilan etti. Şubat 1994'te Amerika Birleşik Devletleri tarafından da kabul edildi. Fakat aynı ay içinde Yunanistan, Makedonya'ya karşı 1995'e kadar devam eden bir ekonomik ambargo başlattı. Nisan 1996'da Yugoslavya da Makedonya'yı resmen tanıdı.

⁴⁸ Pribichevich, Stoyan, s. 137. Hacisalioglu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 441.

Şubat 1995'te Arnavut öğretim üyeleri tarafından Kalkandelen'de kurulan Arnavut Üniversitesi (Univerziteti i Tetovés) hükümet tarafından yasa dışı ilan edildi.

2001 baharında Makedonya'nın batısında başlayan etnik kargaşa ülkenin tamamında gerilimi artırdı. Ali Ahmeti, Fazli Veliu ve Gızim Ostreni önderliğinde kurulan Arnavut Milli Kurtuluş Ordusu (UÇK) adlı aynı yılın ortalarında Üsküp Karadağı'ndaki Tanushe, Breza ve Malina'dan başlayarak Kumanova, Üsküp ve Kalkanden'e kadar geniş bir bölgede faaliyet gösterdi ve Makedon birlikleriyle çatıştı. Bu savaş esnasında Makedon kuvvetleri tarafından elli yedi cami tahrip edilmiştir.⁴⁹

1.2. Manastır Şehrinin Tarihine Kısa Bir Bakış

Makedonca Bitola, Sırpça Bitolj, Bulgarca Bitolja, Yunanca Monastır veya Manastiriyon ve Arumence Toli-Monastır olarak kayıtlarda yer alan Manastır, Makedonya Cumhuriyeti'nin ikinci büyük kentidir. Makedonca Bitola olarak adlandırılan kentin ismi büyük bir olasılıkla, "manastır" anlamına gelen Slovenca Obitel (Bitel, Bitola) sözcüğünden gelmektedir.⁵⁰ Bir rivayete göre bu isim, Drahor suyunun her iki yönünde inşa edilmiş olan pek çok kilise sebebiyle verilmiştir. Diğer bir rivayetten Manastır'da büyük bir kilise bulunduğu için şehre bu ismin verildiği anlaşılmaktadır.⁵¹ Ancak ünlü seyyah Evliya Çelebi'nin tespitlerine göre şehir adını Büyük İskender zamanında, bölgede bulunan bir anıttan almıştır.⁵² Tartışmalı olmakla birlikte Manastır isminin kiliseden (manastır) gelmediğini tam aksine manas destanıyla ilişkili olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Onlar bunu Makedonya'da oturan bazı Kayı boylarının varlığına ve kullanılan ortak bazı kelimelere dayandırmaktadırlar.⁵³ Osmanlıların kente hâkimiyetinden önce kullanılan Manastır kelimesi onların yönetiminde de sürdürülmüştür. Günümüzde yerel halk tarafından kullanılan aynı isim bazı ülkelerce de aynen kullanılmaya devam etmektedir.⁵⁴

Manastır, Ege'den Adriyatik'e uzanan ve Yunanistan Yarımadası'nı tabanından kesen doğu-batı yolunun tam ortasında yer almaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde de

⁴⁹ Hacısalioğlu, Mehmet, Makedonya, DİA, XXVII, s. 442-3.

⁵⁰ www.bitola.com.gov.mk. ayrıca, nedir.antoloji.com/manastir/ - 23

⁵¹ Tefik, Mehmet, s. 17-27.

⁵² Челеби, Евлија, s. 303. www. orbis. com.mk/bitol-niz-vekovite.htm.

⁵³ www.bitola.com.gov.mk ayrıca, nedir.antoloji.com/manastir/ - 23

⁵⁴ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, s. 30, Lory, Bernard - Alexandre Popoviç, s. 60-62. Yediyıldız, Bahaedin, Osmanlılar Döneminde Manastır, s. 21.

çok önemli olan bu yol, Egnatiya yolu (Via Egnatiya) olarak biliniyordu. Bu yol, İmparatorluğun iki başkenti olan Roma ile Konstantinopolis arasında, en kısa kara yolu bağlantısını sağlıyordu. Prespa havzası ile Pelagonia ovası arasında, 1160 m. yüksekliğinde bir geçitten sonra vadinin ovaya açıldığı yerde bulunmaktadır.⁵⁵

Manastır'ın kurulduğu coğrafya eski çağlardan beri önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Bu bölgede bilinen ilk yerleşim, milattan önce sekizinci yüzyıla kadar gerilere götürülebilmektedir. Makedonya Kralı I. Perdikkas'ın kurduğu kent (M.Ö. 725), muhtemelen daha sonraki Pelagoniya, Derpilos ve Herakle şehirlerinin temellerini oluşturmuştur.⁵⁶ Bunlardan Herakle, İmparator Arkelaus ya da Büyük İskender'in babası II. Filip tarafından inşa edilmiş ve Via Egnatia'nın önemli bir durağı olmuştur.⁵⁷

Şehir Roma ve Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde dikkat çekici şekilde büyümüş ve dini bir merkez haline gelmiştir. En önemli arkeolojik buluntuları arasında IV. yüzyılda yapılan Thermae ve (Vitrius'un planına uygun şekilde inşa edilen) 3.000 kişi oturma kapasiteli Büyük Roma Tiyatrosu'dur. Antik kentin kuzey ve güney duvarları Heraklia'nın en önemli arkeolojik kalıntılarıdır.⁵⁸

Arkeolojik kazılar sonucunda erken dönem Hıristiyan yapılarına (özellikle küçük ve büyük Basilika ile Piskoposlara ait konutlar) da ulaşılmıştır. Bu yapıların inşasında taş ve mermer kullanılmıştır. Bölgede o dönemde inşa edilen ve halkın kullanımına açık bir çeşme ile bir çeşit lağım (kanalizasyon) sistemi ve şehrin kuzey-güney duvarlarında bulunan kuleler dikkat çekicidir. Basilika civarındaki kaldırım taşları ve mozaikler görülmeye değerdir. Ayrıca Heraklia yer mozaikleri erken dönem Hıristiyan sanatının en önemli parçalarıdır (1300 m²).⁵⁹

⁵⁵ Lory, Bernard -Alexandre Popoviç, s. 61-4.

⁵⁶ Parmaksızoğlu, İsmet, s. 250. P. L. İnciciyan, H. D. Andreasyon, Osmanlı Rumeli'si Tarih coğrafyası, s. 372.

⁵⁷ Tevfik, Mehmet, s. 16

⁵⁸ Preliminary Technical Assesment of the Architectural and Archaeological Heritage in South East Europe, Heraclea Lyncestis, Bitola "the Former Yugoslav Republic of Macedonia", 14 November 2005, s. 1.

⁵⁹ Preliminary Technical Assesment of the Architectural and Archaeological Heritage in South East Europe, Heraclea Lyncestis, Bitola "the Former Yugoslav Republic of Macedonia", 14 November 2005, s. 5.

Milattan sonra II. yüzyılda Orta Asya'dan bazı Türk boylarının Manastır, Üsküp bölgesine gelerek, buradaki bulunan Plaj kavmi ile karıştığı ileri sürülmektedir.⁶⁰

M.S. V. asırda Roma imparatorluğunun, Doğu Roma ve Batı Roma imparatorluğu şeklinde iki kısma ayrıldığında, Manastır havalisi Doğu Roma imparatorluğunun idaresinde kalmıştır.⁶¹

M.S. V. yüzyılın sonunda Herakleya şehri Gotlar tarafından talan edilmiş, bir asır sonra da yeniden Türkler tarafından işgal edilmiştir. VI. yüzyılın sonunda bu bölgeye Sloven yürükleri gelmiştir. Bu yürüklerin arasında en meşhur olanı yürük Drahoviti'dir. Drahor nehrinin isminin buradan geldiği söylenebilir. Ayrıca Drahorino, Drahoçani, Drahoş köyleri isimlerini bu yürüğün isminden almışlardır.⁶²

M. S. VI. yüzyılda imparatorluğun dağılması, Slav akınları ve korkunç bir deprem bu zenginliğe son verdi ve kent tarihten tamamen silindi. Yakında bulunan bir manastır yeni yerleşim yerinin çekirdeği oldu.

Bununla birlikte Şemseddin Sami eserinde Manastır'ın, (Bitola) yakınında bulunan Manastır harabelerinin yanında Osmanlılar tarafından inşa edildiğini yazmaktadır.⁶³

M.S. IX. yüzyılda Arapların, Manastır'a kadar geldikleri, bu muharebelerde çok kişinin şehit olduğu ve bazı Arap mezarlarının halen Manastır'da mevcut olduğu ileri sürülmektedir. Daha sonraki yüzyıllarda da bazı akınların ve savaşların mevcudiyetine de işaret edilmekte ise de bunlar kesin değildir.⁶⁴

Stefan Duşan zamanında yüz elli bin kişi, Sırp, Boşnak, Hırvat tarafından Makedonya, Tesalya, Arnavutluğu istila etikleri sırada Manastır havalisi ellerine geçmiştir. Manastır, Osmanlılardan önce Stefan Duşan'ın elindeydi ve sonrası oğlu Vukaşin'in elinde kaldı. Bir kısmı ise (Perlepe) kralı Marko'nun elinde kaldı.⁶⁵

⁶⁰ Tevfik, Mehmet, s. 13

⁶¹ Tevfik, Mehmet, s. 7-21

⁶² www. orbis. com.mk/bitol-niz-vekovite.htm

⁶³ Sami, Şemseddin, Kamusu'l A'lam, s. 4437.

⁶⁴ Tevfik, Mehmet, s. 22-4

⁶⁵ a. g. e. s. 25.

Manastır şehri yukarıda da belirtildiği üzere Osmanlılardan önce kral Duşan'ın elindeydi. Manastır 784 (1382) yılında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Manastır kısa bir süre için elden çıktıysa da 1385 yılında tekrar zapt edildi.⁶⁶

II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet devirlerinde Manastır ve çevresi, geniş bir iskân hareketine sahne olmuştur. Anadolu'dan gelen göçmenler buradaki müslüman halkın sayısını artmıştır.

XV. yüzyılın sonunda ve XVI. yüzyılın başında İspanya ve Portugaliya'dan birçok Yahudi gelmiştir.

1497 yılında İspanya ve Portekiz'den kovulan Yahudiler Osmanlı himayesine girerek Manastır'a yerleştirilmiştir. 1528-1529 yılında 200 yahudi ailesi veya 800 kişinin ikamet ettiği kayıt altına alınmıştır. 1568 yılında ise Yahudilerin sayısı 1420'yi bulmuştur. Selanik'e yerleşen birçok yahudinin yanında bir kısmı da Manastır ve civarında yerleşmiştir. Yahudiler Osmanlı kayıtlarında: zanaatçılar, kasaplar, dericiler, tenekeciler, tacirler olarak tanımlanmışlardır. Bu dönemde sayıları az olan yahudiler, aynı zamanda geliri az olan vatandaşlar gurubunda yer almış.⁶⁷ Yahudilerin geliştiği ticarî hayatı önemli şekilde etkilemiştir.⁶⁸

Tanzimattan sonra beylerbeylik kaldırılmış ve kent 1881'de büyük Manastır vilayetinin merkezi olmuştur. II. Abdülhamit idaresine karşı Manastır, Rumeli'deki ihtilal merkezlerinin en önemlilerinden biri oldu.⁶⁹

Osmanlının Rumeli'deki bu önemli eğitim, kültür ve ticaret merkezi, XIX. yüzyılın konsoloslar kenti, 3. ordunun merkezi, artık çok az Türk barındırmaktadır. Manastır kentinin askerlik ve Cumhuriyet tarihimiz açısından da son derece önemli bir konumu bulunmaktadır. 1848 yılında inşa edilen 1892 yılında yatılı hale getirilen Askeri İdadiye 1896 yılında Mustafa Kemal kaydını yaptırmıştır.

⁶⁶ Томоски, Крум, Цамијите Во Битола, s. 29. Stoyanovski, Aleksander, 17. yüzyılın sonuna kadar Makedonya'nın Osmanlı Hâkimiyeti Devrinde Taksimatı, s. 214.

⁶⁷ Цолев, Горги Димоски, Битолски Евреи, s. 27-31.

⁶⁸ İsmail, İsmail, sesler dergisi, s. 55. Makedonya, s. 44

⁶⁹ Tunaya, Tarık Zafer, s. 14-15.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Gazi Mustafa Kemal askerî idadiyi bu kentte okumuştur. Geç dönem Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden biri olan İdadî binası, bütün haşmetiyle ama şimdi başka bir görev üstlenmiş olarak ayakta durmakta ve Müze olarak kullanılmaktadır. İçinde de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun burada eğitim görmüş olmasının anısına bir köşe düzenlenmiştir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Manastır'ın köy halkı şehre doğru yerleşmeye başlamıştır. Son asırlarda yaşanan bütün bu gelişmeler Makedonya'nın Balkanlar'ın ortasındaki Manastır'ını Selanik ile rekabete hazır Avrupalı bir kent haline getirmektedir.

XIX. yüzyılda Manastır'da Yahudi, Bulgar, Yunan, Rum, Aramen (Vlah) ve Sırp'ların gruplaştıkları görülmektedir. Bunlar kendi propagandalarını yayabilmek, taraf kazanabilmek için oluşturdukları eğitim kurumlarını en iyi bir şekilde değerlendirmeye çalışmaktaydılar.⁷⁰

Bundan sonra Manastır, 14-18 Kasım 1912'de Sırp kuvvetleri tarafından işgal edildi ve şehirdeki 430 yıllık Osmanlı hâkimiyeti sona erdi. Ardından Bulgar işgalcilerin eline geçti. I. Dünya savaşından sonra kurulan Krallık Yugoslavyası'na ilhak edildi ve Sırp'lar tarafından merkezi Üsküp olan Vardar eyaletine katıldı.⁷¹

Birinci dünya savaşından sonra, Yunan, Türk, Bulgar nüfusun büyük ölçüde göç etmiş olması nedeniyle, Manastır artık Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığının en güneydeki kenti olmuştur.⁷²

Her iki dünya savaşı esnasında müslümanlar Makedonya ve Manastır'dan zorla sürüldü ve bunların büyük bir kısmı Türkiye'ye göç ettirildi.

Göçmenlerin yerine Slav nüfusu yerleşerek artış gözlemlendi. 1994 yılındaki istatistiklerine göre Manastır'ın etnik yapısını % 91,5 Makedon (78,889), % 2,4 Arnavut (2113), % 1,9 Rum – Çingene (1676), % 1,8 Türk (1559) ve diğer unsurların meydana getirdiği kaydedilmektedir. Ancak yerli halk bu tür istatistiklerin doğruluğuna kuşkuyla bakmaktadır.

⁷⁰ Lory, Bernard, Popoviç, Alexandre, Balkanlar'ın Kavşağındaki Manastır 1816-1918, s. 72.

⁷¹ Prifti, Kristaq, Manastır, DİA, XXVII, s. 562. Parmaksızoğlu, İsmet, Manastır, TA, XXIII, s. 251.

⁷² Lory, Bernard, Popoviç, Alexandre, a. g. e. s. 67-77.

Son yıllarda özellikle 2001 yılında Makedonya'nın batısında meydana gelen iç savaş yüzünden şehirdeki Osmanlı-Türk Çarşısında bulunan ve tarihi değer taşıyan 100'ü aşkın dükkân ve ev yakılmış, aynı tehlike ile bir kısım camiler de karşı karşıya kalmıştır.⁷³ Örneğin İshakiye Camisi, Hasan Baba Camisi, Hamza Bey Camisi ve Muftülük binası zarar gördü.⁷⁴

⁷³ Prifti, Kristaq, Manastır, a. g. e. s. 562-3.

⁷⁴ Shehapi, Behixhudin, s. 28.

BÖLÜM 2: BALKANLAR'DA TÜRKLER VE MANASTIR ŞEHRİNİN FETHİ

2.1. Osmanlı Öncesi Balkanlarda Türkler

Bilinen eski çağlardan bu yana insanlar dünyada çeşitli uygarlıklar kurmuş, her ulus kendi tarihini oluşturmuştur. Yaşanılan coğrafi yer, komşular, sosyal ve kültürel yapı toplumların tarihlerini etkilemiştir. Türkler dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşamakla birlikte ağırlıklı olmak üzere Orta Asya, Anadolu ve Balkanlar eksenini üzerinde bulunmuşlardır. Anadolu ve Balkanlar eksenini Orta Asya'dan göçler sonucunda oluşturmuştur. Türklerin ana vatanı Orta Asya olmakla birlikte bugün görevi Anadolu üstlenmiştir. Türkler tarihin genel akışı içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya geçip Ortadoğu'nun ve Anadolu'nun tarihini değiştirmiştir. Anadolu'daki ve Balkanlar'daki insanlarla, coğrafyayla bütünleşmişler ve dost olarak yaşamışlardır. Gittikleri yerlerdeki kültürleri koruyarak oralara adalet, hoşgörü ve uygarlık götürmüşlerdir.⁷⁵

Daha doğrusu Balkan yarımadası, bir coğrafya parçası olarak adını dahi Türkçeden almıştır. Balkan yarımadasının topografisinin yani nehir, göl, dağ, köy, şehir gibi yer adları Türkçeleşmiştir. Örneğin "Balkan" kelimesi Türkçede "Dağlar" anlamını taşımaktadır.⁷⁶

Balkanlar, Türk kültürüne beşik olmuş, Türk, Slav ve Cermen kültürlerinin dönem dönem hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuş bir bölgedir. Mehmet Tevfik'in tespitlerine göre sadece Manastır değil bütün Avrupa halkı Asya'dan gelmiştir. İlk kavimlerinin ismi Selt ve Kelt olarak geçmektedir. Selt kavmi İskandinav ülkelerine gelmişlerdir. Bundan sonra Cermen kavmi doğu ve batı Avrupa'ya gelmiştir. Cermen kavmini takiben Slav kavimler Avrupa'ya gelmiştir (VI. yy).⁷⁷

Doğu Avrupa'ya hâkim hale gelen Cermen boyları Hunlar tarafından Batı Avrupa'ya sürülmüşlerdir. Böylece onların baskısından kurtulan Slavlar, Hunların koruması altında rahatlayarak, boşalan yerleri doldurmaya başlamışlardır. Slavların ana yurdu konusu henüz tam çözülmemiştir, ancak en eski zamanlarda yaşadıkları yerler kaba hatlarıyla

⁷⁵ Çavuşoğlu, Halim, s. 48.

⁷⁶ Karatay, Osman – Bilgehan A. Gökdağ, s. 212.

⁷⁷ Tevfik, Mehmet, s. 5-6. Lory Bernard, Popoviç Alexandre, Balkanlar'ın Kavşağındaki Manastır 1816-1918, s. 62.

bellidir. Pripet nehri havzası onların eski yurdunun merkezinde kalır. Bugünkü güney Polonya, Slovakya ve Belarus ile Rusya ve Ukrayna'nın batısı bu alana girer.⁷⁸

Hunların da esas kitlesi Güney Rusya'da Don nehri civarındaki merkezlerinde bulunuyordu⁷⁹. Bu dönemde bozkırdaki birbiriyle ilintili etnik hareketlenmeleri toptan bir bakışla inceleyen Czeplédy, tıpkı İç Asyalı Juan-Juan devleti gibi, hem Hun kalıntılarının kurduğu Afganistan merkezi Eftali devletinin, hem de Avrupalı Avarların dayandığı iki temel boyun Uar ve Hun isimlerini taşıdığı, dolayısıyla bunların aynı kaynaktan geldiği sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, Avarlar bir bakıma Attila'nın Hunlarıyla aynı kaynaktan geliyorlardı ve belki bu yüzden eski kaynaklar onları Hunlardan pek ayırmamaktadır.⁸⁰

Osmanlı Türklerinin bölgeye gelmesinden önceki II-III. yüzyılda İilir, Kimer, Galat, Trak, Kelt, İiskit, Hun, Avar, Vizigot, Ostrogot, Peçenek, Kuman, Bulgar, Slav ve başkaları sıra sıra gelmiş Balkanlara yerleşmiş ya da bir kısım nüfuslarını bırakıp gelip geçmişlerdir.⁸¹

Osmanlı'dan önce Makedonya'ya ve Balkan yarımadasının diğer yerlerini iskân eden Türk boyları, bu toprakların tarihinde çok önemli rol oynadılar. Yaptıkları icraatlarla Balkan yarımadasının sosyo-etnik yapısını, olayların ve tarih akışının yönünü ve adı geçen yarımadaanın kaderini değiştirdiler. Türk boyları Balkanlar'a iki ayrı yoldan gelmişlerdir. Birincisi Hazar Denizi-Karadeniz kuzeyinden, ikincisi ise güneyden Anadolu üzerindenidir. Bunlardan ilki “kuzey yolu”, diğeri de “orta yolu” şeklinde adlandırılır. Kuzey yolunu kullanan Türkler, Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda, Balkanlarda ve Orta Avrupa'da hâkimiyet kurdular.⁸² Daha doğrusu burası bitki örtüsü ve iklimiyle Türklerin kendilerine has hayat tarzlarını sürdürmeye son derece elverişli bir bölge idi. Bu durum hiç şüphesiz Türk göçlerinin yayılmasını teşvik eden önemli bir faktör olmuştur. Türk topluluklarına kuzey yolunu açan ve ilk ayak basan Hun Türkleridir. İtil nehrini geçen Hunlar, 374 yılında ilk defa Avrupa'da görünmüştür.⁸³

⁷⁸ Hatipoğlu, Murat, s. 6.

⁷⁹ Karatay Osman, Bilgehan A. Gökdağ, s. 71

⁸⁰ a. g. e. s. 87

⁸¹ İinalcık, Halil ve dğr, Balkanlar, s. 46.

⁸² Koca, Salim, Türklerin Göçleri ve Yayılmaları, Türkler, I, s. 658.

⁸³ Hatipoğlu, Murat, s. 6. Koca, Salim, a. g. e. s. 658.

Türk kavimlerinden Avrupa'ya ve Balkanlar'a ilk gelen Hunlardır. Fakat yıl konusunda farklı görüşler de bulunmaktadır. Örneğin M.S. 375 yılında, Orta Asya'dan batıya doğru yapılan "Büyük Kavimler Göçü" esnasında Hun Türkleri'nin, Karadeniz'in Kuzeyinden büyük ve yıldırım hızıyla yaptıkları yürüyüşlere kısa sürede Balkan Yarımadasına dayandıkları ileri sürülmektedir.⁸⁴

İbrahim Kafesoğlu'na göre Hun Türkleri IV. yüzyılın başından itibaren batıya doğru ilerleyerek, 376 yılında Volga nehrini geçmiş ve Balkanlar'da yerleşmeye başlamışlardır.⁸⁵ 378 yılında Hun Türkleri Balkanlar'a ayak basmış olduğu, Hun Türklerinin Avrupa'ya IV. yüzyılda gelmiş olduğu kesin olan görüştür.⁸⁶

Makedonya topraklarında Türk varlığının başlangıcı, M.S. 378'den Hun Türklerinin buralardan geçerek Edirne civarında Bizans İmparatorluğu ile savaşmalarına kadar dayanır.⁸⁷

Üstelik bu Türk boyu devletin topraklarını alarak İstanbul'un surları (kale) önüne kadar geldiler. Bu şehri muhasara altına alarak Bizans'ı haraca bağladıktan sonra geri çekildiklerini söylemek mümkündür.⁸⁸

377-378'de Hun Türkleri Makedonya ve Trakya bölgesinde bulunmuşlardır. Üstelik 9 Ağustos 378'de Gotlar Edirne, Heraclea ve İstanbul'u alma düşüncesindeydi, fakat sonuç alınamamıştır. Çünkü bölgeye Hunlar hâkim idi.⁸⁹

Hunların Batı Kanadı reisi olan Uldız 3 Ocak 401'de ortaya çıkmıştır. Bir kaç sene sonra 408 yılında Doğu Roma imparatorluğu'na saldırıp Balkan bölgesinde hâkim olmuştur. Bu kadar başarıdan sonra Uldız, doğan güneşi göstererek "güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar her yeri fethederim, demiş. 422'de Hunlar büyük bir hızla ilerleyerek Makedonya ve Trakya'yı yeniden almışlardır.⁹⁰

Hun kavimlerinin gücü, Dünya'nın en büyük devletlerinden biri olan Roma İmparatorluğunu temelinden sarsmıştır. Bu hareket Roma İmparatorluğu'nun ikiye

⁸⁴ Makedonya, s. 11.

⁸⁵ Kafesoğlu, İbrahim, s. 70.

⁸⁶ http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_16_07.htm

⁸⁷ Turan, Ömer, Makedonya'da Türkler, haz: Murat Hatipoğlu, s. 167.

⁸⁸ http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_16_07.htm

⁸⁹ Karatay, Osman, Bilgehan A. Gökdağ, s. 70.

⁹⁰ a. g. e. s. 72-3

ayrılmasını (395), sonra bunlardan Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasını hızlandıran başlıca etken olmuştur.⁹¹

İlerleyen yıllarda Hun İmparatoru Attila liderliğindeki ordular Fransa ve İtalya'ya kadar ulaşmışlardır. Ancak bu ilerleyiş uzun sürmemiş, Türk boyları kısa süre içinde eski etki ve güçlerini kaybetmişlerdir.

Hunların açmış olduğu “kuzey yolu” kendilerinden sonra gelen Avarlar (6. yüzyılın ortaları), Bulgarlar (VII. yüzyılın ikinci yarısından sonra), Peçenekler, Uzlar (Oğuzlar) ve Kumanlar/Kıpçaklar (IX-XI. yüzyıllar arası) gibi Türk toplulukları tarafından defalarca kullanıldı.⁹² Avarlar, Bulgarlar, Kumanlar ve Peçenekler VI. asırdan XI. asra kadar aralıksız olarak Orta Avrupa'ya ve Balkanlar'a yerleşerek, bu coğrafi sahada Türk kültürünün yayılmasını sağladılar. İkinci olarak Avarlar, Balkanlar'da M.S. 558-835 yılları arasında devlet hayatı sürdürdüler. 796 yılından itibaren Hristiyanlığı kabul eden Avarlar, bu suretle Göktürklerden ayrıldılar ve geleceklerini Balkanlar ve Avrupa'da aramaya başladılar. Bizans İmparatorluğu Avarlarla yakın ilişkiler kurmuştur. Bizans, Avarlardan faydalanmak amacıyla bu ilişkileri geliştirmiş ve Avarların Bizans düşmanlarına karşı savaşmalarını sağlamıştır.

Ancak söz konusu Türk kavimleri, belirli durumlarda Bizans devletiyle ittifak kurmayı da bildiler. Bu devletin müttefiki olarak Karpat dağlarından Sava ve Tuna'nın güneyine inmeye çalışan Slav kabilelerine karşı savaştılar. Bu kabileleri üst üste yenilgiye uğrattılar. Bu yüzden Bizans, bu savaşçı ve kahraman Türk boylarını çoğu kez himayesine aldı. Bazı imtiyazlar tanıyarak onlardan kalan ve dağınık halde yaşayan küçük grupları birleştirerek kendi hudutları boyunca bulunan verimli topraklara ve stratejik önem taşıyan şehir ve kasabalara yerleştirdi. Fakat hileleriyle meşhur olan Bizans, Türk boylarının birleşmesini gördüğü zaman paniğe kapıldı. Bu sırada çeşitli entrikalar çevirerek Türkleri birbirlerine düşman etmeye ve kendini kurtarmaya çalışıyordu.

⁹¹ Koca, Salim, Türklerin Göçleri ve Yayılmaları, Türkler, I, s. 659

⁹² Çayırılı, Necati, Makedonya Türkleri, Türkler, XX, s. 444. Koca, Salim, a. g. e. s. 659.

Avarlar uzun yıllar Slavlarla yaşarken, Avar İmparatorluğunun, Franklar tarafından yıkılmasından sonra (m.s. 799) bazen Bulgarların bazen de Bizans'ın hâkimiyeti altına girdiler.⁹³

Hun ve Avarlardan sonra Türk kavimleri Balkan Yarımadasına yerleşmişlerdir. Fakat Türk kavimleri Bizans'ın dini baskısı ve önceden yerleşik hayata geçmiş olan Slavlarla karışmaları sonucu ortadan kaybolmuşlardır.⁹⁴

Bu Türk boylarının durumunu şu şekilde izah edebiliriz. Türk boyları Bizans oyunlarına düşmeyip aralarında savaş yapmasalardı Balkan yarımadasında Türklüğün ve İslâmiyet'in durumu farklı olurdu.

Çar Teofilo zamanında Kuzeyden ve Kuzeydoğudan gelen Slavlar ve Slavlaşmış Bulgarlar sık sık Bizans'a hücum ediyorlardı. Bizans'ın ve Bulgarların arasında savaşın çıkmasına sebep oluyorlardı. 815 yılında yürütülen Bizans-Bulgar savaşının sonunda imzalanan barış antlaşmasından sonra Bizans, Bulgar hududunu güvenceye almak için 830 yılında Anadolu'dan ve Balkan yarımadasının değişik yerlerinden getirdiği 14 bin Türkü, Vardar ırmağının Ege havzası, Strymon ırmağı, Doyran gölü arasında uzanan topraklara yerleştirdi ve onlara Vardaryotlar (Vardarlılar) veya Vardar Türkleri adını verdi. Ancak Bizans, daha sonra Vardar Türklerini, Vardar ırmağının kaynadığı yere kadar uzanan araziye de iskân ettirdi. Söz konusu yerlere yerleştirilen Türklerin görevi Bizans'ın kuzey hududunu ve Selanik'i Slavların ve Bulgarların hücumlarından korumaktı. Bu hizmetin karşılığında Bizans, Türklere imtiyaz olarak mal ve mülk veriyordu, vergiden muaf tutuyordu. Çar Teofilo, zamanla Vardar Türklerini, Bizans topraklarına iskân etmiş olan Slav kabilelerini parçalamak için Vardar ırmağının orta havzasında ve Valandova civarında yaşayan Strimon ve Dragovit Slav kabileleri arasında da yerleştirdi.

Bazen bu Türk boyları birbirleri ile savaşmışlardır. Bir müddet sonra Vardar Türklerinin ismi anılmaz oldu. Herhalde (Vardaryot) onlar da Türk boylarından kalan diğer gruplar gibi önce Hristiyanlaştırıldı, daha sonra ise Slavlaştırıldı veya Rumlaştırıldılar. Aram Andoryan Vardar Türkleriyle ilgili şöyle der: "Avrupa'ya gelen Türkler, Bizans

⁹³ Makedonya, s. 12-26. http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_16_07.htm

⁹⁴ Doğru Halime, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 165. İnalçık Halil ve dğr, Balakanlar, s. 9.

İmparatorluğu'nda sığınma hakkı istediler ve Vardar kıyılarında yerleşmeyi başardılar. Henüz İslâm dinini kabul etmiş değillerdi. Bir çeşit putperestlik olan dinlerini değiştirdiler. Ancak savaşçı adetlerini ve göçebe yaşayışlarını bırakmadılar. Yiğit ve mükemmel cengâverlerdi. Rumlar onlara Vardariot (Vardarlı) derlerdi. Bizans sarayı muhafız alayı onlardan kurulmuştu. Devletin iç entrikalarına yabancı olduklarından güvenilir, sadık muhafızlardı." Vardar Türkleri, yerleştirildikleri topraklarda yaşayan Slavların, Rumların ve diğer kavimlerin baskılarına maruz kaldılar. Bizans Çarı II. Vasiliy (976-1025) zamanında Ohri, 1020'den sonra ise Bulgar Piskoposluğu Vardar Türklerinden de çok yüksek vergi almaya başladı. Ancak Türklere en büyük baskıyı Slavlar'ın yaptığı söylemek mümkündür. Onlar Türkleri tamamen eritmeye ve imha etmeye çalıştılar. Fakat amaçlarına ulaşamadılar.⁹⁵

1030 yıllarında Bizans Balkanlar'da yeni ekonomik tedbirler almaya başlamış ve o güne kadar alınan vergilerin aynı olarak alınmasına karar vermiştir. Bu rahatsızlıklar Bizans Devleti'ne karşı isyanların başlamasına neden olmuştur. Türk boyu olan Peçenekler bu durumdan istifade etmişler ve 1035 yılında Tuna'yı buzlar üzerinden geçerek Moesiya ve Makedonya'ya kadar bütün Trakya'yı tahrip etmişlerdir. Bir kaç sene sonra Turak kabileleri Peçenekler ile çatışmaya girince Bizanslılar bu fırsatı değerlendirmiş, apansızın saldırmış ve 140 Peçenek esir düşmüştür. Bizans bu büyük zaferden sonra on binlerce Peçeneği Batı Bulgaristan'daki Niş ile Sofya arasındaki düzlük araziye ve Makedonya'daki Ovçepole diye bilinen yere yerleştirmişlerdir. Ayrıca esir olanları 1049'da Üsküdar'da Selçuklulara karşı savaşmalarını emretmiştir.⁹⁶

Bundan sonra Bizanslıları, Peçenekler tehlikesinden kurtulmuş, bu Türk boyu her tarafa dağılmıştır. Peçenekler'in bir kısmının XII. Yüzyıl başlarına kadar Makedonya'daki Moglena civarında yaşadıklarını ve "Moglena Peçenekler'i" diye anıldıkları bilinmektedir. Makedonya'daki Megleno-Ulahları ile Sofya etrafındaki Şop-Bulgarlar'ın Peçenek neslinden geldikleri söylenmektedir. Peçeneklerin büyük bir kısmı Macaristan'a gitmiş, bir kısmı ise Uz ve Kumanlarla karışmışlardır. Balkanlar'da kalanlar daha ziyade Vardar nehri boyuna iskân ettirilmişlerdir.⁹⁷

⁹⁵ http://www.öztürkler.com/data/0008/0008_16_07.htm

⁹⁶ Karatay, Osman, Bilgehan A. Gökdağ, s. 188-190.

⁹⁷ a. g. e. s. 199-200.

Buna dair Türk boyları bölge halkının arasında asimile olup kimlikleri kayboluyordu. Üstelik Slav saldırılarına karşı kullanılıyordu. Bu asimile sürecinde günümüzde Makedonya’da da yaşayan Türkbaşları (yerel söylemle Torbeşleri) etkilemiştir.⁹⁸

Türk etnik unsurlardan Hun, Avar, Uz, Sorguç, Gagavuz ile Bulgar ve diğer Türk etnik boylarının tamamını Peçenek-Kuman Federatif Birliği’nin içerisine aldılar. Fakat ne yazık ki, her zamanki gibi Bizanslıların politik entrikaları yüzünden, bu iki kardeş Türk kavmi kısa zamanda birbirlerine düştü ve sağlanan birlik dağıldı. Bu taktiğin en klasik örneği 1091 Lebnion savaşıydı. Bizans bu savaştan önce büyük para karşılığında kendine bağladığı Kuman Türklerinin yardımıyla İzmirli Çaka Bey’in gelmesini bekleyen Peçenek Türklerini yenilgiye uğrattı. Anna Komnena’nın izah ettiğine göre Bizans bu savaş sırasında on bin Peçenek Türkünü kılıçtan geçirdi ve 1078-1091 yılları arasında kurulan Kuman-Peçenek Türk federasyonunu ve Türk birliğini bozmaya muvaffak oldu.

Trakya, Makedonya ile Bulgaristan’ın dağlık kesimlerinde kalmış olan Kuman Türk boyları, Osmanlı Türklerinin Balkan fetihleri sırasında kendilerini göstermişler ve gelen Osmanlı Türkleri ile birleşmişlerdir. Kuman boyları ise Osmanlı Türklerinin 1358’de Rumeli’ye geçişlerine kadar tamamen “şamanist” olarak yaşamışlardır.⁹⁹

Hristiyanlaşmış olan Kuman, Kıpçak ve Gagavuzlar da Hristiyan olmalarına rağmen Anadolu’dan gelen Türkmenler gibi şamanist inanç motiflerini henüz terk etmemişlerdir.¹⁰⁰

Bir sonraki dönem, tam aksine Anadolu’dan gelen Müslüman Türkler, kendi din ve kültürlerini korumayı başarmışlardır.¹⁰¹

1360’lı yıllarda Osmanlı Türk akıncı beylerinden Lala Şahin ile Deli Balaban tarafından bu Kuman Türk Boylarına yardımcı anlamına gelen pomaç, pomag “pomaga” veya “pomak” sıfatı verilmiştir. Bu akıncıları, Pirin ve Vardar Makedonya’nın fethinde de fiilen yardım ettiler. Bu nedenle I. Kosova savaşını müteakip, Rodoplardaki bazı Kuman Türklerine Pomak (yardımcı) isimleri verildi. Kuman Türk unsuru, 1358

⁹⁸ Öztuna, Yılmaz, s. 71-257.

⁹⁹ Makedonya, s. 19-23. http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_16_07.htm

¹⁰⁰ Doğru, Halime, Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de Fetih ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 168.

¹⁰¹ İnalçık, Halil ve diğer, Balakanlar, s. 9.

tarihleri ile 8 Ağustos 1389 I. Kosova muharebesi arasında geçen otuz-otuzbir yıl içerisinde, tamamen kendi arzularıyla “şamanizmi” terk ederek müslüman olmuşlar ve böylece asıl kimlik ve kişiliklerini aldıkları Türk varlığına dönmüşlerdir.¹⁰²

Kumanlardayken, şunu söylemeden geçmek mantıksız olur. Çin kuzeyinden, Orta Asya ve Kafkaslardan Rus Bozkırlarına gelince Kıpçak adını almışlardır. Sahip oldukları bozkırlara da onlara izafeten “Desti Kıpçak” yan Kıpçak Bozkırları adı verilmiştir. Bizanslılar bu öz-Türk unsuruna Komani, Macarlar Kun, Kuman ve Paloç, Almanlar ise Falon ve Falp, Ermenilere de “Charteş”, Latinler “Cummani” diye hitap etmişlerdir.¹⁰³

Kuman Türk boyu Avarlar ve (Vardaryot) gibi Bizans tarafından kandırılmış ve diğer Türk unsurları uzaklaştırılmıştır. Kuman – Bizans ittifakı tarafından 1091 yılında yok edilen Türk boyu Peçenekler daha önce Hristiyanlığı kabul etmekle birlikte, bu kişilerin Osmanlı zamanında Müslüman oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü onların yerleştiği Vardar ovası Balkanlar’da Türklüğün en fazla tutunduğu yerlerden biridir. İyi bilinen bir diğer yer ise, Moğollardan kaçan Kumanların bir kısmının İoannes Vatatzas (1222-1254) zamanında Makedonya’nın kuzeyine yerleştirilmesidir.¹⁰⁴

Çin’in kuzeyinden ve Orta Asya’dan batıya doğru hareket eden Kuman Türkleri XI. Yüzyıl başlarında İdil’in aşağı kısmında Hazarlarla karışarak kuzeye sokulmuşlar ve burada İdil-Kama Bulgarların büyük bir kısmını bünyesine almışlardır. Bu yüzyılın ortalarına doğru Kuman Türkleri X.yüzyılda İslâmiyet’i kabul etmiş olan Bulgar Türklerinin (İdil Bulgarlarının) bir kısmını da aralarına alarak Romanya üzerinden Balkanlara inmeye başlamışlardır.¹⁰⁵

İlk olarak Kuzeyden Tuna boyu ve Dobruca bölgelerine, ardından Rodop ve Makedonya’nın dağlık kesimlerine yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölgelerde kendilerine has coğrafi isimler vermişlerdir. Mesela: Makedonya’daki Kumanova, Sofya’da Kumantsi, Nevrokop’ta Kumanca, Niğbolu’da Komana gibi yer ve köy isimleri onların

¹⁰² Makedonya, s. 19-23

¹⁰³ Eröz, Mehmet, s. 15

¹⁰⁴ Hatipoğlu, Murat, s. 19. Turan, Ömer, Makedonya’da Türkler, haz: Murat Hatipoğlu, s. 167.

¹⁰⁵ Akdes, Nimet Kurat, s. 182.

eserleridir.¹⁰⁶ Üsküp'ün kuzeyinde bulunan Makedonya'nın en önemli kentlerinden Kumanova'nın ismi bunlardan gelmektedir.¹⁰⁷

Eski Hun – Bulgar geleneğini devam ettiren ve çoğunlukla XI. yüzyılda toplanan kuzeyden gelen Türk akınları, Peçenek, Oğuz ve Kıpçak birlikleri kimi zaman daha küçük ölçekte Makedonya'ya kadar da ulaşıyordu. Üstelik askeri egemen sınıf olarak Kuzey-Doğu Balkanlar'da güçlü devletler kurmuşlardır. Dobruca'dan Akerman'a kadar step bölgesinde yerleşmiş ve Hristiyan dinine geçmiş olan Kıpçak-Kumanlar¹⁰⁸ çeşitli hanedanlar kurmuşlardır. Kuman-Kıpçaklar, adlarının ilk defa geçtiği Rus yıllıklarında Türkmen, Peçenek ve Uzlarla aynı cinsten gösterilmişlerdir.¹⁰⁹

Mesela, Oğuzlar Kumanlardan kaçarak Balkanlar'a girdiklerinde yaptıkları saldırılardan Makedonya da nasibini almıştır.¹¹⁰

“Orta yolu” adı verilen bu yol, Türkler için en hayırlı yol oldu. Çünkü Çin'e, Hindistan'a, Balkanlar'a ve Orta Avrupa'ya giden Türk toplulukları, içine girdikleri çevrede gittikçe eriyerek milli kimliklerini tamamen kaybetmelerine karşılık “orta yolu” takip ederek Anadolu'yu fethedip, burada yeni bir vatan kuran Türk toplulukları milli kültürlerini bütünüyle korudular. Orta Avrupa'ya ve Balkanlar'a olan Türk göçleri Hunlardan beri devam ediyordu. XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren buna bir de İslâm ülkeleri üzerinden Bizans'a ait Anadolu eklendi. Orta Asya'nın dışına çıkan Türkler için kimlik değiştirme genellikle din değiştirme ile başlamıştır. Mesela, Tobgaçlar ile Tuna Bulgarlarında durum tamamen böyledir. Bunlardan Tobgaçlar Budizm'e girerek Çinlileşmiş, Tuna Bulgarları da hristiyanlık dinine girerek Slavlaşmıştır. Bulgar Türkleri zamanla yerli halk olan Slavlarla kaynaştılar ve bu kaynaşmayla Bulgar Türkleri dil bakımından Slavlaştılar ve ülkenin yönetici unsuru olarak kalmaya devam ettiler.¹¹¹

Anadolu'da Türk kimliğinin ve kültürünün korunmasında İslâm dini de müspet bir rol oynamıştır. Anadolu Hristiyan bir ülkesi idi. Eğer Türkler İslâm dinine girmeden

¹⁰⁶ Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı, s. 183.

¹⁰⁷ Karatay, Osman, Bilgehan A. Gökdağ, s. 212.

¹⁰⁸ Kuman-Kıpçaklar'a verilen bu isimlerin ortak anlamları “sarı, sarımsı, açık sarı, saman sarısı”dır, Karatay, Osman, Bilgehan A. Gökdağ, s. 199-200.

¹⁰⁹ a. g. e. s. 203.

¹¹⁰ Hatipoğlu, Murat, s. 19. Turan Ömer, Makedonya'da Türkler, haz: Murat Hatipoğlu, s. 167.

¹¹¹ Koca, Salim, Türklerin Göçleri ve Yayılmaları, Türkler, I, s. 660. Makedonya, s. 14.

Anadolu'ya gelselerdi, Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a ve Orta Avrupa'ya giden soydaşları gibi Hristiyanlaşmaları kaçınılmaz olurdu. İslâm dinine giren toplulukları, başka veya yeni bir din ihtiyacı ve arayışı hiçbir zaman olmamıştır. Barthold'un da tespit ettiği gibi tarihte İslâm dinine girip de, daha sonra bu dini bırakarak başka bir dine geçen hiçbir topluluk görülmemiştir.¹¹²

Avarlar, Batı Balkan bölgesine yerleştirirken, bugünkü Bulgarların kökenini oluşturan topluluk ile Makedonların ataları onlardan bağımsız olarak Bizans yönetimindeki bölgelere inmişler. O yüzden Bulgarlar esas itibarıyla bir Türk topluluğudur. Bulgarlar ile de Makedonlar birbirinden fazla ayrılığı olmayan başka bir Slav dilini kullanmaktadırlar.¹¹³

Bu Türk boyları Slavlarla beraber yaşarken kaynaşmışlardır. Ancak Bulgarlar, Türk boyu olduklarını kabul etmemektedirler. Fakat diğer Türk boyları kendilerinin Türk olduklarını asla unutmamışlardır. Görüldüğü gibi Osmanlı'dan önceki Türkler, Slavların, Rumluların, Ulahların, Arnavutların ve diğer Balkan unsurlarının arasında dağınık halde yaşamalarına rağmen millî nitelik ve değerlerini yani Türklüklerini kaybetmediler. Onlar 1292 yılından itibaren Makedonya'ya girmeye başlayan Osmanlı Türklerine, 1336'da 70 gemiyle Selanik üzerinden Vardar vadisine yerleşen ve özellikle 1371 Meriç zaferinden sonra Makedonya'yı ve diğer topraklarını fethetmeye başlayan Osmanlı Türklerine katılarak Sırlara, Rumlara, Bulgarlara, Romenlere, Arnavutlara ve diğer Balkan unsurlarına karşı kahramanca savaştılar. Böylece onlar, Selçuklu ve Osmanlı Türklerinin Balkan yarımadasına yerleşmesine, Osmanlı devletinin bu yarımada 550 yıl kalmasına ve bu yarımada'nın bir Müslüman Türk bölgesi olmasına yardımcı oldular.

Osmanlı Türkleri Balkan yarımadasını ve diğer toprakları fethettiler. Bu toprakları Hun, Avar, Bulgar, Oğuz, Vardar, Peçenek, Kuman ve Selçuklu Türklerinden kalan ve Anadolu'nun değişik yerlerinden getirilen binlerce Türk ailesiyle 550 yıl fevkalade iyi bir şekilde idare ettiler. Bu dönemde Sava ve Tuna'nın güneyinde bulunan toprakların nüfusunun % 50'sinden fazlasını Türkler oluşturuyordu. Başka bir söyleyişle Osmanlı Türkleri bu toprakları orduyla fethettiler ve oralarda nüfus çoğunluğuyla milletle

¹¹² Koca, Salim, Türklerin Göçleri ve Yayılmaları, Türkler, I, s. 661.

¹¹³ Hatipoğlu, Murat, s. 7.

kaldılar. Osmanlı Türkleri, Avrupa ve Balkan tarih biliminin öne sürdüğü gibi Avrupa ve Balkan topraklarına istilacı olarak gelmediler. Onlar bu topraklara kurtarıcı olarak geldiler. Çünkü onlar söz konusu topraklara gelmeden önce oralarda yaşayan halk kendi idarecilerinden ve din adamlarından çok büyük eziyet çekiyordu. Bu eziyet altında inim inim inliyorlardı. Bu yüzden Osmanlı idaresinden hiç bir baskı görmeden gönüllü olarak İslâm'ı kabul ettiler. Çok adil bir devlet olan Osmanlı yönetiminde huzur ve güvence içinde yaşadılar.¹¹⁴

2.2.Balkanlarda Osmanlı Fetihleri

Osmanlı Devleti şüphesiz ki Türkler tarafından kurulan en büyük ve en istikrarlı devlet olup Ertuğrul'un en küçük oğlu Osman tarafından kurulmuştur.¹¹⁵

Dünya tarihinin ve Türk tarihinin en büyük sorularından biri XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da ortaya çıkan bir Türkmen beyliğinin yarım yüzyıl içinde Tuna'dan Fırat'a kadar uzanan bir İmparatorluk haline gelmesi önemli bir gelişme olmuştur.¹¹⁶ Osmanlı devleti kurulmadan önce Anadolu'da Türk boyları tarafından birçok beylikler kurulmuştu. Bunlardan birisi de Osmanlı Beyliği idi.¹¹⁷

Bizans İmparatorluğu bu dönemde Balkan sorunlarıyla meşgul olmaları dolayısıyla, Asya sınırlarını önemsemeyerek Türkmen akınlarına açık kapı bırakmıştı. Bu Türkmen akınları hızlı bir şekilde organize olup beylik haline gelmiştir. Pachymeres'e göre Osman Gazi, 1302 dolaylarında eski Bizans başkenti İznik'i kuşatmış ve savaşı kazanmıştır, Osmanlı Beyliği'nin gerçek kuruluşu bu zaferden sonradır. 27 Temmuz 1302 yılını Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul etmekteyiz. 14. yüzyıl başında kuruluşu sırasında Osmanlı devleti, Hristiyanlığa karşı kutsal savaşa adanmış küçük bir beylik, Anadolu ve Balkanlar'daki eski Bizans topraklarını adım adım olarak kendine katmıştır.¹¹⁸

Kısa sürede bu küçük hanedanlık büyük bir İmparatorluğa ulaşmıştır. İmparatorluk güçlendikçe doğuya ve batıya genişleme başlamıştır. Anadolu'dan Rumeli'ye kadar

¹¹⁴ http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_16_07.htm.

¹¹⁵ Sejjid, Muhammed Dikén, faq. 13-18.

¹¹⁶ İnalçık, Halil, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Türkler, IX, s. 66.

¹¹⁷ Makedonya, s. 29.

¹¹⁸ İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, (1300-1600), s. 9-12. İnalçık, Halil, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Türkler, IX s. 72.

Türk yörüklerin gelmelerine rağmen Avrupa buna bir reaksiyon göstermediği an Trakya'ya doğru hızla yayılmaya başlamıştır. Devletin seçilen adamları hem dinî hem de millî görevini başarıyla yapmıştır. Ancak Trakya'ya ve Rumeli'ye önce gelen Türk kavimleri, Osmanlılara yardım etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu çok büyük güce sahip, yüksek zirveye geldiğinde Balkan yolu tercih etmiştir.

Osmanlılardan önce Roma İmparatorluğu'nun ülkesi Bilâd-i Rum veya Memleketü'r-Rûm olarak tanıyordu.¹¹⁹

Bu dönemde Osmanlı Devleti XIV. yüzyılın hemen başlarında mühim bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Bizans Devleti kargaşa halindeydi, tam aksine Osmanlılar bu karmaşadan faydalanma yolunu seçmişler, başarıya ulaşmışlardır.

Özellikle ilk geçiş sırasında Osmanlı birliklerinin savaşçı kimliklerinin Bizans tarafından öğrenilmesi, Bizans'ı hem telaşa düşürmüş hem de taht mücadeleleri sırasında bu birliklerinden faydalanma fikrini uyandırmıştı. II. Andronikos torununa karşı kullanmak amacı ile Orhan Bey'den yardım talep etmiş ancak bu talebe karşılık Çorlu ve Silivri Osmanlıların eline geçmiştir.¹²⁰

Osmanlı kuvvetleri, ilk defa 1321'da Mudanya'yı aldıktan sonra Rumeli sahiline geçmişler ve Marmara Denizi kıyılarına ulaşarak Rumeli ile karşı karşıya gelmişlerdir. Osmanlıların, Rumeli'ye geçiş yapmaları, Türklerin Rumeli'yi görmelerine ve tanımlarına imkân sağlamıştır.¹²¹ Daha önce belirttiğimiz gibi bu zaferden sonrası ilk kez Rumeli toprakları ile tanışmış ve Trakya'da yaklaşık olarak on sekiz ay kadar kalarak buraları tanıma fırsatı bulmuştu.¹²²

1326'da Sultan Osman ölüm anındayken oğlu Orhan'ın ordusu, Bursa'yı fethetmişti. Bursa o zaman Bizans imparatorluğu'nun en iyi koruyan merkez idi. Şehrin kuşatması tam on sene sürmüştür. Bundan sonra Bursa Osmanlıların yeni merkezi olmuştu. Orhan Gazi hep Osmanlı Devletinin genişlenmesini amaçlamakta idi. Sürekli Bizans'a karşı

¹¹⁹ Doğru, Halime, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 165.

¹²⁰ Hammer, J.V. Osmanlı Devleti Tarihi, s. 124.

¹²¹ İnbaş, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen Kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 27-8. İnbaş, Mehmet, Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 155.

¹²² Hammer, a. g. e. s. 124.

savaşmakta idi. 1327'de İzmir'i (Nikomediya) ve 1330'da Nikeya şehirleri fethedilmiştir.¹²³

1340 yıllarda Bizans İmparatoru'na rakip olarak çıkan Sırp Kralı Stefan Duşan, Makedonya'yı elde ettikten sonra İstanbul'u ele geçirmek için Orhan Bey'e bir heyet göndererek anlaşma teklifinde bulunmuştur.

Stefan Duşan'ın tehdidinden Kantakuzenos daha çok korkmuş ve Orhan Gazi'den yardım istemiştir. Orhan Gazi birçok asker göndererek yardım etmiştir.

Kantakuzenos, Orhan Gazi'nin bu yardımlarına karşılık Rumeli'de bir üs olarak Çimpe (Çimbi, Cinbi, Tsympe) kalesi ve civarını Osmanlılara vermiştir. Bundan sonra (1346)'da Orhan beyle Kantakuzenos'un kızı Theodora¹²⁴ ile evlenmesiyle dostluk daha da artmıştır. Aynı yılda İmparatorun kızının Orhan Bey'e verilmesi ile Bizans artık Osmanlı Devletinin isteklerini yerine getirmekle memur bir devlet hükmüne girecektir. Böylece 1352'de Kantakuzenos'un müttefiki olarak Çimpe kalesine yerleşen Süleyman Paşa, burasını Balkanlar'da yayılma için önemli bir köprübaşı olarak teşkilatlandırmıştır.¹²⁵

İmparator Kantakuzenos, Sırp kralı tarafından tehdit edilen, onun tercihi Orhan Bey'den yardım talep etmiştir. Orhan Bey bu fırsatı kaçırmak istememiş ve oğlu Süleyman Paşa yardım amacıyla Trakya'ya ya da Rumeli'ye göndermiştir.¹²⁶ Süleyman Paşa 30 bin¹²⁷ askeriyle, Sırp ve Bulgar güçlerine karşı Kantakuzenos'un yardımında bulunmakta idi. Süleyman Paşa asıl görevlerini unutarak Bulgar sınırına kadar ilerlemişlerdir. Eylül 1352'de Süleyman Paşa komutasındaki Türk birliği V. İoannes'e yardım için gelen Sırp birliğini Dimetoka'da dağıtarak tüm Trakya'yı Kantakuzenos'un emrine bırakıyorlardı.¹²⁸

¹²³ Sejjid, Muhammed Dikén, faq. 22-28.

¹²⁴ Hammer, a. g. e. s. 133.

¹²⁵ İnbaş, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 27-8. İnbaş, Mehmet, Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 155.

¹²⁶ Baştav, Şerif, s. 44. Şükrullah, Behcetüttevarih, s. 53-4.

¹²⁷ Sejjid, Muhammed Dikén, faq. 29.

¹²⁸ Baştav, Şerif, s. 50. İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, (1300-1600), s. 15.

Stefan Duşan bu yenilginin ardından kadim emelinden vazgeçmiş gibi görünmesine rağmen İstanbul'un Ortodoks ulemasının tavrına kızarak tekrardan bir İstanbul seferi yapmaya hazırlanmış ise de bu sefer hazırlığı sırasında 20 Aralık 1355'de ölmüştür.¹²⁹

Süleyman Paşa Sırlara karşı elde ettiği muvaffakiyetten sonra geri dönüş yolunda Çimpe'ye bir miktar asker bırakarak burayı Rumeli'nin fethinde bir köprü başı kabullenmiştir. 1352'de Edirne'ye gittiğinde, Gelibolu Kıstağının doğu kıyısındaki Çimpe'de yerleşti. Hem Anadolu'dan taze birliklerle bu köprübaşını güçlendirmeye, hem de Gelibolu kalesini kuşatmaya koyuldu.¹³⁰ 1354 Martının başında meydana gelen bir deprem, Gelibolu ve çevresindeki tüm kaleleri yıktı. Bu şiddetli tabii afetten sonra bölgenin işgali kolaylaştı.¹³¹ Süleyman Paşa tarafından Gelibolu alındı. İbsala, Vize, Tekürdağı, Seydikavağı ve Bulayır gibi birçok kaleleri de fethetti.¹³²

Süleyman Paşa'nın Rumeli'de bu kadar aceleci bir fetih ve iskân politikası izlemesinin ana sebebi, muhtemel bir Balkan Haçlı birliğinin ani bir uyanış ile üzerlerine gelmesi tehdidi idi.¹³³

Hatta Süleyman Paşa'nın Dimetoka ve Çorlu'yu alarak İstanbul ile Edirne'nin bağlantısını koparmasından sonra 1359'da Osmanlı birliklerinin İstanbul surları altında görüldüğü kaydedilir.¹³⁴

1359'da Osmanlı ordusu fetihlerinin devamı çabasıydı. İlk önce Edirne düşünülmüştür. Edirne o zaman Trakya'nın başkenti idi. İlk Edirne'nin çevresindeki kale burcu olarak Mora bölgesine yaklaşılmıştır.¹³⁵ I. Murat Han, Lala Şahina asker verip Edirne'ye göndermiş kafirlerle karşılaşmışlar. Lala Şahinin yardımına Hacı el Beg ve Gazi Evrenüz gelmiş ve Edirne feth edilmiştir.¹³⁶

¹²⁹ Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı, s. 197.

¹³⁰ Aşıkpaşaoğlu, Ahmed Aşıkî, Tevârih-i âl-i Osman, s. 124-5.

¹³¹ İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, (1300-1600), s. 15. Baştav, Şerif, s. 57. Ramadani, Naser, faq. 26-7.

¹³² Mehmet, Nişancı, Osmanlı Sultanları Tarihi, s. 344-5.

¹³³ Hakkı, İsamail, a. g. e. s. 157.

¹³⁴ Baştav, Şerif, s. 64.

¹³⁵ Ramadani, Naser, faq. 27

¹³⁶ Aşıkpaşaoğlu, Ahmed Aşıkî, a.g. e. s. 126-7.

1363'te Edirne'nin fethedilmesi ve Sultan I. Murat'ın Lala Şahin¹³⁷ Paşa'ya Filibe ve Zağra üzerine emri vermesi Bizans'ın iyice paniğe düşmesine neden oldu.¹³⁸ Sultan Murad Han bu telaşlanma kullanarak orduyla Rumeli'ye adım adım geçiyormuş.¹³⁹

Edirne bu zamana kadar Bizans İmparatorluğu'nun ikinci merkezi sayılmakta idi. Bunun için Papa V. Urban Avrupa hristiyanlarını organize ederek Osmanlılara karşı bir seferberlik gerçekleştirdi. Ancak mağlup oldular.¹⁴⁰

Süleyman Paşa'nın ölümü Balkan fetihlerini kısa bir süre de olsa durgun hale gelmiştir. Fakat 1363 yılında II. Sultan Murad zamanında, Osmanlı güçleri Rum iline doğru, yeniden ivme kazanmıştır.¹⁴¹

1365'de başkent Bursa'dan Edirne'ye taşınmış, böylece devletin politik ve kültürel ağırlık merkezi kesin olarak Balkanlara dolayısı ile Avrupa'ya kaymış oldu. Art arda gelen fütihat nedeniyle Ortaçağ'ın önemli güç faktörü olan dinin Balkanlara yayılması ve olumlu etki bırakması için bu koruma binaların inşası ilk başta önem kazanmıştır.¹⁴² Osmanlı Devleti'nin bu hızlı ilerleyişi Bizans'ı tedirgin etmiş, Papa'ya başvurularak yardım talep edilmiştir. Yardım talebi cevapsız kalmamışsa da 5 Aralık 1366'da Katolik ve Ortodoks kilisesinin birleştirilmesi yolu ile gerçekleştirilmek istenen bir Haçlı Seferi denemesi sonuçsuz kalmıştır.¹⁴³

1367'de Balkan Dağlarının bütün güneyi Osmanlıların eline geçti. Bulgar Kralı Yuvan Şişman, Türklerle başa çıkamayacağını anlayarak sulh yaptı ve bu suretle Osmanlı hâkimiyetini kabul etti. Böylece Güney Balkanlarda Türk ilerlemesini durdurabilecek

¹³⁷ Lala Şahin Paşa, ilk Sultan Orhan'ın danışmanı idi, Sultan Murat zamanında aynı görevi devam etti. I. Murat zamanında Rumeli Beylerbeyliğinin Paşa oldu. Odrini ve Plovdivi fethinden sonra Vezir olmuştur. 1466/7'de vefat etmiştir. Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Биография На Ноца Садудин, стр. 205.

¹³⁸ Makedonya, s. 30. Aşıkpaşaoğlu, Ahmed Aşıkî, Tevârîh-i âl-i Osman, s.128. Bayatlı, Mahmud Oğlu, Hasan, Câm-ı Cem – Âyîn, s. 395.

¹³⁹ Şükrullah, Behcetüttevarih, s. 56.

¹⁴⁰ Sejjid, Muhammed Dikén, faq. 30. Mehmet, Nişancı, Osmanlı Sultanları Tarihi, s.346-8.

¹⁴¹ Томоски, Крум, Цамијите Во Битола, s. 29. Stoyanovski, Aleksander, 17. yüzyılın sonuna kadar Makedonya'nın Osmanlı Hâkimiyeti Devrinde Taksimatı, s. 214.

¹⁴² İnalçık, Halil ve dğr, Balkanlar, s. 276. İnbaş, Mehmet, Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 155.

¹⁴³ İnbaş, Mehmet, Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 156. Şükrullah, a. g. e. s. 56.

hiç bir kuvvet kalmadı. Türk taarruzları karşısında, çok fazla bir direnç göstermedikleri kesin idi.¹⁴⁴

Fütuhatla beraber sistematik bir şekilde, Türkmenlerin Rumeli'ye geçişleri hızlandırılmıştır. Stefan Duşan'ın ölümünden sonra 1355 yılında oğlu Ugleşa'nın hükümdarlığı esnasında, Feodellerin çıkar çatışmaları nedeniyle Sırp birliğinin sınırları içinde bulunan Makedonya zayıflamış, bazı yerler Ugleşa'nın birliğinden çıkıp kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Makedonya'nın güney-batısında güçlenen Vukaşin, Üsküp, Ohri, Manastır ve Pirlep'i hâkimiyeti altında tutmaya başlamıştı. Bölgedeki çok başlılık Osmanlı'nın ilerleyişini güçlendirmiştir. Vukaşin kardeşi ile bir olup Türklere karşı harekete geçmiş ise de 26 Eylül 1371'de (Mora savaşında) Çernomen yerinde Marica nehrinin karşısında Edirne yakınında kanlı savaşından sonra Türk birlikleri karşısında başarı elde edemediler.

Makedonya Osmanlı'nın Balkanlarda fethettiği ilk ülke oldu. Duşan krallığının düşmesinden sonra bu devletin iki bölgesinin Vukaşin ve Ugleşa yönetimini de Osmanlı sınırlarına girmişti. Ugleşa'nın ölümüyle, Makedonya'nın batı kısmı Osmanlı'ya tâbi olmuştur.¹⁴⁵

Osmanlı ordusu Balkanlar'a yönelik ilk olarak Bulgaristan'ın kuzeydoğusuna taarruzda bulunmuştur. I. Murat zamanında, Osmanlı ordusunun başında Lala Şahin bulunuyordu. Lala Şahin Paşa İhtiman ve Samokov şehirleri alarak Küstendil'e (1372) doğru yönelmiştir. Bu bölgede Konstantin'in en güçlü kısmı biliniyordu, o yüzden Lala Şahin'in yardımıyla I. Sultan Murat da bulunmakta idi. Kral Konstantin İslâm ordusunun gücünü görünce, anlaşma yolunu seçmeyi tercih etmiştir. Lala Şahin'e karşı gönüllü teslim olmuştur. Bölgenin anahtarı ve çevresi Paşa'ya verilmiş, Osmanlı Devleti'ne vergi vereceğine söz vermiştir.¹⁴⁶

Makedonya bölgesi, Vukaşin'in oğlu Markon'un elindeydi. Hatta Kral Marko Osmanlılar'ın ilerlemesini duyunca, başa gelmek istememiştir. Bu sırada Osmanlı

¹⁴⁴ Makedonya, s. 30-1.

¹⁴⁵ Томоски, Крум, Џамијите Во Битола, s. 29. Stoyanovski, Aleksander, 17. yüzyılın sonuna kadar Makedonya'nın Osmanlı Hâkimiyeti Devrinde Taksimatı, s. 214. İnbaş, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen Kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 30. Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 5. Ramadani, Naser, faq. 27-9.

¹⁴⁶ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 6-7.

ordusunun başında Evrenos Beg¹⁴⁷ bulunuyordu. Hemen Boru (Poru) eski Periteorion ve İskete'yi eline geçirdi. Ardından Maruliya diye bir şehir vardı, onu bir Kraliçe koruyordu. Fethinden sonra Avret Hisar (bayan şehri) olarak anılmıştır. Evrenos Beg bu başarılarından sonra büyük servetle geri dönmüştür. Fakat Deli Balaban'ın Ser şehrini almasını görevlendirmiştir. Ser çok güçlü ve duvarları çok büyük olduğundan dolayı Deli Balaban'ın¹⁴⁸ yardımına Lala Şahin büyük orduyla koşmuş. Ser yolunda bulunan Kavala, Drama ve Zihna şehri fethedilmiştir. 1373'te Ser'in duvarlarını yıkana kadar savaştılar. Lala Şahin devam ederek Ber şehrine kadar onu de fethederek büyük varlıkla Sultana geri gelmiştir.¹⁴⁹

1380'de bugün Makedonya sınırı içinde bulunan İştıp şehri Osmanlı tarafından fethedilmiştir.¹⁵⁰

Ostrogorski'ye göre: Ser'in düşmesinden sonra özellikle doğu Makedonya'nın zaptı daha da kolaylaştı. Özellikle bu bölgenin ele geçmesi 1382-1384'e kadar sürmesi burada verilen mücadelenin göstergesi niteliğindedir. Bu üç şahıs Evrenos Beg, Deli Balaban ve Lala Şahin Makedonya'nın ele geçirilmesinde büyük rol oynamışlardır. Ostrogorski devam ederek Ser'in düşmesi, tamamen doğu Makedonya'nın statüsünü değiştirdi. Osmanlı ordusunun ilk safhayı 1371'den 1383'e kadar Makedonya sözden direk ya da indirerek bir şekilde Sultana bağlıydı. Ardından 1382/3'ten, ikinci safha başlayarak merkez Makedonya'sı Osmanlıların eline geçmiştir.¹⁵¹

Bu dönemde Makedonya bölgesinde birçok şehir ve önemli merkez Osmanlıların eline geçmesine rağmen halen alınmayan tek merkez olarak Selanik kalmıştı.¹⁵² Bu bilgilerden sonra Manastır'ın fethini ele almak istiyoruz.

¹⁴⁷ Evrenos Mehmet Gazi bey ilk osmanlı ordusunun komandasıymış. Trakiya ve Makedonya'nın bir çok yerleri fethetmiş. Onun oğlu Ali bey Selaniği fethetmiştir. Матковски, Александар ve Аручи Кемал, Биографија На Ноџа, Садудин, стр. 205.

¹⁴⁸ Deli Balaban de ilk askerlerinden ve başında bulunan bir komandasıymış. Матковски, Александар ve Аручи Кемал, Биографија На Ноџа Садудин, стр. 207.

¹⁴⁹ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 8-9. Узуңаршли, Ысмаил, Хаќи, s. 171. Ramadani, Naser, faq. 30.

¹⁵⁰ Ваштав, Шериф, s. 77.

¹⁵¹ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s.5-12.

¹⁵² Makedonya, s. 32. Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 12.

2.3. Osmanlıların Manastır Şehrini Fethi

XIV. yüzyılın İkinci yarısında Balkan tarihinin akışını değiştiren gelişmeler gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın Balkanları fethetmesi bölge için yeni bir dönemin başlangıcı niteliğini taşımaktadır. Bu yeni süreç bölge halkı için zor bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çünkü Osmanlı yönetimiyle birlikte, yeni yönetim, kültür, hayat, tarzı gibi değişiklikler gerçekleşmiştir. XIV. yüzyılın son kısmına doğru Osmanlı'nın Balkanlardaki genişlemesi hız kazanmış bulunmaktaydı.¹⁵³

Balkan ülkeleri özellikle Makedonya bölgesi kısa bir süre içinde, Osmanlıların eline geçmiştir. Konstantin kardeşler Manastır'ın 1382-1383 yılında fethedildiğini, askere Evrenos Bey ve Lala Şahin Paşanın komuta ettiğini belirtmektedirler. Mehmet Tevfik ise Manastır'ın fethinin Timurtaş Paşa tarafından gerçekleştiğini söylemektedir. Aynı zamanda Makedon tarihçiler de Mehmet Tevfik'in bu tespiti ile ortak fikir beyan ederek Manastır'ı Timurtaş'ın fethettiğini savunmaktadırlar. Mehmet Tevfik'in "Manastır Vilayetinin Tarihi", adlı eserine göre Sultan Murad Han devrinde 1382 yılında Rumeli beylerbeyi olarak Timurtaş görev yapmıştır. Timurtaş¹⁵⁴, Pirlepe, Köprülü (Veles) ve Manastır'ı Osmanlı topraklarına katmak için vazifelendirilmişti. Türk gezgini Hacı Kalfa'da¹⁵⁵ Manastır'ı Timurtaş'ın fethettiğini vurgular. Ancak fetih yılını 1374 olarak beyan eder. Krum Tomoski ise 1392 yılında Manastır Osmanlıların eline geçtiğini vurgulamaktadır.¹⁵⁶

Aleksandar Stoyanovski de Mehmet Tevfikten farklı olarak Ege Makedonya kısmının Ser'den sonra 1385/6'da Timurtaş beylerbeyi tarafından alındığını söylemektedir.¹⁵⁷

¹⁵³ Сидоски, Кочо, s. 12-13

¹⁵⁴ Timurtaş Paşa Osmanlı ordunun komandosuydu, daha sonra Emir-ul Umera oldu. Manastır, Pirlepe ve İштиpi fethetmiştir. Lala Şahinden sonra Rumeli Beylerbeyliğine başına gelir. Ankara savaşında Timura karşı rehin olmuş, hemen serbest bırakılır. 1405/6'da kendi köle tarafından öldürülmüş. Bu bilgi Matkovski, Aleksandar, Aruchi, Kemal Makedoniya Vo Turската Хроника `Тацуг Тебарих` Од Хоца Садудин – Ефенди, стр. 208. Aşıkpaşaoğlu, Ahmed Aşıkî, Tevârîh-i âl-i Osman, s. 133.

¹⁵⁵ Hacı Kalfa Türk Ceğograf 17. yüzyılında yaşamış, 1655-56 vefat etmiş. Hacı Kalfa iki yazar tarafından çelişkili görüşte bulunmaktadır. Krum Tomoski, Hacı, Kalfanın kitabından istifade ederek, 1382-83 yılında Manastır fethedildiğini beyan ediyor.

¹⁵⁶ Цолев, Ѓорѓи Димоски, Битола Во XIV-XV Век, Завладуванје на Битола од Турците, s.27-9. Tevfik, Mehmet, s. 26. Tomoski, Krum, Зборник На Текничкиот Факултет, s. 30.

¹⁵⁷ Стојаноски, Александар, Историја на македонскиот народ, стр. 196, Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија од крајот на XIV до XVII век, стр.12-13.

Manastır'ın fethi Pirlepe'nin aksine daha zor olmuştur. Çünkü; orduya komutanlık eden Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa, 1382-1383 yılında Manastır ve Pirlepe'yi fethetmek için Ser üzerinden Doyran gölünün yanından ve Demirkapı'yı geçerek önce Pirlepe'yi ardından da Manastır'a taaruzda bulunmalarını emretmiştir. İkinci alternatif doğudan Samokoit yerinden, Ovçe Pole ovasından geçerek İştıp, Köprülü, Pirlepe ve Manastır'ın fethedilmek istendiği görülmektedir.¹⁵⁸

Aleksandar Stoyanovski, Miladinovski'den Pirlepe ilgili bir rivayete daha yer vermektedir. Osmanlılar Pirlepe'ye geldikleri zaman halk ve ordu Marko Kulesine saklanmış, Osmanlı ordusu bu kaleyi kuşattığında halk üç gün yemeksiz, susuz kalmış ardından teslim olmak zorunda kalmışlardır.¹⁵⁹

Manastır'ın fethinin, Osmanlı yönetiminde bölge komutalığını yapan Timurtaş tarafından gerçekleştiği daha isabetli bir görüştür. Bu çıkartma "Pletvar" yönünden yapılarak, önce Pirlepe sonra da Manastır düşmüştür. Başka bir olasılığa göre, Osmanlı ordularının bir kolu Via İgnatia güzergâhını kullanarak, Kilit Derven üzerinden Pelagoniya'ya girdiği sanılmaktadır. Pirlepe'ye karşılık, Manastır büyük muharebelerden sonra teslim edilmiştir.¹⁶⁰

Kral Tolo ve 72 manastırda görev yapan rahipler de bu mücadeleye katılmalarına rağmen 1385 yılında Manastır Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. O zamana dek bölge iki farklı yönetim tarafından yönetilmekteydi: Birinci bölge Sırbistan hâkimiyetindeydi, ikinci ise Bizans İmparatorluğu hâkimiyetindeydi. Fakat her iki bölge de 1385'ten itibaren Osmanlı yönetimi altına girmiş oldular.¹⁶¹

Marko Cepenkov ise Manastır'ın fethi ile ilgili farklı bir detaya yer vermektedir. Ona göre Kral Tolyo Türklere karşı 4 ay mücadele etmiş ve ciddi anlamda Türk askeri bu çatışmalarda kayıp vermiştir. Fakat tel örgü ile kaplı olan ve kale olduğu belli olmayan

¹⁵⁸ Цолев, Ѓорѓи Димоски, Битола Во XIV-XV Век, Завладување на Битола од Турците, стр. 29. Їnbař, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeıyen Kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 30. Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 128. Ramadani, Naser, faq. 34.

¹⁵⁹ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 13.

¹⁶⁰ Сидоски, Кочо, s. 12-13. Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 14.

¹⁶¹ Сидоски, Кочо, s. 12-13.

kalede kral Tolyo'nun kaldığını yaşlı bir nine Türk askerine iletmiştir. Neticesinde askeler kaleye girerek tek kurşun patlatmadan bile kaleyi zapt etmişler.

Yukarıda verilen bilgilere göre Manastır'ın, Lala Şahin ya da Timurtaş tarafından, 1382/3'de mi yoksa 1385/6 yılında mı fethedildiği hususunda farklı rivayetler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Manastır'ın XIV. yüzyılın doksanlı yıllarında Osmanlı hâkimiyetine girdiği ve şark kenti görünümünü almaya başladığı bilinen bir realitedir.¹⁶²

Köprülü ve Pirlepe şehirleri halk tarafından bir tepki verilmeden elde edilmişlerdir. Ancak Manastır'da Osmanlılara karşı çok büyük muharebe ve şiddetli bir karşılaşma olduğu, burdaki halkın gücü yetmediği anda anlayarak teslim olma tercihindeydi. Osmanlılar bunu görünce sakinleşip, ateşkes yaparak sivil halka karşı çok hoşgürülü davranmışlardır. Manastır taarruzunda dikkate değer bir gelişme, Makedon halkı taarruzu engelleyemeyeceğini gördükleri anda, ilk bakışta hoşgürülü davranış gibi bir davranışta bulunmuşlardır. Söze bahis konu, Aziz "Nedela" kilisesinin civarında Yeniçerilerin kurdukları çadırlara 38'e yakın bayanın yiyecek ve erzak getirip, Timurtaş paşanın zâtı hallerini sorma eğiliminde bulunarak girişimde bulunmuş olmalarıdır. Yeniçeriler, getirilen erzakı bölüştükten sonra, getirilen erzak karşılığını fazlasıyla ödemekle beraber, hepsine teker teker hediye ile karşılık vermişlerdir. Bunun yanında birkaç çadırı (obayı) boşaltılması emredilerek, oraya misafir kızların yerleşmesine vesile olunmuştur. Aynı zamanda gecenin ilk saatlerinden itibaren, her çadıra güvenliği sağlamak için birer asker nöbette durmaları emredilmiştir. Sabah yolcu edilen kızlar Manastır hükümdarı bu olaya çağırıp, aziz Nedela kilisesinin rahibi Nikolayı göndererek Osmanlı'ya sadık kalacaklarını ancak dini ve milli kimliklerini korumalarını garanti altına almak istediklerini, buna istinaden Timurtaş Paşa tarafından güvence alınarak fethi gerçekleşmiştir. Bundan sonra şehir Timurtaşın elinde kalmıştır.¹⁶³

Marko Cepenkov bir efsane daha aktarmaktadır. Ona göre Türklerin nasıl bir insan olduklarını anlamak için çadırlara güzel bayanlar göndererek erzak satmalarının yanında Türkler'le birlikte olmalarını emretmiştir. Bir gece orada geceleleyen kızlara hiçbir şekilde müdahale edilmediği, tam aksine Türk askerinin iyi davrandıklarını dile getiren

¹⁶² Петкова, Радмила Момидиќ., Битола Во XIV-XV Век, Битола низ Вековите III, стр. .21-25.

¹⁶³ Tevfik, Mehmet, s. 28. Цолев, Ѓорѓи Димоски, Битола Во XIV-XV Век, стр. 30. Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Македонија И Соседните Области Во Хрониката На Солак Заде (1373-1633), стр. 237.

kızlar padişahın kaleden ayrılmasına sebep olmuştur. Neticede kalenin zaptı gerçekleşmiştir. Söze bahis kale ise, “Kriva Vodenica” veya günümüzde ismiyle “Kale Bayır” olarak bilinen yerdir. Ona göre nine olmasaydı, 500 Türk askeri kaleyi bulamazdı ve hiç bir zaman Osmanlıların eline geçmezdi, diye söylemektedir.

Manastır’ın fethinden sonra 1385/6 Timurtaş¹⁶⁴ paşa Selanik vilayetine saldırmaya başlamış, bu meydanda Karlı İline¹⁶⁵ doğru ilerleyip fetihlerini sürdürmüştür.¹⁶⁶

Bundan sonra I. Sultan Beyazid (1389-1402) Timutaşı, Sırbistan üzerine sipahilerin ve diğer güçlerine başına serdar olarak görevlendirmiştir. Timurtaş Kratovo madeni ve çevredeki bir çok madenleri alarak, bütün bu malvarlığı ile Sultana dönmüştür. Humus denilen savaşta kazanılan mülkü beşin biri devlete verilmiştir.¹⁶⁷

Manastır’ın sadece o zaman değil fethinden sonra ve sonraki fetihlerde büyük rol oynadığını söylemek yerinde olacaktır. 1466/7’de Osmanlı ordusu Arnavutluğu alma çabasında Manastır’da sipahiler, akıncılar ve yayaları toplayarak bir kaç gün hazırlık yaptıkları ifade edilmektedir.¹⁶⁸

Osmanlı İmparatorluğu’nun 530 yıl Balkanlar’da hâkimiyet sürmesi, bu kadar uzun bir süre burada kalması üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Bunun Osmanlıların adaleti temin etmelerinde gizli olduğunu söylemek mümkündür. Zira buradaki halk Osmanlılardan çok memnundur.

Osmanlı İmparatorluğu buradaki halkı geri kalmış bir şekilde bulmuştu. Eğitime önem vererek birçok tarihi eser yapmıştır. Bu kurumlar maddi açıdan vakıfların desteğiyle ya da zengin kişilerin gayretiyle desteklenmiştir. İlk olarak mektepler, medreseler, kütüphaneler, zaviyeler ve tekkelerin büyük bir fonksiyon icra ettiği söylenebilir. İkincisi ise, din adamlarının ve alimlerin İslâm’ın yayılmasına yaptıkları önemli katkıdır.

¹⁶⁴ Aşıkpaşaoğlu, Ahmed Aşıkî, Tevârîh-i âl-i Osman, s. 311.

¹⁶⁵ Karl İli kuzey Yunanistandır.

¹⁶⁶ Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Извадоци Од Две Турски Хроники За Македонија И Соседните Области, стр. 236.

¹⁶⁷ Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 209/30.

¹⁶⁸ Матковски, Александар, Аручи, Македонија И Соседните Области Во Хрониката На Солак Заде, стр. 254.

Türkler her bölgeyi ele geçirincede, toprağı yoksul köylülere dağıttıkları için, halk onları kurtarıcı gibi karşılamıştır. Aynı şekilde Arnavutlarda yerli beylerin ve Venediklerin zulmüne karşı Türklerin gelmelerine, kurtuluş gözüyle bakmışlardır. Daha sonraki yıllarda Arnavutlar büyük kitleler halinde Müslümanlığı kabul ederek, Balkanlarda Türklerden sonra gelen ikinci en büyük Müslüman kitleyi oluşturmuşlardır.¹⁶⁹

Osmanlı devleti bütün toplulukları ya da ehli kitapları eşit görüyordu ve herkesin din seçme hakkı vardı. Osmanlılardan önce Sırp devletinde sadece Ortodoksluk tanınmaktaydı. Başka bir din geçerli sayılmazdı. Hiçkimsenin başka bir din seçme hakkı yoktu.¹⁷⁰

Osmanlılar, Ortodoks kilisesine karşı koruyucu bir politika gütmüşler, Ortodoks kilisesinin bütün imtiyazlarını tanımış, kilise hiyerarşisine devlet içinde yer vermişler, manastırların bağışıklık ve ayrıcalıklarını, Osmanlı öncesi devletlerde nasıl ise, o biçimde bırakmışlardır.¹⁷¹

Makedonya'da 523 yıl süren Osmanlı hâkimiyeti, bölge insanın dini inançlarına ve itikatlarına herhangi bir kısıtlama getirmedi. Yerli halk Osmanlı hâkimiyetinden önce olduğundan daha fazla Osmanlı döneminde özgür oldu ve dini yönden Doğu Hristiyan Kilisesine (Fener Rum Patrikhanesine) bağlı kaldı. Ancak Rum'un baskı ve kontrolü Osmanlıdan çok daha ağırdı. Fener Patrikhanesi Slav ahalinin dillerini din ayinlerini, edebiyatlarını ve bilhasa tarihlerini yıllarca yasakladı. İslâmiyet'in yapamadığını Rum din adamları acımasızca yaptılar.¹⁷²

Osmanlı devleti diğer unsurlarla ilgileniyordu. Hayat şartlarını herkes için eşit tutmaya çalışmakta idi. İlk defa tarihte Balkanlar'da böyle bir uygarlık, maddî ve manevî açıdan ya da dinî ve ilmî açıdan halkı eşitlestiriyordu. İlk dönemde ilim yüksek seviyede bulunmakta idi. Herkes eğitim alabiliyordu. Fakat Sırp döneminde sadece feodal sınıfı kendi çocuklarını okutabiliyordu.

¹⁶⁹ Makedonya, s. 36.

¹⁷⁰ Ramadani, Naser, faq. 48-9.

¹⁷¹ İnalçık, Halil ve dğr, Balkanlar, s. 16.

¹⁷² Makedonya, s. 40.

Fetihlerin ardından, adalet, huzur ve refah yerleşti. Örneğin Manastır'ın fethinin ardından, hem şehirden hem de köylerden 113 kişi İslâm dinini kabul etmişlerdir. Zorlama sözkonusu değil, herkes memnuniyetle İslâm dini beğenip kabul etmişlerdir.¹⁷³

Osmanlı Devleti'nden fethedilen yerlerde halka hoşgörülü davranarak onları kazanmayı başardığını belirtmektedir. Hristiyan halkın din değiştirmeye zorlanmamış olmasında, ancak devşirme metodu içinde yetiştirilen Hristiyan çocuklarının dikey aşama ile devlet hizmetinde en üs makama kadar gelebilmeleri sayesinde bunun dengelendiğini görmüştür.¹⁷⁴ Devşirme olarak alınan Hristiyan çocukların ismi müslüman ismiyle çağrılıyordu, ayrıca babası Abdullah (Allah'ın kulu) ismiyle tanınıyordu.¹⁷⁵

Osmanlılar çok insancıl ve hoşgörülü davranmalarına rağmen, Yunan iddialarına göre Osmanlılar bölge halkını devşirme yönetimi ile zorla İslâmlaştırmış, hristiyan halkı baskı altında tutarak nüfus artışını engellemiştir. Bu iddiaların asılsız olduğuna dair en güzel cevabı yine Yunan kaynaklarından vermek mümkündür.

Öte yandan göçmenlerin yerleşmeleri fethi takip eden ilk yıllar içerisinde başladı ve bütün XV. yüzyılın içinde devam etti. Kısa zamanda Türkçe bölgenin hâkim dili oldu.¹⁷⁶ Osmanlı Devleti kendi kültürünü yaydıkça, diğer halkları etkilemiştir. Örneğin Türkçeden diğer dillere girmiş olan kelimeler, bugün hala mevcuttur. Osmanlıların fethettiği bölgelerin halkını asimile ve İslâmlaştırma niyeti yoktu, yine herkesin kendi dili ve dininde yaşaması serbest idi. Örneğin Balkanlar'da Yunanca, Bulgarca, Sırpça vs. diller kullanılmıştır.¹⁷⁷

Osmanlı Devleti tarafından fethedilen topraklarda dil, din veya kendi adetlerini buradaki halka empoze etmek istememiştir.¹⁷⁸

1520-66 yılları arası tam Sultan Süleyman zamanında İslâm'ı kabul edenlerin sayısı artışta bulunuyordu. Ayrıca hristiyanlardan İslâm dinini kabul eden herbiri zanaatı

¹⁷³ Ramadani, Naser, faq. 46-50.

¹⁷⁴ Doğru, Halime, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 166.

¹⁷⁵ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 86.

¹⁷⁶ Makedonya, s. 43-4.

¹⁷⁷ Ramadani, Naser, faq. 37-8, 171

¹⁷⁸ Mudevver, Taha, faq. 91.

biliyordu, vergiler indirimli ya da tam kaldırılıyordu. Aynı anda, savaş alarminde akıncı olarak hazır halde bulunmakta idi.¹⁷⁹

Gordana'ya göre, Manastır'daki hristiyan ahali, malvarlıklarını ve statülerini koruyabilmek için İslâmiyet'e geçmişlerdir.¹⁸⁰ Gordana ve onun gibi düşünenler herhalde cizye ve haractan bahsetmektedir. Fakat cizye ve haraçla incitme ve aşağılama söz konusu değil, onunla hayatını, aileni, dini ve malvarlığını koruma amaçlamakta idi. Üstelik devlete, müslümanların verdiği zekatın yerine gayrimüslimler cizye verirlerdi.¹⁸¹

Balkan bölgesine fethinden önce gelen şeyh ve dervişler burada kurmuş oldukları zaviye ve tekkeler vasıtasıyla bölgenin gayrimüslim halkını etkilemiş ve adeta Osmanlı ordusunun gelip bölgeyi fethetmesinden önce bir anlamda halkı psikolojik olarak fethetme hazır hale getiriyorlardı. Türkmenler, Anadolu'dan Rumeli'ye dillerini, kültürlerini ve adetlerini de getirdiler.¹⁸²

Osmanlılar bölgeyi fethetmek için çok büyük siyasî istimalet, hoşgörü rolü oynayıp kendine meylettirme, kendi tarafına kazanmaya çalışmışlardır. Uç beylerinin önderliğinde yapılan gaza akınları ile hudut ötesi halkı yıldırırlar, direnme gücünü kırarlardı. Sonra o devlet veya halkı istimalet yoluyla kendilerine yaklaştırırlardı.¹⁸³

Seferler sırasında ordulara yardımcı olan süfilerin, zafer gerçekleşikten sonra fethedilen bölgelere yerleşerek İslâm'ı yayma gayreti içerisinde oldukları bilinmektedir. Bölge halkının İslâmlaşmasını sağlayan değişik faktörlerden söz ederken, özellikle dervişlerin rolüne de yer vermek gerekir. Örneğin Arnavutluk'un İslâmlaşmasını sağlayan tartışmasız, Sarı Saltuk veya Hacı Bektaş gibi yarı efsanevi bazı kişiler önderliğindeki çeşitli sufi tarikatlarıdır. Kazanılan topraklarda devlet adamlarının zaman geçirmeden cami, medrese, mektep, imaret gibi kuruluşların yanı sıra çoğunlukla bir de tekke kurmaları ya da kurulmuş olanlar için vakıflar tayin etmeleri bunun açık bir

¹⁷⁹ Соколовски, Методија, стр. 150.

¹⁸⁰ Лазароска, Ф. Гордана, с. 20.

¹⁸¹ Ramadani, Naser, faq. 46-7.

¹⁸² İnbaş, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen Kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 30. İnbaş, Mehmet, Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 159.

¹⁸³ İnbaş, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen Kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 40.

göstergesidir. Burdaki İslâmlaştırma faaliyetinin ağırlıklı olarak sünni İslâm çerçevesinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.¹⁸⁴

Örneğin Bogomiller'in XV. yüzyıllarda topluca İslâm'a geçişi böyle olmuştur. Hiç bir zorlama yoktur. Boşnaklar bunların çocuklarıdır.¹⁸⁵

Nitekim Balkanlar'ın Arnavut ve Boşnak gibi iki önemli kitlesi XV. yüzyılın ikinci yarısında İslâm dinine geçtiler.¹⁸⁶ Manastır'da İslâmiyet'in yayılması XV. yüzyılında başlamış olsa da XVI. yüzyılında büyük bir hız kazanmıştır.¹⁸⁷

Fethin ardından şehirlere hemen göçmenler yerleştirilirdi. Her fetihten sonra o kente bir Türk ismi verilmiştir. Örnek olarak Fatih döneminde topraklarını koydurduğu yerde daha sonra bir mahale kurulmuş ve buraya "Tophane" Topansko denilmiştir. Bugün Üsküp'te topansko mahalesi hala aynı isimle bilinmektedir. Yeni kurulacak bir şehir veya imar veya iskan edilecek bir semtte: önce cami, medrese, imaret gibi içtimai müesseseler ve bu müesseselerde çalışacak memurların ikametgahları ile su kanalizasyon gibi tesisler yapılır ve mahalle bu eserler etrafında gelişirdi.

Osmanlı Devleti Rumeli'de ilk ele geçirdiği şehir ve köylerde sistemli bir iskân politikası takip etmiştir. Fetihleri devam ettiği sürece kırsal kesimde yaşayan Hristiyan halk Balkanlar'ın daha iç bölgelerine ve dağlık kesimlerine doğru hareket etmiştir. Fütûhat sırasında köy ve kasabalarını terk ederek başka bölgelere kaçanların yerine, Anadolu'dan büyük ölçüde Türkmen unsuru nakledilmiştir. Her şeyden evvel aslı Anadolu olan Türk köylerinde köy adları, baba-oğul adları, Müslüman Türk adlarıdır ve bu köyler, yerli Hristiyan – Bulgar köylerine göre genellikle daha ufak ve fakir köylerdir. Türkmen unsuru devlet tarafından kendilerine zengin topraklar verilerek, bütün akrabalarıyla göçecek olanlara yurtluk, toprak tımar gibi imtiyazlar tanınmak suretiyle muhaceret teşvik edilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Öngören, Reşat, Milletlerarası Sempozyumu Tebliğler, s.47-51. Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 95.

¹⁸⁵ İnalçık, Halil ve dğr, Balkanlar, s. 61.

¹⁸⁶ İnbaş, Mehmet, Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 158.

¹⁸⁷ Универитет Св. Климент Охридски, Факултет за Учители и Воспитувачи, Битола. Битола низ Вековите IV, Битола Во XVI, Битола, 2001 год, стр. 9.

¹⁸⁸ İnbaş, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen Kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 32-8. Selçuk, Havva, Rumeli'ye Yapılan İskânlar Neticesinde Kurulan Yeni Yerleşim Yerleri, Türkler, IX, s. 178.

Anadolu'dan Türkmenler gelip güzel kızlarla evlenerek, İslâmiyet'i kabul edenler ya da terk kızları evlendirilmek gibi siyasetiyle nüfus ve İslâm dini yayılmaya çalışılmıştır. Türkmenler Rum iline Edirne, Selanik, Kosova ve Manastır vilayetine devlet tarafından nakil ve iskân ettirilmiştir. Manastır'ın boş yerleri Türkmenler tarafından doldurulmuştur.¹⁸⁹

Osmanlılar çok büyük kuvvete sahip olup sosyal açıdan de çok Zengin. Burada hemen imar faaliyetlerine başlamışlardır. Osmanlı yönetimi ve yönetiliş sistemi şer'î hükümlere kaynak ve güç aldığından ötürü Kuran-ı Kerim'e verilen önem kayda değerdir. Kuran-ı Kerim'in halka hizmet-halka hizmet hükümlerine istinaden, bölge de halka-ahaliye yönelik, yollar, kervansaraylar, hastaneler, darülacezeler, köprüler, çeşme gibi toplumun gereksinimini karşılayan birçok sosyal ve ulaşım fonksiyonlarının inşası şehre ve bölgeye can vermiştir. Avusturyalı seyyar Stefan Gerlah'ın izlenimlerine göre, Türkler herhangi bir gayrimüslimi sıkıntı veya zor durumda gördüklerinde yardıma koşar, elbise verir, canları pahasına yardımcı olmaya çalışırlardı.

Osmanlı İmparatorluğunda diğer bölgelere nazaran açıktan ölen olması bu sistemin insan merkezli hassasiyetinde olduğunu ve insanlığa verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bunun yanında her büyük şehirde bedavadan hizmet veren mutfaklar da mevcuttu. "İmaret" olarak isimlendirilen yapılar söz konusuydu. Bu müesseselerde, fakir ve yolcular günde bir, iki hatta üç defa bile bedavadan yemek yiyebilme halkına sahip idi. İmaret sisteminin sayıları küçük şehirlerde en az bir olmakla beraber, büyük şehirlerde bu sayı onlarca ifade edilecek yoğunlukta idi. İmarethanede, yolcular, fakirlerin yanında medreselerde ders gören talebeler de faydalanmaktaydı.¹⁹⁰

Bu müesseselere gelen misafirlere iyi bakmaları emredilmiştir. Ayrıca fakir olanların yeme, içme ve kalmasında hiç bir sakınca görülmezdi.¹⁹¹

Osmanlılar her hangi bir yer fethettikleri zaman, hemen gerekli müesseseleri kurarlardı. Bu müesseseler dinî yayılmasında maksadıyla çok büyük bir rol aynadığı kesindir.

¹⁸⁹ Tefik, Mehmet s. 30.

¹⁹⁰ Стејковски, Александар, s. 39-49. Öngören, Reşat, Milletlerarası Sempozyumu Tebliğler s. 50.

¹⁹¹ Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 206.

Metodiya Sokolovskiy'e göre 1460-1544 yılları arası Manastır tamamen değişmiş ve doğu şehirlerinin bakış açısını almıştır. Kısa bir müddet içinde kente pek çok İslâm müessesesi yapılmıştır. Bu dönemde Üsküp ve Manastır, İslâm kültürünün yayılmasında önem arzemiştir.¹⁹²

Buralarda Türkmenler zamanla, han, hamam, köprü, medrese, zaviye, imaret, tekke, cami ve mescit gibi Türk-İslâm eserleri inşa etmişler ve böylece Balkan adası bir Türk yurdu haline gelmiştir.¹⁹³

1481'den 1528'e kadar İslâm mimari eserlerinde bir yükseliş görülmektedir. Üstelik bu müesseselerde görev alan kişilerin sayısının yükseldiği ortaya çıkmıştır. Kentte 32 mescid olduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁴

Bunun yanında camilerin veya mescidlerin sayısı verilmeden 70 tane ibadethane yapıldığı da ileri sürülmüştür.¹⁹⁵ Bazı gözlemciler camileri minareleri ile saymaktadır, bazıları ise minaresiz olanları da sayarak yetmiş kadar var olduğunu söylemektedir. gösterilmektedir. Biz bu eserleri üçüncü bölümde müstakil olarak ele alıp incelemeye çalışacağız.

¹⁹² Ramadani, Naser, faq. 168.

¹⁹³ İnbaşı, Mehmet, Makedonya'da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen kimlik, haz: Murat Hatipoğlu, s. 38. Ramadani, Naser, faq. 55.

¹⁹⁴ Соколовски, Методија, стр. 144.

¹⁹⁵ Томоски, Кгум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 30-31.

BÖLÜM 3: OSMANLILAR DÖNEMİNDE MANASTIR ŞEHİRİ VE İNŞA EDİLEN MİMARÎ ESERLER

3.1. Manastır Şehrinin Askerî, İdarî ve Sosyal Yapısı

3.1.1. Askerî Yapı

Osmanlı'nın bölgeyi ele geçirmesinden sonra Manastır, askerî ve stratejik bir konum elde etti. Özellikle "via ignatia" güzergâhının stratejik konumu burada tekrar hatırlanabilir. Bilindiği üzere Balkanlara ilk yerleşenler Türk askerleriydi. Ardından, idarî yapıyı yönetecek olan adliye ve dinî müesseseler yer almaya başladı. Askerî yönetimle beraber Osmanlı devleti, Anadolu'dan ve muhtelif yerlerden bu topraklara Yörükleri, Türkmenleri, Çerkezleri ve Tatarları yerleştirerek hâkimiyetini güçlendirmiştir.¹⁹⁶

Manastır'ın fethinden sonra gelen bu Türk grupları, verimli topraklara yerleşmişler; idarî sistem güçlenince yeni kuvvetlerle desteklenmişlerdir. Manastır o dönemde Rumeli'nin askerî merkezi haline gelmiştir.¹⁹⁷

Bilindiği üzere Bizans İmparatorluğu'nun hudutlarında bulunan ve Osman Gazi'ye bağlı olan Türk aşiretleri atlı birliklerden oluşuyordu. Osman Bey zamanında harplere iştirak edip fetih yapanlar bu aşiret kuvvetleriydi. Buraya yerleşen Türkmenler, kullandıkları yer karşılığında Osman Gazi'ye tâbi oluyorlardı. Tımarlarının gerektirdiği sayıda atlı askeri de savaşa gönderiyorlardı. Bu birim ilk zamanlarda yeterli olduydu da fetihler çoğaldıkça sayı olarak yetersiz kalmaya başladı. Atlı olan aşiret birlikleri, özellikle kale muhasaralarında fazla etkili olamıyorlardı. Bu sebeple Orhan Bey döneminde yeni ve devamlı bir askerî birliğe ihtiyaç duyuldu.¹⁹⁸

Osmanlı Devleti'nin askerî yapısı, yani ilk düzenli birlikleri, Bursa'nın fethinden sonra Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil'in (ö. 1387) teklifleri doğrultusunda kurulmuştur. Buna göre devamlı surette savaşa hazır yaya ve atlı kuvvetin bulundurulması gerekiyordu. Bu maksatla Türk gençlerinden meydana getirilen bu ordunun atsız askerî

¹⁹⁶ Цолев, Ѓорѓи Димоски, Завладување на Битола од Турците, Битола Во XIV-XV Век, s. 27-38.

¹⁹⁷ Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 129-37.

¹⁹⁸ <http://herseyosmanli.wordpress.com/2007/03/08/osmanli-askeri-yapisi-i/>

birimine “yaya” deniliyordu. Yaya ücretli asker birimi Orhan zamanında (1326-1359) kurulan bir birimdi.¹⁹⁹

Bunlarla beraber bir birim daha kurulmuştur. Bu birimin ismi “müsellem” idi. Bunların giyecekleri elbise ve başlarında taşıyacakları sarıgın renk ve biçimi tespit edildi. Buna göre bunlar “ak börk” giyeceklerdi, böylece taşradaki tımarlı sipahilerden de ayrılacaklardı.

Müsellem askeri birimi 1000 kişiye kadar çıkıyordu. Bu birim de Orhan zamanında kurulmuştur. Bu iki asker birimi devlet vergilerinden affedilmiştir. Ayrıca savaş zamanında ücret almışlardır.²⁰⁰

Yayalar 10’ar ve 100’er kişilik manga ve bölüklere ayrılmıştır. Her 10 kişinin kumandanına onbaşı, 100 kişininkine yüzbaşı, hepsinin kumandanına ise binbaşı denildi. Sonradan kara kuvvetleri, yayalar (acemi ocağı) kurulmuştur. Bunlar kısa bir eğitimden sonra yeniçeri ocağına alınırlardı. Böylece esirler küçük bir ücret karşılığı hem çiftçilik yapacaklar, hem de Türk İslâm adet ve geleneklerini öğreneceklerdi. İlk Acemi Ocağı I. Murad zamanında Gelibolu’da kuruldu. Acemi Ocağına asker iki yoldan sağlanırdı: savaş esirleri ve devşirme sistemi.²⁰¹ Savaşlarda esir olanlara Türkçe öğretmişler, kendileri İslam dinini kabul etmişlerdir. Osmanlılar bunları niçe yıllar kullanmış, özellikle gençler alınıp askeri eğitime tâbi tutulur Adın ezel çeri ²⁰² (eski asker) iken, Yeniçeri ismini kazanırlardı.²⁰³

Devşirme sisteminde Hristiyan çocuklarından, şartları elverişli olanlar belli bir eğitimden geçirildikten sonra Kapıkulu askeri yapılıyordu. İçlerinden saraya alınarak Enderun’da eğitim görenler sadrazamlık gibi en yüksek dereceli devlet kadrolarına getirilmişlerdir.²⁰⁴

¹⁹⁹ Özcan, Abdülkadir, Osmanlı Devleti’nin Askeri Yapısı, Türkler, X, s. 107-8. <http://herseyosmanli.wordpress.com/2007/03/08/osmanli-askeri-yapisi-i/> Матковски, Александар, Аручи, Кемал Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 217-8.

²⁰⁰ Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 217-8 <http://herseyosmanli.wordpress.com/2007/03/08/osmanli-askeri-yapisi-i/>

²⁰¹ Özcan, Abdülkadir, a.g.e. s. 107-8.

²⁰² Aşıkpaşaoğlu, Ahmed Aşıkî, Tevârih-i âl-i Osman, s. 128.

²⁰³ Sejjid, Muhammed Dikén, faq. 28.

²⁰⁴ Özcan, Abdülkadir, a.g.e. s. 107-8.

XV. yüzyıl ortalarına kadar fiilen silahlı hizmette bulunmuş olan yaya ve müsellemler, “kapıkulu” ocaklarının kurulup gelişmesiyle yerlerini onlara terk etmişlerdir.²⁰⁵ Kapıkulu şahsen Sultan meydanını koruyan bir yeniçeri birimi idi. Sultanı koruyan kişiye solak deniliyordu, kendisi Sultanın sol tarafında durmakta idi.²⁰⁶

Osmanlı devletinde tımarlı sipahilerden başka, yine eyalet askeri statüsünde akıncı,²⁰⁷ deli, yürük, canbaz, cerehor, gönüllü ve beşli gibi yardımcı kuvvetler de kullanılmıştır.²⁰⁸ Mustahfiz, savaş zamanında çağrılan nöbetçi birliklerdi.²⁰⁹ Azb ve azap denilen birlik merkezlerde görev yapıyordu.²¹⁰

Gemicilik anlamına gelen dirlik terimi, tımar ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Tımar yoluyla kâtipler, dini görevliler, kadılar vs. gibi sivil görevlilere maaşları karşılığında gelir tahsisleri yapılmasına rağmen, genel uygulamada, tımar sisteminin asıl amacının seferler için asker beslemek olduğu söylenebilir. Örneğin Lala Şahin, Ber şehrini ve çevresini fethettiği zaman toprağın tımarını hak eden kişilere veriyordu. Ayrıca gayrimüslimleri haraca bağlıyordu.²¹¹

Tımar sisteminin İmparatorluğun örgütlenmesinde bu kadar geniş çaplı tesirinin olması, devletin, idari organizasyonun yanı sıra toprak sisteminin, köylünün statüsü, vergilendirilmesi ve zirai ekonomiyi askeri ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde tımar sistemi etrafında düzenlemesinden kaynaklanmaktadır. Osmanlıların Rumeli ve Balkanlar’da ilerlemesi için gerekli olan teşkilatı ve itici gücü tımar sistemi ile birlikte sipahi ordusunun sağladığı söylenebilir. Tımar arazisindeki boş yerleri ve diğer bütün kaynakları değerlendirebilir, tımar haricinden reaya getirerek buralara yerleştirebilirdi. Köylülerin, toprağı ekip biçtiğinden, boş bırakmadığından emin olunması gerekiyordu. Toprağını boş bırakan köylüyü geri getirmek de tımar sahibinin göreviydi. Devlet tımarlı sipahiler dâhil mahalli otoritelerin (ehl-i örf) köylüyü (reaya), sömürmesine

²⁰⁵ <http://herseyosmanli.wordpress.com/2007/03/08/osmanli-askeri-yapisi-i/>

²⁰⁶ Matkovski, Aleksandar, Аручи, Кемал, Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 230-1.

²⁰⁷ Mesela akıncı askerleri, sınır ötesinde bulunuyordu ve sürekli yandaki devletlere atla saldırıp ve yıldırarak yamalamışlardır. Eşkinici de sipahiler, etkin bir şekilde savaşlara katılmakta idi. Соколовски, Методија, стр. 139.

²⁰⁸ Özcan, Abdülkadir, Osmanlı Devleti’nin Askeri Yapısı, Türkler, X, s. 115.

²⁰⁹ Соколовски, Методија, стр. 146.

²¹⁰ Matkovski, Aleksandar, Аручи, Кемал, Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 217-8.

²¹¹ Matkovski, Aleksandar, Аручи, Кемал, Извадоци Од Две Турски Хроника За Македонија И Соседните Области, стр. 235-6.

olduğu kadar, köylü ile yakın bağlar kurmasında da karşı olmuş, sistemin işleyişini de bunu sağlayacak biçimde düzenlemiştir. Sipahi Ordusu tımarlı sipahileri, tasarruf etmekte oldukları tımarın geliri düzeyinde ve belirlenen kurallar dâhilinde seferlere katılmak mecburiyetindeydiler.²¹²

Büyük toprak sahiplerini ortadan kaldıran Türkler, Balkanlar'da da derebeyliğe son verip küçük çiftçilere büyük imkânlar tanımışlardır.

Osmanlılar topraklarını devlet arazisi haline getirip tımarlı sipahilere kiraladılar. Ağır olmayan cüzi kira karşılığı toprağa sahip olan köylüler, gönül huzuru ile çalışarak bol kazanca sahip oldular ve refah içerisinde yaşadılar.²¹³ 1467-1468'de Manastır'da sadece bir fakir bulunduğunu²¹⁴ düşünürsek, o dönemdeki insanların mali durumlarının ne kadar iyi olduğunu görürüz.

Sipahilerden hiç de geride olmayan eşkinciler de bulunmaktadır. Bunlardan da atlı akıncılarının sayısı çok idi. Bunların rolü komşu devletlere hızla saldırmak, onları korkutmak teslim olmaya zorlamak niyetindeydi.²¹⁵

3.1.2. İdarî Yapı

Sultan I. Murat Osmanlı ordusunun başındayken 1362'de ilk olarak Rumeli vilayetinde beylerbeyliğini kurmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk idari birimi vilayetti.²¹⁶

Bazıları Osmanlı devletinde en üst birimin eyalet olduğunu söylemektedir. İdarî mekanizma eyaletten başlayarak sancak, kaza, nahiye ve köyler halinde teşkilatlanmıştır. İdarî yapı bakımından önce eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiye ve köylere bölünmüştü. Osmanlı Devleti'nin idari yapısı, kuruluş döneminde iki beylerbeylikten oluşuyordu. Bunlar Anadolu ve Rumeli beylerbeyliğiydi. İkincisinin merkezi Manastır idi.²¹⁷

Eyalet, hükmetmek, idare etmek anlamlarına gelmektedir. Eyaletler memleket yönetiminin temel birimi olan sancaklardan oluşmakta idi. Eyalet yönetiminin başında

²¹² Acun, Fatma, Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması, Türkler, IX, s. 899-905.

²¹³ Makedonya, s. 36.

²¹⁴ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 112.

²¹⁵ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 92-3.

²¹⁶ Ramadani, Naser, faq. 52.

²¹⁷ Yedi yıldız, Bahaeddin, Osmanlılar Döneminde Manastır, Atatürk ve Manastır Sempozyumu s. 22.

“beylerbeyi” bulunuyordu ve “paşa sancağı” denilen eyalet merkezinde oturmaktaydı. Beylerbeyi, bulunduğu bölgede umur-u siyasette padişahın temsilcisi durumundaydı. XVI. yüzyılda eyalet, özel durumu olan sancakları da ifade etmekteydi. Bu sırada beylerbeylik ise “vilayet” terimi ile ifade ediliyordu. Fakat XV. yüzyıl sonlarına kadar “vilayet” şehir dışındaki alan ve bir alt birimi olarak kullanıldığından çok geçmeden terkedilmiştir. XVII. Yüzyıldan sonra eyalet ile vilayet arasında fark görülmemektedir. Eyaletinin başında vali bulunmakta idi. XIX. yüzyıldan sonra eyalet terimi tamamen terkedilmiş yerine vilayet kullanılmıştır. Daha sonra vilayet de terkedilmiştir.²¹⁸

Rumeli vilayeti üç sancaktan oluşmaktaydı: Paşa, Küstendil ve Ohri sancağı.²¹⁹

Beylerbeyilik, daha sonra Eyalet haline gelmiştir. 1590’dan sonra genişlikleri sınırlandırılan beylerbeylikler, o zamandan başlayarak “eyalet” diye adlandırılmıştır. Rumeli Eyaletlerinin başkenti Edirne ve Sofya’dan sonra Manastır olmuştur.²²⁰

Osmanlı döneminde Makedonya, Rumeli Eyaletinin sınırları içerisinde kalıyordu. Rumeli Eyaletine toplam yirmi dört sancak bağlı olup, bu sancaklardan 6 (Yanya, Ohri, Selanik, Üsküp, Prizren, Volçıtırın) adedi Makedonya sınırları içerisindeydi.²²¹ Buna dair bir rivayete göre, 1490-91 tarihli cizye Defterinde Rumeli Eyaleti’nde 26 sancak bulunduğu söylenmektedir.²²²

Osmanlı’da eyaletin bir alt birimi olan sancaklar, idarî bakımdan devletin temel yapısını teşkil etmektedirler. Sancaklar (liva) merkezden gönderilen beylerbeyleri tarafından idare edilmekteydi. Sancakbeyi, sancakta padişahın icra yetkisini temsil eden en büyük güç durumundaydı. Ayrıca Padişahların çocukları olan şehzadeler,²²³ devlet idaresini öğrenmek maksadı ile sancaklara gönderilmekteydi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında sancak idaresinde değişiklik olmuş, sancakbeylerinin yerini mütesellimler almıştır. Bundan sonra sancak yerine “mutasarrıflık” terimi

²¹⁸ Ünlü, Mucize (Sarı), Manastır Vilayeti’nin İdari ve Sosyal Yapısı (1873-1912), s. 8.

²¹⁹ Ramadani, Naser, faq. 52.

²²⁰ İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, (1300-1600), s. 108-9.

²²¹ Makedonya, s. 39.

²²² İnbaş, Mehmet, Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskan Siyaseti, Türkler, IX, s. 161.

²²³ Padişah, çocuklarının gelecekteki hükümdar adayları olmaları dolayısıyla onbeş yaşına gelince, devletin önemli merkezlerinden bir sancağa gönderilerek burada devlet yönetimini tecrübe etmeleri ve zaman gelip tahta oturduklarında devlet yönetiminde zorlanmamaları düşünülmüştü. Eroğlu, Haldun, Klasik Dönemi Osmanlı Şehzadelik Konumuna Dair Bazı Görüşler, Türkler, IX s. 856.

kullanılmaya başlanmıştır. Bazen de bir kaç sancağın yönetimi ile gönderilen mutasarrıflar, bağlı sancaklara mütesellimi gönderirlerdi.²²⁴

Aleksandar Stoyanovski, Hazim Şabanoviç'ten faydalanarak Manastır (Bitola) ya da Ohri sancağının ilk dönemde var olduğunu söylemektedir. Ona göre Manastır Sancağı ile Ohri sancağı aynıdır. 1394'te Marko Krleviç'in ölümünden sonra bu bölgenin çok küçük bir bölge olduğu ifade edilmektedir. Bölgenin esas şehirleri Ohri, Kostur, Perlepe ve Manastır'dı. Bu dördü bir sancağı kapsıyordu. O da Manastır sancağı idi. Aleksandar Stoyanovski bunlara ilave olarak Manastır sancağında iki tane subaşının var olduğunu, birisinin Ohri'de ötekinin de Perlepe'de bulunduğunu yazmaktadır. Daha sonra bu sancağın merkezi Ohri'ye taşınarak Ohri sancağı önem kazanmıştır. A. Stoyanovski ikinci kaynak olarak buna dair Yakobo'yu göstermektedir. Bu eser Fransızca olarak 1475'te yazılmıştır. Kaynaklarının en eskisi sayılmaktadır. Bu eserde Manastır sancağı olarak geçmektedir.²²⁵

1476'dan sonra vilayetler olarak sayılan Manastır, Perlepe, Veles, Üsküp ve Tetova bunların arasında Kırçova nahiyesi bir idari yönetime bağlıydı. 1481'de Paşa Sancağına bağlıydı. 1519'dan sonra Paşa Sancağına bağlı 12 nahiye bulunuyordu. Bunların arasında Manastır da nahiye olarak geçmektedir.²²⁶

Bu dönemde Manastır, Rumeli merkezi olarak ilerdeki fetihlerinin büyük rol oynayacağı için seçilmiştir. Örneğin Arnavutluk'un seferberliğinde bütün sipahiler, akıncılar ve diğer asker birimler burada toplandığı ifade edilmekteydi.²²⁷

Sancağın bir alt birimi olan kazaların idari yönetiminin başında kadı bulunmaktaydı. Kaza, bir iskân yeri değil, kadının bir salahiyet bölgesi olarak telakki edilirdi. Kadılar mıntıkalarındaki en önemli iskân yerinde oturduğundan, orası kadılık merkezi "kaza merkezi" kabul edilir, kaza da o iskân yerinin adıyla anılırdı. Son dönemlerde kadının yanında voyvodalar da mevcuttu ki bunlar kazanın idari ve mali görevlileri durumundaydılar. Osmanlı idare sisteminde kazalardan sonra gelen nahiye, coğrafi ve

²²⁴ Ünlü, Mucize (Sarı), Manastır Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı (1873-1912), s. 9.

²²⁵ Стојаноски, Александар, Дали Постоел Битолскиот Санџак Во Првите Векови Од Турската Власт Во Македонија, стр. 120-1.

²²⁶ Стојаноски, Александар, Дали Постоел Битолскиот Санџак Во Првите Векови Од Турската Власт Во Македонија, стр. 121-2. Ramadani, Naser, faq. 52.

²²⁷ Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 228-9.

idari manada küçük veya büyük bir bölgeyi, bazen de geniş bir mıntıkayı ifade eden bir tabirdir. Nahiye, XV. yüzyılda bir sancağın belirli bir şehir, kasaba veya büyükçe bir iskân yeri ile çevresindeki bölgelerini ifade etmektedir. XVI. yüzyılda da bu tabir, bir sancağın idari bölümünü belirtmek için kullanılmıştır. Bundan sonra sancağın değil, kazanın alt birimi olarak yaygınlaşmış, yöre, memleket manasını da korumuştur.²²⁸

Bir kaç nahiyeden sancak, sancaklardan beylerbeylik ya da vilayet kurulurdu.²²⁹ 1591'de Manastır nahiyesi Paşa sancağına bağlı bir nahiyeydi. Bazı tımar yazılarına göre XVI. yüzyılın sonunda Manastır kazası olarak da geçmektedir. İlk dönemde Makedonya'nın bir şehri olan Manastır, hiç bir zaman ayrı bir sancak olmamıştır. Her zaman esas idareci, nahiyeye ya da kaza Rumeli eyaletinin Paşa sancağına bağlıydı. Böylece Manastır şehri, vilayet, nahiye ve kaza olarak hiç bir zaman Ohri sancağının içine girmemiştir.²³⁰

Bu nedenle kimi bilim adamlarına göre Manastır (Bitola) hiçbir zaman bir sancak merkezi olmamıştır. Fakat son zamanlarda basılan kaynaklar, Fatih ve II. Beyazıt'ın saltanatının belli dönemlerinde bu sancağın var olduğunu ortaya çıkarmıştır. XVI. yüzyılın ortalarına doğru (1544) Manastır sadece Paşa sancağına bağlı bir kazaydı. Fakat çevredeki köyler vezir haslarına bağlıydı.²³¹

İlk olarak ortaçağda Manastır defterdar kirasında bulunmaktaydı. 1460'da Manastır ve çevresi Has Rumeli defterdarına bağlıydı, bundan sonra Has Rumeli Beylerbeyine bağlanmıştır. 1519-28 yıllar arası Sultanın Hasına bağlıyken, 1544'te Manastır Vezirinin Haslarına dağılmıştır.²³²

Toplum iki ayrı sınıftan oluşur: İlki hükümdar ve iktidarını devrettiği vezir ve valiler, ikincisi ise vergi verenler, yani reâyâ. XV. yüzyılda Osmanlılar Balkanlar'da binlerce Hristiyan soylu atlı sınıfını, dinlerine karşın, askerî sınıfa kabul ettiler. Aynı dönemde, "reâyâ ve ülke sultanındır", kuralı geçerliydi.²³³

²²⁸ Ünlü, Mucize (Sarı), Manastır Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı (1873-1912), s. 10.

²²⁹ Соколовски, Методија, стр. 128.

²³⁰ Стојаноски, Александар, Дали Постоел Битолскиот Санџак Во Првите Векови Од Турската Власт Во Македонија, стр. 121-2.

²³¹ Gradeva, Rossitsa, Orta Balkanlar'da Osmanlı İdari Sistemi Taşra İdaresi 15. y.y, Türkler, IX, s. 920. Соколовски, Методија, стр. 145.

²³² Соколовски, Методија, стр. 152.

²³³ İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, (1300-1600), s. 74-9.

1500 tarihine kadar Rumeli’de pek çok hristiyan tımar sahibi bulunmaktaydı.²³⁴

XV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu en üst seviyeye gelmiş ve tımar sipahi sistemini çok iyi bir şekilde düzenlemiştir. Köylü halk ve şehirli halk anayasasıyla feodal sınıfına bağlıydı. Bir yerden başka bir yere kaçan kişi feodal sınıfından yani sipahilerden ceza alıyordu. Ceza 10 sene hapis ve kendi yerine getirtiliyordu. Buna aksine vergi (harac) sistemi de çok ciddi bir şekilde işlemde bulunuyordu, bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu yüksek bir seviyeye gelmiştir.²³⁵

Diğer açıdan aşiretlerin iskânıyla bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti ve ekonomisi güçlenmiş, Manastır aynı zamanda bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Osmanlıların Balkanlardaki en önemli anakentlerinden biri Manastır olmuştur.²³⁶

Manastır bölgesi çok zengin bir yer olduğu için Türkler kendi halkını Anadolu’dan getirerek buraya yerleştirmiştir. 1591’de bu şehrin ihracatı ve üretilen ürün seviyesinin yüksek olduğu, ziyaret eden kişiler tarafından gözlemlenmiştir. Ayrıca o dönemde Manastır’da bedesten ve kervansarayın olduğu sabittir. İlk Osmanlı döneminde Manastır şehri çok hızlı bir şekilde gelişmiş, ekonomik gücü yanında mimarî önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak, kısa bir sürede pek çok ibadethane yapılmıştır.²³⁷

3.1.3. Sosyal Yapı

Osmanlı devleti kurulduğundan beri iki sınıfa ayrılıyordu: asker ve reaya. Birinci ayrımın arkasında iki sınıf daha vardı. O da tımar²³⁸ sınıfı, ordunun başında duran, idarecileri sayılan, mahkeme ve İslâm müesseselerini yöneten bir sınıf ve öteki çalışanlardı. Osmanlı devletinin çok adil olmasına rağmen, hristiyanlara devlet idarelerinde, mahkemede ve orduda yüksek rütbe vermediğini söyleyenler bulunmakla birlikte Osmanlıların Makedonya’yı fethinden sonra yardımcı kuvvetlere katılan hristiyan sayısının çok olması, tam tersini ortaya koymaktadır.²³⁹

²³⁴ İnalçık, Halil ve dğr, Balkanlar, s. 15.

²³⁵ Соколовски, Методија, стр. 142.

²³⁶ Yedi yıldız, Bahaeddin, Osmanlılar Döneminde Manastır, s. 22.

²³⁷ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 30-31.

²³⁸ Tımar en düşük feodal sınıfı idi, onun geliri yaklaşık 19.999 akçe idi. Zeamet feodal sınıfı yıllık geliriyle 20’den 99.000’ a kadar akçe idi. Has en yüksek feodal sınıfı yıllık geliriyle 100.000’den 1000.000’ a kadar akçe idi. Соколовски, Методија, стр. 128.

²³⁹ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, стр. 90.

Osmanlılar İslâm'ın gayrimüslimlerin tanıdığı zimmî hukukunu en geniş anlamıyla uyguluyorlardı, yani onları cizye ödenmesi dışında Müslüman tebaadan ayrı tutmuyor; canlarını, mallarını korumayı Tanrı'nın bir emri ve devletin başlıca ödevi biliyorlardı.²⁴⁰ Hristiyan âleminin feodal ikamet statüsü 17. yüzyıla kadar devam ettirilmiştir.²⁴¹

Böylelikle Türk egemenliğinin Balkanlar'da Müslüman olmayan halklar arasında hızlı kabul görmesinin içyüzü de berraklık kazanmış olmaktadır. Örneğin Sırp Kralı Duşan'ın yasalarının köylüyü haftada iki gün efendisinin arazisinde çalışmaya mecbur etmesine karşılık Osmanlı kanunlarının yılda sadece iki gün Sipahiye hizmeti emretmesi Osmanlıların neden reaya denilen halk kitlelerince hoş karşılandığını açık kılmaktadır.²⁴²

Devletin içtimai rütbelerine gelebilmek için ilk önce kumandanların ve fatihlerin aileleri ve yakınları fırsat bulmaktaydı. Yüksek feodal sınıfına yakın sancak beyinin çevresinde mütesellim,²⁴³ alaybeg, hazinedar yer almaktaydı.²⁴⁴

Osmanlı devletinin yıkılışına kadar devam eden temel müesseselerden biri olan şeyhülislâmlık, devlet teşkilatında en yüksek dinî ve ilmî otoriteyi temsil etmekteydi. Bu makama oturan kişiye şeyhülislâm denir, o dönemde onun rütbesi sadrazamlar gibiydi. Fetva isteyen kişi önce sorusunu pusulaya yazarak "müsevvid" denilen kâtiplere teslim eder, ardından verilecek cevabın taslağını hazırlayarak fetva eminine gönderirdi. Gerekli inceleme tamamlandıktan sonra şeyhülislâm imzasını atar ve görevli tarafından fetvalar dağıtılırdı.²⁴⁵

Devletin işlerinde müderris, müftü ve kadı bulunmaktaydı. Kimilerinin günlük ödemesi on akçeden yüz akçeye kadar çıkıyordu, o da tecrübeye göre belirleniyordu. Bunların arasında imam, hatip ve müezzin ile yardımcıları bulunuyordu.²⁴⁶

²⁴⁰ İnalçık, Halil ve dğr, Balkanlar, s. 16.

²⁴¹ Петкова, Радмила Момидик, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 129.

²⁴² İnalçık, Halil ve dğr, Balkanlar, s. 64.

²⁴³ Mutesellim, idareci olarak çalışan, resmi adamı ve devlet tarafından ödül kazanan kişi sayılmaktadır. Соколовски, Методија, стр. 146.

²⁴⁴ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 91.

²⁴⁵ Аkgündüz, Murat, Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatında Şeyhülİslâmlık, Türkler, IX, s. 847-51.

²⁴⁶ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 91.

Mütevelli, voyvoda, emin, muhtesip, muhassıl²⁴⁷ ve yeniçeri ağası hiç de geri kalmadan yüksek makamlara gelmekteydi. Normal sipahi vatandaşlara da rastlıyoruz, kimileri kendi tımar topraklarında özgür olarak köylerde yaşıyordu.²⁴⁸

1460'e kadar bu süre içerisinde Manastır'da 7 mahalle bulunmaktaydı. Bunlardan 6'sı müslüman 1'i hristiyan mahallesiydi.

Naser Ramadani'nin tespitlerine göre Manastır'ın XV. yüzyılda nüfusunun oranı şöyleydi: 1465-68 yılları arasında müslümanların hane sayısı 278, hristiyanların 160 olmak üzere toplam 430'dur. Bu durum bölgenin %65 i nin müslüman olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁹

Bahaeddin Yediyıldız'a göre bir önceki rivayetten biraz farklı olarak, 1468 yılında Manastır'da oturan ailelerin sayısı 295'i Müslüman 175'i Hristiyan olmak üzere toplam 470 kadardı.²⁵⁰ Eğer her hanede beş kişinin var olduğunu ileri sürersek, şehrin nüfusu 2350 civarında kabul edilebilir.

Naser Ramadani'nin tahrir defterlerine dayanarak verdiği bilgilerin Bahaeddin Yediyıldız'dan daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Sokolovski de, tahrir defterleri kaynak alındığı takdirde müslümanların hane sayısının 278 olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir.

1481'de 7 mahalleden 20 mahalleye yükselmiştir. Müslümanın mahallesi 11'e çıkmış, hristiyan mahallesinin sayısı ise 9'a çıkmıştır. 1478-1481 yılları arasında müslüman hanlarının sayısı 398'e ulaşmıştır. Fakat hristiyan hanlarının sayısı da 222'ye ulaşmıştır.²⁵¹ Bu durum Müslüman ve Hristiyan unsurlarının 1478'de iç içe yaşadığını göstermektedir.²⁵²

²⁴⁷ Muhasıl, vergi toplayan kişi yada güverner yardımcısı idi. Соколовски, Методија, стр. 146.

²⁴⁸ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 92-3

²⁴⁹ Ramadani, Naser, faq. 40-156. Соколовски, Методија, стр. 130. Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 65.

²⁵⁰ Yediyıldız, Bahaeddin, Osmanlılar Döneminde Manastır, Atatürk ve Manastır Sempozyumu, s. 23-4.

²⁵¹ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, s. 65. Соколовски, Методија, стр. 132-3.

²⁵² Selçuk, Havva, Rumeli'ye Yapılan İskânlar Neticesinde Kurulan Yeni Yerleşim Yerleri, Türkler, IX, s. 182.

1520-30'da Ö. L. Barkan'a göre Manastır şehrinde 640 müslüman, 171 hristiyan, yahûdî 34 hane olmak üzere toplam 845 han mevcuttu.²⁵³

1528-1529'da Manastır'ın mahalleleri 32'ye çıkmıştır. Onlardan 22'si müslüman, 10'u hristiyandı. Türk müslüman mahallesi iki kat yükselmiş, fakat hristiyan mahallesi 9'dan 10'a çıkmış, bir mahalle fazlalaşmıştır. Aynı yıl bir çingene mahallesi kayda geçmiştir. Bir yahûdî mahallesinin diğer söyleyişte cemaat-i yahûdiyânın burada bulunduğu kesindir. Yahûdîlerin 1481'den sonra buraya geldikleri anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın başına geldiğinde 54 hane oldukları ortaya çıkmıştır. Fakat çingenelerin de 19 hane oldukları ifade edilir.²⁵⁴

1528/9'da Manastır'ın toplum nüfus sayısı 1081'e çıkmıştır. Ondan 797 müslüman, 206 Makedon, 24 çingene, 54 yahûdî bulunuyordu. İlginç olan ise hristiyan nüfusu 1481'den hiç yükselmemiş aksine azalmıştır. Herhalde İslâm dinini kabul edenlerden kaynaklanıyordu. Dini kabul eden kişilerin ilk etapta soyadları da değiştiriliyordu. Genelde onlar Abdullah ismiyle adlandırılıyordu. Mitko Sokoloski ve diğer bazı yazarlar, hristiyan nüfusun azalmasında tek sorunun İslâm dininin zorla kabul ettirilmesini söylemektedir. Üstelik 123 kişi kendi soyadıyla değil, Abdullah soyadıyla tanınmış, diye söylemektedirler.

Ayrıca zanaatkârlar vergi ödemesi hoşuna gitmeyince İslâm dinini tercih ediyorlardı. Fakat burada zorlama söz konusu değildir, kendileri de beğenmiş hem dini hem de bu soyadı da bir sakınca görmemişlerdir. Ekonomi durumu zayıflayınca vergi ödemeyecek hale gelince dini kabul etmişler olmaları da muhtemeldir.²⁵⁵

1569'da Manastır'ın 24'ü Müslüman 11'i Hristiyan olmak üzere toplam 35 mahalleden müteşekkil idi. 24 Müslüman mahallesinden sadece Karacabey'de 31 müslüman haneye karşılık 8 hristiyan aile mevcuttu. Dikkati çeken bir husus da, hristiyanların oturduğu mahallelerden birinin Hüseyin Bey adını taşımasıdır. Sadece yahûdîler mahallelere bölünmemiş "Cemaat-i Yahûdîyan" nitelemesi altında topluca yazılmışlardır. Aynı dönemde % 35 civarında bir artış olmuş ve şehrin nüfusu 5718'e çıkmıştır. Manastır bu

²⁵³ İnalçık, Halil ve diğer, Balkanlar, s. 23.

²⁵⁴ Соколовски, Методија, стр. 138.

²⁵⁵ a.g.e. s. 141-50.

dönemde nüfus yoğunluğu bakımından Üsküp ve Selanik'ten sonra bölgenin üçüncü büyük şehriydi.²⁵⁶

1569'da istatistiğe göre Üsküp, Kalkandele, Kırçova, Perlepe ve Manastır'ın genç nüfusunun % 44'ü müslüman olduğu ortaya çıkmaktaydı.²⁵⁷

Manastır Kasabası mahallelerin isimleri, Fatih ve Gazilerine izafetle ya da onların isimlerini koymuşlardır. Kasım Çelebi Beg, Yahşa Beg, İyne Beg, Hamaza Beg, Sinan Beg, Azab Beg, Emri Çelebi Beg, Yakub Beg isimlerini kazanmışlardır.²⁵⁸

1569'da ismi geçen Manastırlı İshak Çelebi, diğer adıyla İyne Bey olarak tanınmıştır. Kısaca mahallenin temelini, mahalleye adını veren İshak Çelebi'nin vakfı, diğer bir ifadeyle hayrat olan İshakiye külliyesi teşkil ediyordu. Bu kişi cami, ilk orta ve yüksek okulu, mekteb, medrese, kütüphane, zaviye vesaire mimari eserler bırakmıştır. Bir de saydığımız müesseselerde bu kuruluşun rahat bir şekilde işletebilmesi için görevli tayin edilmiştir.²⁵⁹

O dönemde mahalle ve yerleşim yerlerinin isimleri orayı fetheden veya fethinden sonra gazi ve şehit olanların isimlerini taşımaktaydı. Yakup Bey ismi de bunlar arasında yer almaktadır.²⁶⁰

Manastır'ın ortaçağda çok gelişmiş hale geldiği, ticari açıdan ve zanaatı açısından Avrupa merkezlerine yakınlaştığı görünmekteydi. Örneğin duvarcı, oduncu, demirci, kasap, derici, terzi, ayakkabıcı v.s çarşıda bulunmaktaydı.²⁶¹

Kayıtlar müslümanların 152'sinin bir işle ya da bir zanaatla uğraştıklarını kanıtlamaktaydı. Müslüman nüfusunun % 50 sinin profesyonel bir işle uğraşması, o dönem için çok ilgi çekicidir. Fakat bunun aksine 160 hristiyan hanından sadece dördü zanaatla uğraşmışlardır.

1460'da zanaatkârın çoğu müslüman, bunların arasında dört hristiyan da vardı. Onlar terzi, demirci, değirmenci ve bir kasaptan oluşmaktaydı.

²⁵⁶ Yedi yıldız, Bahaeddin, Osmanlılar Döneminde Manastır, s. 23-7.

²⁵⁷ Ramadani, Naser, faq. 40-156.

²⁵⁸ Tefvik, Mehmet, s. 86.

²⁵⁹ Yedi yıldız, Bahaeddin, a.g.e. s. 25-6.

²⁶⁰ Универитет „Св. Климент Охридски,, Факултет за Учители и Воспитувачи- Битола Битола низ Вековите IV, Битола Во XVI, Битола, 2001 год. стр. 8.

²⁶¹ Петкова, Радмила Момидик, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 129-30.

Ortaçağda zanaatla uğraşan müslüman âlemiydi. Meşhur zanaatkârlardan mahalleye de onun ismi verildiğini ifade etmek istiyoruz. Bir mahallede hangi zanaatla daha çok uğraşılıyorsa onun ismini kazandığını belirtmeliyiz.²⁶²

Bundan sonra hristiyan halkı zanaatkârlığa ilgi göstermeye başlamıştır. 1481’de hristiyan zanaatkârlarının sayısının yükseldiği ifade edilmektedir.²⁶³

Bundan sonra her sene Müslümanların sayısı artarken zanaatkârların sayısı da artmaktaydı. Hristiyanlardan iki kat fazla olduğu kanıtlanmaktaydı. Ancak 1481’de hristiyan zanaatkârların sayısı 18’e yükseldiği anlaşılmaktadır. Onlardan üç terlikçi, dört terzi, bir kasap, bir derici, bir kuyumcu, bir berber, bir saraç, bir şapkacı, bir değirmenci, bir protuger v.s. zanaatkâr vardı. Bu verilerden hareketle hristiyan zanaatkârlığının % 20 yükseldiği ileri sürülebilir.²⁶⁴

Yaklaşık olarak seksen doksan sene içerisinde Rum iline ya da Balkan adasına 3.500.000 müslüman Osmanlının Rum ili kıtasına yerleştiği görülmüştür. Yerli meşhur olan (Plaj) yani Arnavut kavmi sadakatleriyle İslâm dinini kabul ederek cesur ve yürekli bir kavim olarak tanınmış, Hristiyan kavmi ya da dini kabul etmeyenler ormanlara kaçıp yerleşmişlerdir.²⁶⁵ Bu arada müslüman nüfusunun sayısı artmakta, hristiyanların sayısı ise azalmaktaydı.

1569’de Şehir halkının % 27’si kirada oturuyordu. Bunlardan % 21’i özel mülkiyete ait ev kiralamıştı. % 5’inin ise vakıf evlerinde oturdukları belirtiliyor ki, muhtemelen bunların da kiracı olması gerekir. Şehirde kira ödemeksizin vakıf evlerinde oturanlar da vardır. Bunlar daha çok vakıf kuruluşlarında görev yapanlar ve vakıf kurucusunun koyduğu şartlar uyarınca “sükna” yerleşim hakkını kullananlardır. Bu dönemde, Manastır şehri halkının % 17’sini esnaf ve tüccar, % 11’ini dini ve idari hizmetle görevlendirilmiş şahıslar, % 6’sını ise akıncılar teşkil ediyordu. Böylece meşgul oldukları işi tespit edilebilmiş olanların toplam nüfusa göre oranları % 44’e ulaşıyordu. Geriye kalan % 66’nın mesleği belirtilmemiştir. Demek ki tarımla uğraşan gayrimüslimlerin nispeti müslümanlara nazaran çok daha yüksek yükümlüklerle görevlendirilmiş olan ve hafif süvari birliklerinden oluşan akıncılardan sadece ikisinin

²⁶² Соколовски, Методија, стр. 130.

²⁶³ Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 129-30.

²⁶⁴ Соколовски, Методија, стр. 134.

²⁶⁵ Tevfik, Mehmet, s. 30.

ek görevleri olduğu anlaşılıyor: Bunlardan birisi berber, diğeri ise zerger kuyumcuydu. O dönem Manastır şehri halkının % 12'ye yakını bekarı. Bunlardan sadece bir kısmının (135'in 6'sı), her hangi bir meslek icra ettiği anlaşılıyor. Bunların da mesleği belirtilmeyen aile reislerinde olduğu gibi tarımla uğraştıkları kanaatine varılabilir.²⁶⁶

Dinî hayat hakkında da bilgi vermek gerekirse elde edilen bilgilere göre 1481-1491 yılları arasında Manastır şehrinde imam ve müezzinlerin sayısı 14'tü, fakat 1528'de imam ve müezzinlerinin sayısı 35'e çıkmıştır.²⁶⁷

Dine hizmet eden kişilerin sayısının artması dini kabul edenlerin sayısının arttığını göstermektedir. 1569'da din görevlilerinin sayısı, 46 imam, 33 muhassıl ve 26 müezzinden oluşuyordu. 46 imam ve 26 müezzinin sayısını 24 mahalle sayısı ile kıyaslayacak olursak, her mahallede en az bir cami bulunduğu ve bu camilerde bazen iki imamın görevlendirildiği kanaatine varılabilir.²⁶⁸

Örneğin (Sungur Cami) görev yapan kişiler kendisine ait vakıftan gündüz ayırtmakta idi. İmama gündüz iki dirhem, hatibe gündüz dört dirhem ve müezzine gündüz bir dirhem verilmekte idi.²⁶⁹

Dini hayatın önemli bir kesitini de manevi hayatı şekillendiren dervişler ve âlimler oluşturuyordu. Osmanlılarla beraber gelen dervişler hem savaş alanında çok katkı vermişler, hem de manevi olarak dini yayma çabasında olmuşlardır. Fevkalade bir saygı ve şefkatle halka doğru yolu göstermişler. Bunların arasında Girhor Baba ön plana çıkmaktadır. Onun kabrini pek çok kişinin ziyaret ettiği, her akşam yakılan onlarca mumun en şiddetli ve güçlü rüzgârlara rağmen sönmediği ileri sürülmektedir.²⁷⁰

XV. yüzyılında anılan meşhur âlimler arasında şeyh Lütfullah Üskübî de geçmektedir. Üsküp çevresinde bir tepede kendi tekkesinde görev yapıyordu. Buraya gelen çocuklara ve büyüklere İslâm'ın şartlarını öğretiyordu. Birçok kişinin onun sayesinde Müslüman olduğu nakledilmektedir.²⁷¹

²⁶⁶ Yediyıldız, Bahaeddin, Osmanlılar Döneminde Manastır, s. 28-29.

²⁶⁷ Ramadani, Naser, faq. 156. Соколовски, Методија, стр. 144.

²⁶⁸ Yediyıldız, Bahaeddin, a.g.e. s. 28-29.

²⁶⁹ Ramadani, Naser, faq. 77. Kaleşi, Hasan, s. 80-1.

²⁷⁰ Tefvik, Mehmet, s. 51-2.

²⁷¹ Матковски, Александар, Аручи, Кемал, Македонија Во Турската Хроника `Тацут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди, стр. 233. Ramadani, Naser, faq. 148.

II. Beyazıt zamanında yüksek eğitimli sayılan Molla Kutbuddin Mehmed, Bursa ve Manastır'da müderris olarak çalışmış, daha sonra Padişahın danışmanı olmuştur.²⁷²

Bir diğer isim de Haveri Rûmî idi. Onun ismi Ali Çelebi (Ali Çelebî Manastırî) olup Hanefî mezhebine tâbiydi. Rumeli kadıaskerinin yardımcısıydı, birçok yerde müderris olarak çalışmış, 1569'da vefat etmiş, arkasında birçok şiir bırakmıştır. Âşık Çelebi buna dair "Manastır, şairlerin merkeziydi ve bu çevre şiir alanında çok meşhurdu" demektedir.

Zehuri Çelebi, Kemal Paşa'nın yardımcısıydı, XVI. yüzyılın başında Manastır'ın kadı makamına gelmiş, bu görevdeyken vefat etmiştir.

Sinan Kadı XV. yüzyılda yaşamış olup aslen Manastırlıydı. Rumeli Kadılığı yapmıştır. Onun Yusuf ve Züleyhâ adlı bir şiiri bulunmaktadır.²⁷³

3.2. Manastır Şehrinde İnşa Edilen Mimari Eserler

3.2.1. İmaretler

İlk fetihlerden itibaren Osmanlılar imar faaliyetlerine çok ilgi göstermişlerdir. İnşa edilen bütün mimari eserler, vakıfların destekleriyle yapıp ayakta kalıyordu. Dini yaymak için cami, mescit, tekke ve türbeler yapılmıştır. Kültürü ve eğitimi yaymak için de mektepler, medreseler ve kütüphaneler yapılmıştır. Ticareti geliştirmek için imaret, kervansaray, han, köprü ve yollar yapılmıştır. Bunun dışında hastane, eczane, hamam, çeşme ve kuyular insanların sosyal hayatını kolaylaştırmak için yapılmıştır. Vakıflar iki türdür: gayrimenkul ve menkul. Köyler, dükkanlar, hanlar, değirmenler, köprüler, ormanlar, araziler, bağlar v.s gayrimenkul grubuna girmektedir. Paralar, silahlar, hayvanlar, yemek tabakları v.b. menkul grubuna girmektedirler.²⁷⁴

Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde İslâm eğitimi almak isteyenlere, resmi olarak malî destek verilmemekte idi. Fakat gayri resmi olarak en büyük mali kaynağı vakıflar oluşturmaktaydı. Vakıflar İslâm müessesesi olarak bütün alanlarda büyük rol ve faaliyet

²⁷² Matkovski, Aleksandar, Aручи, Кемал, Извадоци Од Две Турски Хронике За Македонија И Соседните Области, стр. 250.

²⁷³ Ramadan, Naser, faq. 163-164.

²⁷⁴ Sherif, Ahmet, s. 4-16.

göstermiştir.²⁷⁵ Örneğin Sungur Bey, Manastır'da camilerin ayakta kalabilmesi için bir han, 14 dükkân ve bir bahçe ayrıca zaviye ve imaret için 5 değirmen, 10 dükkân, 1 bahçe bir de büyük arazi vakfetmiştir.

İlk dönemlerde vakıflar eğitim alanında büyük emek veren ve malî destek sağlayan kurumların başında geliyordu. İslâm müesseselerinde görev yapan din adamları, vakıflardan destek alıyorlardı. Fakat bunun için hocalara ve müderrislere mezuniyet belgesi gerekmekteydi. Ayrıca vakıf tarafından fakir öğrencilere ücretsiz kitaplar sağlanmaktaydı.²⁷⁶

Günümüzde Balkanlar'daki en eski eserlerden biri Sungur Çavuş Bey vakfına bağlı işlev gören imarettir. Manastır'daki bu yapı Abdullah'ın oğlu Sungur Çavuş beyin müessesesidir. Abdullah Bey II. Murad döneminde askerlik görevini ifa eden, sonradan İslâmiyet'i kabul eden bir Manastır'lıdır. Arnavutluk çıkartmasından sonra, Manastır'da vakıf müesseselerin inşasına önem vermiştir.²⁷⁷ Sungur Çavuş Bey²⁷⁸ Karaoğlan mahallesinde ikamet ederken Manastır'da bir imaret yapmış ve her sene mukaddes aylarda -Recep, Şaban ve Ramazan aylarında- buğday çorbası ve fasulye dağıtmıştır.²⁷⁹

Sungur Çavuş Bey İmarethanesi 1434'ten itibaren faaliyete geçerek işlevini 1941 yılına kadar devam ettirmiştir. İmaret, Kerim Bey Hamamı'nın arkasında İmaret Mahallesi yer almıştır. Günümüzde bile buranın ismi İmaret Mahallesi olarak kullanılmaktadır.

İmaret sisteminin gelirleri birçok farklı şekilde gerçekleşmekteydi. Vakıf gelirlerinin 4/5 kısmı imaretlere gidiyordu. Buradan hareketle imaret masraflarının yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Gelirler, hamamdan 6.667 akçe, 25 dükkândan 2.500 akçe, 7 değirmenden 2.368 akçe ve iki bahçeden 45 akçe olarak sağlanıyordu.

²⁷⁵ Şükrullah, Behcetüttevarih, s. 58.

²⁷⁶ Ramadani, Naser, faq. 59-66.

²⁷⁷ Петкова, Радмила Момидиќ, Битола Во XIV-XV Век, Битола низ Вековите III, s.21-25. Kaleşi, Hasan, s. 65.

²⁷⁸ Sungur Çavuş Bey Arnavutluk topraklarında Osmanlı ordunun başındaydı. Savaşların sonrasında II. Sultan Murattan Manastır'da kalmak istediğini ifade edilirdi. II. Muratı talebini kabul etmiştir. 1439'da vefat etmiştir. Ramadani, Naser, faq. 60.

²⁷⁹ Tevfik, Mehmet, s. 39-44.

Sungur Çavuş bunun dışında, 1 cami, 1 medrese, 1 han, 2 tane arazi, 1 zaviye vakfetmiştir.²⁸⁰

İkinci vakfa bağlı olan imaret ise İshak Çelebi'ye aitti.²⁸¹ Bu vakıf 1508 yılından itibaren farklı alanlarda hizmet veren cami, mektep, medrese, han, mutfak, bünyesinde bulunduran imarethane de mevcuttu. İshak Çelebi İmarethanesi taştan yapılmış bir yapıydı.²⁸² Bunun dışında İshak Efendi Camii için 210 dükkân, 322000 dirhem altın, zamanımızın parasıyla 140000 lira vakıf etmiştir.²⁸³

İshak Çelebi'nin Manastır'da bir cami, medrese, zaviye, mektep, 105 dükkân, 4 arazi, 20 değirmen ve bir meyve bahçesi vakfettiği bilinmektedir. Hasan Kaleşi, Mehmet Tevfik tarafından verilen rakamları, Manastır için değil, diğer bölgelere dağıtılması için verdiğini belirtmektedir. Bugün bu büyük vakıftan sadece camii kalmıştır. Medresenin yerine de bir bina yapılmıştır.²⁸⁴

1528'de Davut Paşa ve Hacı Bey vakıfları kurulmuştur. Bukovo ve Orehovo köylerinin geliri Hacı Bey vakfına gitmekteydi. Ayrıca 30000 kese akçe, bir kese 500 groştur, zamanımızın hesabıyla 150000 liraydı. Bununla beraber 10 dükkân ve 10 han daha vakfedilmiştir.²⁸⁵

İlk imareti kuran Sungur Bey, Manastır'ın mimarî ve kültür yapısının gelişmesi için yaptığı birçok eserin aksine onun hayatı ile ilgili çok az bilgi mevcuttur. Mehmet Tevfik'e göre, Sungur Bey hristiyan olup İslâmiyet'i sonradan kabul eden Abdullah'ın oğluydu. Sungur Bey'in II. Murad zamanında devşirme olarak yetişmesi ve bölgeye katkıda bulunması kayda değerdir. Sungur Bey'in saltanatı üç bölgede belirgindi. Manastır, Edirne ve Vidin. Sungur Bey Karaoğlan mahallesinde yaşamıştır. Özellikle vefatı ile ilgili Mehmet Tevfik şu bilgileri aktarmıştır: "Sungur Bey İmarete gidip

²⁸⁰ Kaleşi, Hasan, s. 66. Петкова, Радмила Момидиќ, Комплексот На Хаќи Махмуд – Бег Во Битола, стр. 90. Соколовски, Методија, стр. 143. Ramadani Naser, faq. 60. Sherif, Ahmet, s. 96-7.

²⁸¹ Mehmet Tevfik'e göre İshak Çelebi Selan'in Kadisiymiş ve 914 (1508)'de bu görevden istifa edip ailesiyle Manastır'a taşınmıştır. İshak Çelebi'nin babası İsa fakih imiş, Manastır medresesinde fikh-ı dersi vermiştir, Hasan Kaleşiye Sabri Efendi söylemiştir. Kaleşi, Hasan, s.145-8.

²⁸² Kaleşi, Hasan, s. 66. Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија стр. 130. Соколовски, Методија, стр. 143. Ramadani Naser, faq. 61.

²⁸³ Tevfik, Mehmet, s. 40.

²⁸⁴ Kaleşi, Hasan, s.145-8. Sherif, Ahmet, s. 99.

²⁸⁵ Петкова, Радмила Момидиќ, Комплексот На Хаќи Махмуд - Бег Во Битола, стр. 90-1.

yemek hazırlanan odun kaşıklarından birini alıp yemeği karıştırmaya başlamış ve aniden herkesin gözü önünden kaybolmuş. Bir daha hiçbir yerde hiç kimse görememiştir”.

Hasan Kaleşi²⁸⁶, İmaret’e girerek ciddi araştırmalar yapmasına karşın merhumun mezarını bulamamıştır. Bu da mezarın var olup olmadığı konusundaki belirsizliği teyit etmektedir.²⁸⁷

3.2.2. Camiler

Osmanlıların bir yeri fethettikleri zaman, yaptıkları mimarî eserlerden en önemlisi camilerdi. Camiler sadece eğitim alanında gayret verdiği için değil ahlaki ve manevi hayatın da düzeltmekte idi.²⁸⁸

Manastır’da yetmiş kadar caminin var olduğu söylenmektedir. Krum Tomoski’ye göre Manastır’daki camilerin sayısı günümüzde 25 tanedir, fakat birinci ve ikinci dünya savaşında çok cami yıkıldığını da belirtmektedir. Camilerin biçimi Anadolu’daki camilerin şekline benzemektedir. Ayrıca camileri iki gruba ayırmaktadır: mahalle camisi ve çarşı camisidir. Mahallede inşa edilen camiler, büyüklüğü cemaat sayısına göre tasarlanmıştır. Genelde bu tür camiler küçük yapılmış ve cemaat tarafından inşa edilmiştir. İkinci tür camiler genelde çarşıda ya da merkezlerde meşhur binaların yanında inşa edilmiş, üstelik daha büyük ve dekorasyonla güzelleştirmiştir. Bunlar zengin ve meşhur şahsiyetler tarafından inşa ettirilmiştir. Camilerin önüne abdest almak için şadırvanlar yapılmıştır. Bir de şadırvanın çevresi yeşillendirilerek camileri daha da güzel görünüme kavuşturulmuştur.²⁸⁹

Mehmet Tevfik’e göre, onun zamanında Manastır’da 37 adet cami ve mescidi şerif mevcuttur. Kendisi Manastır’da binbaşı olarak orduda çalışmıştır. Meşhur camilerin sayısını ve yapıldığı zamanı hakkında kısa bilgileri ondan aktarmaktayız.²⁹⁰

Evliya Çelebi Manastır’da bulunan camilerin ve mescitlerin sayısını 70 olarak vermektedir. O seyahatinde 900 dükkânı, 40 kahvehanesi, demir kapılı bedesteni

²⁸⁶ П. Сұлтан Мурат, Ыскендер Бейе каршы саваштыгы заман Сунгур Чауш Бейе катилмиштир. Hasan Kaleşi’ye göre Suncur Чауш’un babasi Abdullah imiş. Suncur Чауш genç yашта devşirme olarak alınmiş, Çarigrad’a alıştırmaуа götürülmüştir, bunu Hasan Kaleşiyе Sabri efendi söylemiştir.

²⁸⁷ Стерјовски, Александар, s. 39-49. Kaleşi, Hasan, s. 66.

²⁸⁸ Ramadani, Naser, faq. 69.

²⁸⁹ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, s. 31-5.

²⁹⁰ Tefik, Mehmet, s. 39.

anlatır.²⁹¹ Ekrem H. Ayverdi, Evliya Çelebi'ye dayanarak camilerin ve mescitlerin sayısının 70 olduğunu söylemektedir.²⁹²

Şemseddin Sami'ye göreyse 24 cami, 9 medrese, 6 ilk mektep, 2500 kadar dükkân, 14 han, 7 hamam ve bir saat kulesi mevcuttur.²⁹³

Bütün bu sayımlara istinaden: Manastır'da 1468'den 1544 yılına kadar müslüman nüfusunun 4 kat arttığını bunun yanında 1 tane olan İslâm ibadethanesinin (caminin) sayısının 26'a çıktığı görülmektedir.²⁹⁴

Camilerin yapımı ya da herhangi bir İslâm müessesesinin yapımı çevrede bulunan normal taşlardan yapılmıştır. Fakat bazen de Debreden “bigor” taşı getirilerek, kullanılmıştır. Osmanlı mimarilerinin yapımında bir kaç Makedon (Torbeş) ustasının, yapım sürecinde bulunduğu ifade edilmektedir.²⁹⁵

Manastır'ın aşağı kısmında ve tereke Pazarı civarında Eski camiye Sungur Çavuş Bey Camii denilmektedir. 838 (1434/5) tarihinde II. Murat zamanında Sungur Çavuş Bey tarafından yeniden tamir etmesi ve onarması ona bu adın verilmesini sağlamıştır. Sungur Çavuş'un vakıfnamesinde Hasan Kaleşi'ye göre aynı yılda cami mevcutmuş, daha önce yapılma ihtimali bu bakımdan daha güçlü görülmektedir. Makedonya'nın hatta Balkanlar'ın en eski camii olduğu söylenmektedir. Balkanların en eski camii, Sungur Çavuş Bey Camii veya “Atik Camii”dir. Diğer camilerden farklı olarak, minaresi sol tarafında bulunmaktadır. 1956'da²⁹⁶

Sungur Çavuş Bey Vakıfnamesi bu caminin imamına gündüz 2 dirhem, hatibine 4 dirhem, müezzinlik yapan kişiye birer dirhem ödüyordu.²⁹⁷

Bu cami geçen yüzyılında Yugoslav kuvvetleri tarafından yıkıldığı ve yerine başka binalar inşa edildiği tespit edilmektedir.²⁹⁸

²⁹¹ Çелеби, Евлија, стр. 304.

²⁹² Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 95.

²⁹³ Sami, Şemseddin, s. 4437-40.

²⁹⁴ Петкова, Радмила Момидиќ, Битола Во XIV-XV Век, Битола низ Вековите III, стр. 7-13.

²⁹⁵ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр.36-8.

²⁹⁶ Томоски, Крум, a.g.e. s. 46.

²⁹⁷ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, стр. 94.

²⁹⁸ Tefik, Mehmet, s. 44. Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 104. Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 129. Ramadani, Naser, faq. 73. Kaleşi, Hasan, s. 65-6. Петкова, Радмила Момидиќ, Битола низ Вековите III, Битола Во XIV-XV Век, стр. 21-25.

“Kriva Vodenica” veya günümüzdeki ismiyle “Kale Bayır” olarak bilinen yerde bir kilise bulunması gerektiği söylenmektedir. Günümüzde bu kiliseye ait hiçbir eser veya tarihi dokunun olmayışını Osmanlı’nın bu kiliseyi tamamen ortadan kaldırmasına bağlamaktadırlar. 1434-5’te Sungur Çavuş Bey tarafından sf. (aziz) Spas kilisesinin yerine, Sungur Cami yapıldığı iddia edilmektedir. Krum Tomoski sadece bu cami için değil, Manastır’daki birçok kilisenin yerine cami yapıldığını yazmaktadır. Aynı yazar bu caminin Manastırın ilk camisi ve minaresi sol tarafında olduğu için değişik bir özelliği taşıdığını ifade etmekte ve Evliya Çelebiyle aynı sene yapıldığı görüşünü paylaşmaktadır.²⁹⁹

Marko Cepenkov’a karşılık, Mehmet Tevfik sadece “Sungur Cami” veya “Eski Cami”nin kilisenin yerine yapıldığı görüşündedir.³⁰⁰

Camiin mevkisi Drahor nehrinin sol kenarında, Haydar ve İshak camilerin arasında bulunmaktadır. Birçok vakfın bulunduğu Manastır’da tarihleri ve yapıları hakkında tezat bilgiler de mevcuttur. Bunlardan: Sungur Çavuş Camii hakkındaki bilgiler kayda değerdir. Mehmet Tevfik ve Krum Tomoski camiinin “sf.Spas (Aziz kutarıcı)” kilisesinin yerine yapıldığını iddia etseler de Hasan Kaleşi ve Hakkı Ayverdi bu iddianın gerçek olmadığını savunmaktadırlar.

Belki geçmişte aynı yerde kilise bulunmuştur. Kilise yıkıldığında, Osmanlı döneminde aynı yere ya da yakınında bir yere cami yapılmıştır. Hasan Kaleşi “nasıl Krum Tomoski öyle bir şeyi kabul eder, Herhalde Yovana Hacı Vasilyeviçe dayanarak bu terimi kabul etmiş olmalıdır” diye ilave etmektedir.³⁰¹

Mücahid Asimov ise “Türkler hiç bir şey gizlemezler, yapıldıysa da caminin ismi Cuma Cami olmalıydı. Mesela İstanbul’da Aya Sofya, Prizrendeki Lebiška (bogorodica) camii ve buna benzer diğerler gibi. Üstelik kilise yıkıldığı anda onu tamir etmemişler, yanında cami inşa edilirken kilisenin taşlarını kullanma ihtimali vardır”, demektedir.

²⁹⁹ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 33-46.

³⁰⁰ Петкова, Радмила Момидиќ, Битола низ Вековите III, Битола Во XIV-XV Век, стр. 21-25. Цолев, Горги Димоски, Завладување на Битола од Турците, Битола Во XIV-XV Век, стр. 34.

³⁰¹ Универитет Св. Климент Охридски., Факултет за Учители и Воспитувачи-БитолаБитола низ Вековите IV, Битола Во XVI, Битола, 2001 год, стр. 35. Челеби, Евлија, стр. 304. Kaleşi, Hasan, s. 68-9.

Manastır'ın ortasında ve Drahor nehrinin sol kenarında yaklaşık 30-40 metre mesafede yer alan İshakiye camii şerifi, II. Beyazid zamanında, İshak efendi hazretleri tarafından yaptırılmıştır (914/1508-9).³⁰²

İshakiye caminin kubbesi 26 m, minaresi 45 m, uzunluğundadır. Bunun minaresi yıldırımdan dolayı iki defa yıkılmıştır. Hasan Kaleşi bu cami ile ilgili şunları aktarmaktadır: Caminin olduğu yer çamurlu bir yermiş, büyük bina yapmak için uygun değilmiş. Mimar, İshak Çelebi'ye burada cami yapılmamasını söylemiş. Fakat İshak Çelebi mimarın önüne bir çanta para attığı anda mimar bunu kabul edip 7 m, derinliğinde bir temel kazdırıp inşa etmiştir. Ayrıca inşa senesi olarak 914 (1508)'de yapıldığını söylemektedir. Hasan Kaleşi Arapça yazmalara dayanarak bu sonuca ulaşmaktadır. Bugün de kapıda bu sene yazmaktadır. Fakat E. H. Ayverdi inşa senesini 886 (1481)'de verirken Hasan Kaleşi bu tarihin yanlış olduğunu söylemektedir.³⁰³

Krum Tomoski inşa yılının dış duvarlarının taş plakasından kaydetmektedir. İshak Efendi, Manastır'a gelmeden önce Selanik'in kadısıymış ve 914 (1508/9)'de Manastır'a taşınmış, zenginlerinden birisi bütün malvarlığını cami için bırakmıştır. Camide görev yapan imam ve hatibe günde dört dirhem verip namaz konusunda sorumluluğu taşıtmakta idi. İki müezzine gündüz 3 dirhem, ikisine şart koyarak namaz vaktini kesin bilmeliydi.³⁰⁴ Aleksandar Stoyanoski biraz farklı bir rivayete bulunmaktadır. İshak Çelebi Vakıfnamesi, bu caminin görevlileri için 12 dirhem, müderrise, şeyh imaretle ilgilenen kişiye 5 dirhem, imama 4 dirhem, müezzine 3 dirhem verilmekte idi.³⁰⁵

Caminin bahçesi geniş olduğundan, meşhur adamlar ve merhum İshak Efendi buraya defnedilmiştir.³⁰⁶

Müftü Camisi Dimitar Vlahov sokağında n.22'de bulunmaktadır. Bu cami halk arasında İsa Fakih olarak bilinmektedir. Büyük çınarın yanında bulunmaktadır. Bugün depo olarak kullanılmaktadır.³⁰⁷

³⁰² Tevfik, Mehmet, s. 40.

³⁰³ Kaleşi, Hasan, s. 145-7. Ramadani, Naser, faq. 75.

³⁰⁴ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 48. Ayverdi, Ekrem Hakki, s. 100. Kaleşi, Hasan, s. 145. Челеби, Евлија, стр. 304. Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 130. Ramadani, Naser, faq. 79.

³⁰⁵ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, стр. 94.

³⁰⁶ Kaleşi, Hasan, s. 145.

³⁰⁷ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр.57. Ayverdi, Ekrem Hakki, s. 99.

Müftü camii şerifi, (911) 1505/6'de tarihinde bina yapılmış, bugün müftü meydanlığı denilen mahallede ya da müftü pazarında olduğundan dolayı bu ismi almıştır. Vefat eden İshak efendinin babası İsa³⁰⁸ Fakih'in eseri olduğu vakıfnameden açığa çıkmaktadır. Bu kişi cami için 12 dükkân 15 hane vakıf eylemiş, maalesef bu bina hasar olmuştur.³⁰⁹

Yeni camii şerifi, Manastır çarşısı içerisinde mevcuttu. Kadı Mahmud Efendi tarafından 966 (1558-9)'de inşa edilmiştir. Vakfedilen dükkân, mağaza ve han tamamen kaybolmuştur.³¹⁰

Kadı Mahmud Efendi Camisi, Manastır'ın merkezinde bulunmaktadır. Nal cami diye bilinen, bu mabet bugün Yeni cami olarak tanınmaktadır. Krum Tomoski de bu cami 1558-9 da inşa edildiğini söyler.³¹¹

Haydar Kadı camii şerifi, Manastır'ın kara oğlan mahallesinde (969) 1561 tarihinde, Kadı Haydar efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu meşhur kişiden dükkân, han ve çok şeyler vakıf olan birçok parça kalmıştır.³¹²

Manastır'ın en güzel camii olarak da bilinmektedir. Camii günümüzde çok vahim bir durumdadır. Camiye ait tarihi eserler ise yakılıp etrafa saçılmış vaziyettedir.³¹³ Haydar Kadı Camii'nin bira deposuna dönüştürülmesi, Manastır'daki Osmanlı eserlerinin ne durumda olduğunun açık bir göstergesidir.³¹⁴ Haydar Kadı camii sadece Makedonya'nın değil bütün Balkan camilerinden daha iyi mimari yapıya sahiptir. Birinci dünya savaşında, ağır silahların (tank v.b.) saldırılarından dolayı minaresi yıkılmıştır. Bugün cami yasal koruma projesindeyken hala hiç bir müdahalede bulunulmamış, söylenenler sadece lafta kalmıştır.³¹⁵

³⁰⁸ İsa Fakih camisi Manastır'da yapıldığı zaman İsa Fakih müftüsüymiş. Bir zaman Sultanın defterdarisiymiş. Kaleşi, Hasan, s. 148

³⁰⁹ Tefvik, Mehmet, s. 40-1. Kaleşi, Hasan, s. 148. Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 130.

³¹⁰ Tefvik, Mehmet, s. 41.

³¹¹ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 50. Ауверди, Екрем Накќи, s. 105., Петкова, Радмќла Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 131.

³¹² Tefvik, Mehmet, s. 42.

³¹³ Nuredini, Abdülmecit, Hikmet, s. Belirtilmemiş.

³¹⁴ İbrahimgil, M, Zeki, Makedonya'nın Sosyal-Kültürel Yapısı ve Türk Vakıf Eserlerinin Bugünkü Durumu, s. 121-122.

³¹⁵ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 52. Ауверди, Екрем Накќи, s. 98-9. Челеби, Евлија сте. 304. Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската, стр. 131.

Koca Kadı cami şerifi, Manastır'ın yeni hamam civarında Koca Kadı denmekte, cami şerifi Kadı Ahmet efendi tarafından (936) 1529/30 tarihinde yaptırılmıştır. Birçok vakıf da bırakmış ama bugün kayıp haldedir.³¹⁶ Koca Ahmed Camisi diye bilinen yeni Hamamın yanında, eski mezarlarının yakınındadır. Bu cami de yasal koruma projesindedir.³¹⁷

Hacı Bey (beg) cami şerifi, Manastır'ın aşağı semtinde ve at pazarındaki cadde üzerinde, büyük ve güzel bina olarak yapılmıştır. Hacı Bey Camii günümüz Polis ve Jandarma binasının yakınındadır. Hacı Mahmud Beg (bey) tarafından (928) 1521/2 tarihinde yapılmıştır. Caminin yapısı yeni camiden küçüktür. 1875/6'da bu cami tamir edilmiş o yüzden ayakta kalabilmiştir. 1921'de güçlü devletler saldırılarında çok zarar görmüş, aynı şekilde etrafındaki dükkânlar da zarar görmüştür. Fakat 1994'te depremten dolayı minaresi yıkılmıştır.³¹⁸ Mahmud Bey Camii 1521-2 de yapılmış, halk arasında Hacı Bey cami olarak da bilinmektedir. Balık pazarında, Drahor nehrin kenarında bulunmaktadır.³¹⁹

Hamza Bey cami Drahor nehrinin sağ kenarında, Prespa sokağında bulunmaktadır. Caminin inşa yılı bilinmemektedir. Sadece 1798'de tamir edildiğine yönelik bilgiler bulunmaktadır. Camiin şekli Manastır'daki camilerin biçiminden farklı olup, XV. yüzyılda yapılan Üsküp Alaca Camiine benzediği ve aynı yılda yapıldığı ileri sürülmektedir. Bugüne kadar iyi bir şekilde korunmuştur. Ekrem H, Ayverdi tamir senesini 1856-57 olarak vermiştir.³²⁰

Hasan (Asan) Baba Cami Manastır'ın dış çevresinde "Çar Samuil" sokağının sonunda bulunmaktadır. 1628-40 yıllarının arasında yapıldığı söylenmektedir. Bugüne kadar iyice korunmuştur. Makedon yazarlar tarafından, çevredeki mezarlarla beraber koruma projesine girmesi gerektiğini savunmaktadırlar.³²¹

³¹⁶ Tefvik, Mehmet, s. 42.

³¹⁷ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 57. Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 103.

³¹⁸ Tefvik, Mehmet, s. 43. Петкова, Радмиќла Момидиќ, Комплексот На Хаќи Махмуд – Бег Во Битола, стр. 90-5.

³¹⁹ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, s. 56. Ayverdi, Ekrem Hakkı, стр. 96. Челеби, Евлија, стр. 304.

³²⁰ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 54. Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 97.

³²¹ Томоски, Крум, Зборник На Текничкиот Факултет, стр. 58. Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 97.

Bir zaman Manastır, Rumeli Eyaletinin merkezi iken ve bütün din eserleri sağlam haldeyken bugün Manastır'ın tarih eserleri çok vahim bir haldedir. Bugün Manastır'da 11 cami ayakta. Onlardan 4 tanesi: İshak Çelebi diye bilinen İshakiye, Hatuniye, Hasan Baba ve Hamza Bey (üç şeyhler diye de bilinir) camilerinde namaz kılınmaktadır.

Ayakta kalan ancak bugün henüz kullanılmayan, İsa Fakih (Müftü camii diye bilinen), Hacı Mahmud Bey (Hacı Bey), Koca Kadı (Koca Ahmed Efendi), Paftalı Cami, Şerif Bey Camilerinde bugün namaz kılınmamaktadır. Ayrıca Yeni Cami ve Haydar Kadı Cami mevcut olan camilerdendir. Bugün devlet tarafından alınmış ve depo olarak kullanılmaktadır. Müftülük açtığı dava sonucunda mahkemeden olumlu cevap beklemesine rağmen, devlet depo olarak kullanmaya devam etmektedir.³²²

Bugün Manastır, Ustrumca, İştıp, Pirlepe gibi Türk ve müslüman nüfusun çok az kaldığı yerlerde bulunan Türk eserleri bakımsız ve kendi hallerine terk edilmiş durumdadır. Makedon yetkililerin Prilepe ve Manastır'da bulunan Türk eseri Kadi Mahmut Camisini resim galerisi, Haydar Kadı Cami'nin bira deposu olarak kullanması ve saat kulelerinin tepelerine haç taktırmaları Makedonya Türklerini ve diğer müslüman halkını üzüntüye boğmuştur. Üsküp'teki Fatih Köprüsünü kendi eserleriymiş gibi takdim etmektedirler. Makedon yönetimi 2000 yılında, Ohri'de 1491 yılında inşa edilmiş bulunan Fatih camisini, Aziz Pantelemon kilisesi kalıntıları üzerinde inşa edildiği bahanesiyle yıktırıştır.³²³

3.2.3. Mektepler

Mektepler, Balkanlar'da Osmanlılar tarafından yapılan diğer önemli bir eser de mekteplerdir. E. H. Ayverdi'ye göre Manastır'da 9 mektep bulunmaktaydı.³²⁴

Onların da rolü çok önemli idi. Bu müesseseler ilk Osmanlı döneminde eğitim sisteminde ilk safha sayılmaktaydı. XV. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Bundan sonra medrese eğitim sistemi başlamıştır. İlk dönemde mekteplerden eğitim almak için çok ilgi gösterilirdi. Ayrıca il, köy veya mahalle mektepsiz olması imkânsızdı. Fakat Manastır'da tespit ettiğimiz müesseselerinden kayıtlı olarak şuanda hiç bir tane mektep

³²² Bu bilgiler Manastır Diyanet İslâm Birliğinin Müftüsü Orhan Demiri'den elde edilmiştir.

³²³ Çayırılı, Necati, Makedonya Türkleri, Türkler, XX, s. 448-9.

³²⁴ Ayverdi, Ekrem Hakkı, s.108.

bulunmamaktadır. Genelde camiin yanında inşa ediliyor, girişi farklı kapıdan yapılıyordu. Mektebe, genelde 5-7 yaş arası çocuklar gönderilmesi tercih ediliyordu. İlk Osmanlı döneminde XIV- XV. yüzyılda mekteplerde eğitim Arapça dilinde verilirdi.³²⁵ İlk dönemde Arapça resmi dil olduğunu vakıfnamelerden öğreniyoruz fakat daha sonra Osmanlıca da kullanıldığı kayda değerdir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında mekteplerde Osmanlıca dil olarak kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde eğitim zorunlu ya da sorunsuz olup olmadığına dair kesin bir kanıt yok, fakat yazarların çoğu zorunlu olduğunu söylemektedir.³²⁶

Mekteplerde ders veren hoca tecvitle kuran okumalı, kuranı ve dini alanların üzerine bilgili olmalıydı. Buna dair maaşı kendisi istemiyor vakıf belirliyordu. İshak Çelebi vakıfnamesinde mektepte görev yapan hocaya gündüz 3 dirhem takdir edilmiştir. Ayrıca yetim çocuklar için Kur'an öğretmesine karşılık para almaları yasaktı. Bunun aksi bir durumda yani bu konuda da ücret talep ettiklerinde işten kovulabiliyorlardı.³²⁷

3.2.4. Medreseler

XV. ve XVI. yüzyılında Osmanlı İmparatorluğu bütün eğitim kategorilerine çok ehemmiyet vermiştir. İlk, orta ve yüksek eğitim İslâm müesseseleri olan mektep ve medreselerde verilmekteydi.

Bu müesseselerinin karakteri, gerekli görülen eğitim ve terbiyeyi verme amacındaydı ve bu eğitim herkesin dini hakkı sayılmaktaydı.³²⁸

İlk Osmanlı döneminde, Hanefi mezhebi devletinin tanıdığı resmi mezhepti. Mahkemelerde Hanefi fıkına göre karar verilmekteydi. İslâm hukukunda icmâya (consensus) önemli yer veren Hanefîlik, dört Sünni İslâm hukuk mezhebinden, toplum işlerinden en hoşgörülüsü ve esnek olanıydı. Ayrıca medreselerde Hanefi mezhebi öğretmekteydi. İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılardan beri bütün Türk devletleri Hanefi mezhebini benimsemişlerdir.³²⁹

³²⁵ Ramadani, Naser, faq. 82-93.

³²⁶ Bajrami, Musli, faq.. 29.

³²⁷ Ramadani, Naser, faq. 96-8.

³²⁸ Bajrami, Musli, faq. 28-31.

³²⁹ İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), s. 189.

Medreselerde eğitim XVI. yüzyılın yarısında başlamış ve çabuk bir şekilde gelişmiştir. Demek ki ilk eğitimi mekteplerde, ikincisi de medreselerde verilmekteydi. Medreselerinin özelliği yurttur. Öğrencilerin ve müderrislerin yatma odası bulunmaktaydı, medreseler camilerin yanında imar edilmekteydi. Genelde iki türlü medrese vardı, yurtlu ve yurtsuz, yurtlu olan medreseler öğrencilerinin eğitim ihtiyaçlarını tamamlamaktaydı. Eğitim faaliyetleri açısından medreseler iki gruptan oluşuyordu: medrese harici ve dâhili, ikisinde de farklı eğitim veriliyordu. Biz ayrıntılara girmeden Manastırdaki medreselerinin sayısı tespit etmeye çalışmaktayız.³³⁰

E. H. Ayverdi 14 adet olduğunu yazar, fakat sadece 6 tanesinden bahsetmiştir.³³¹ Manastır'da 9 medrese olduğunu, onlardan Dülbend Kadı Medresesi ilk ve en kıymetlisiydi.³³²

İshak medresesi camiin yanında olup İshak Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Burada meşhur ulemalardan Yahya Efendi görev yapmıştır.³³³

Bu medrese başka ismi ile Dülbend Kadı Medresesi olarak da bilinmektedir. Dülbendzade'nin İshak Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Başlangıçta müderrislik yapan kişi 20 akçe alıyorken 1567'den itibaren 30'a kadar yükselmiştir.³³⁴

İlk asırlarda Sungur Çavuş Beyden hariç, bu medrese de bulunmakta idi. İshak medresesi 10 odalık bir mekândı. Eğitim alan öğrenciler burada yatmaktaydı.³³⁵

İshak medresenin içinde yeni bir kütüphane kurulmuş, 1508'de sadece 21 kitap bulunuyordu. 1511'de 34 kitaba yükseldiğini görmekteyiz. Ayrıca bu kitapları ile mütevellî ilgileniyordu, müderrise bir kitap lazım ise veriliyordu başka hiç kimseye ve dışarıya verilmezdi.³³⁶

Yeni camii şerif medresesi, Kadı Mahmud efendi tarafından inşa edilmiş, ulemalardan Nazif efendinin görev yaptığı söylenmektedir.

³³⁰ Ramadani, Naser, faq. 100-13. Bajrami, Musli, faq. 35.

³³¹ Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 107.

³³² Челеби, Евлија s. 304. Vishko, Ali, Héna e Re, viti VII, Nr.54-55, faq. 5-6.

³³³ Tefvik, Mehmet, s. 45.

³³⁴ Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 108.

³³⁵ Ramadani, Naser, faq. 110.

³³⁶ a.g.e. faq. 141.

Türkler medresesi, bu medrese Hacı Beg tarafından yaptırılmıştır. Muhammed Efendi âlim olarak görev yapmıştır.

Sungur Çavuş Beg medresesi cami'nin yanında, meşhur muhterem ulemadan Muhammed Ali efendi burada görev yapmıştır.

Şerif Beg (bey) medresesi, Manastır'ın ortasında camii şerifi yanında, Şerif Beg tarafından inşa olunmuştur. Cami ve medrese için büyük bir miktar vakıf edilmiştir.³³⁷

Tevfikiye medresesi, muhterem ulema Ahmed efendiydi. Rabiye ismiyle bir hatunun hanesiymiş, kendisi vakıf etmiş, sonrakileri medrese haline getirilmiştir.

Feyziye medresesi, Hamza Beg mahallesinde, müderrisi meşhur Muhammed efendi hazretleridir. Bu medrese mahalledeki halk tarafından yaptırılmıştır.

Koca Kadı medresesi, camiin yanında, Ahmet efendi tarafından yaptırılmıştır. Muhterem ulema Abdülkadir görev yapmıştır. Bu bina dört defa tamir olmuştur.

Haydar Kadı medresesi, caminin yanında, Kadı Haydar efendi yaptırmıştır. Meşhur âlim Abdülkadir Efendi, bundan sonra beş defa tamir ettirmiştir. Bu medrese 1679'da yapılmış ve çok şöhretli bir medrese olduğu ve öğrencilerinin sayısının bol olduğu söylenir.³³⁸

Medreseden mezun olanlar Rumeli veya Anadolu Kadıaskerinin defterine isimlerini yazdırarak "mülazemet" dönemi denilen bir hazırlık safhasını geçerlerdi. Mülazemet dönemi bittikten sonra yevmiyesi kırk akçaya yükselmektedir.³³⁹

Osmanlılar Makedonya'ya girdikten sonra mimari ve sanata çok ilgi göstermişlerdir. Bu hususta sadece İmaret, Cami, Medrese inşasıyla yetinmemişlerdir. Cami inşa eden kişi, meşhur âlim ya da gazilerden şehit olan kişilerin mezarları üstüne türbeler de yaptırmışlardır.

3.2.5. Türbeler, Tekkeler ve Zaviyeler

Makedonya bölgesinde çok sayıda türbe bulunmaktadır. Bu türbeler Balkanlar'da Türkiye'de bulunan türbelerle birbirine çok benzemektedir.

³³⁷ Tevfik, Mehmet, s. 46. Ramadani, Naser, faq. 107-8.

³³⁸ Tevfik, Mehmet, s. 47

³³⁹ Akgündüz, Murat, Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatında Şeyhülİslâmlık, Türkler, IX, s. 851.

Akıncılarla beraber gelen sûfiler ve dervişlerin vefatlarından sonra mezarları üzerine kurulan türbelerin, önemli bir yer haline geldiği görülmektedir. Bunların bir kısmı seferlere katılmış şehit ve gazilere ait olsa bile büyük bir kısmı dervişlere aittir.³⁴⁰

Manastır'ın dış çevresinde, bir dağın eteğinde bir Türbe bulunmaktadır. Onun etrafında Türk mezarları bulunmaktadır. Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Üstelik bu mezarın kime ait olduğu de meçhuldür.³⁴¹

Osmanlı Devleti'nin genişlemesinde dervişler büyük rol oynamışlardır. Dervişler bir zaviye (tekke) kurar, etrafındaki öbür dervişlerle toprağı işler, tarla açar, bahçe yapar, geliriyle kendileri geçinir ve yolculara üç gün kalmaları koşuluyla barınma ve yeme içme sağlarıdır.³⁴²

Makedonya'da diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi burada da en yaygın tarikatın yine muhtelif kollarıyla Halvetilik olduğu görülmektedir. Rifâî tarikatı İpek, Manastır, Üsküp, Kavadarci, Yakova ve Prizren'de tekke kurmuştur. Manastır'da ilk dönemde 8 adet tekke bulunmakta idi.³⁴³ E. H. Ayverdi, tekke, zaviye ya da dergâhı da bir arada saymaktadır.³⁴⁴

Sungur Çavuş Bey Vakıfnamesine göre Manastır'da kendi tekkesinde görev yapan şeyh için vakfın gelirlerinden beşte biri mütevellinin seçtiği şeyhe vermeye şart koşmuştur.³⁴⁵

3.2.6. Bedestenler, Çarşılar, Hanlar ve Hamamlar

Davud Paşa Bedesteni bugün hala mevcuttur. Kapısının demirden olduğu tahmin edilmektedir. Bedestenin dışından tekstil satılması yasaklandı. Dışarıda tekstil satanlardan dolayı, bir müddet sonra esnafın ayaklanmasına sebep olmuş, mahkemeye kadar gidilmiştir. Çünkü diğer esnafın zarar gördükleri anlaşılmıştır.³⁴⁶ Manastır'da bir

³⁴⁰ Öngören, Reşat, Milletlerarası Sempozyumu Tebliğler, s. 49.

³⁴¹ Томоски, Крум, Сборник На Текничкиот Факултет, стр. 107.

³⁴² İnalçık, Halil, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Türkler, IX, s. 76.

³⁴³ Öngören, Reşat, a.g.e. s. 56-7.

³⁴⁴ Ayverdi, Ekrem Hakkı, s. 108.

³⁴⁵ Стојаноски, Александар, Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век, стр. 95. Ramadani, Naser, faq. 143.

³⁴⁶ Петкова, Радмила Момидиќ, Развитие на Битолската Чаршија, стр. 132.

kapalı çarşı olduğu³⁴⁷ ve çarşının içinde 900 dükkân, 40 kahvehane bulunduğu ileri sürülmektedir.³⁴⁸

Manastır çarşısı, Makedonya'nın değişik ve özel çarşılarından biridir. Bugün 600 dükkân sayar 27 mahallede yerleştirilen ve 70'den fazla zanaatın yapıldığı belirtiliyor. Bunun için ilk dönemde fetihlerin ardından şehirlerde idari sistemi buraya taşınmasında çok büyük rol oynamışlardır. Bütün bu zanâatkar dükkânları, ordu için ikinci kazanç sayılmıştır. Özellikle Manastır şehri Osmanlılardan önce çok gelişen bir yer değilmiş, Osmanlıların gelmeleriyle çok çabuk gelişmiştir.³⁴⁹

Günümüze ulaşan en önemli han, Mahmud Voyvoda Hanıdır.³⁵⁰

Osmanlı döneminde Manastır'da hamamlar de eksik değildi, maalesef bugün depo halinde, harap vaziyettedirler.³⁵¹ Bunların sayısı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.

³⁴⁷ Ayverdi, Ekrem, Hakki s. 108.

³⁴⁸ Челеби, Евлија, стр. 304.

³⁴⁹ Петкова, Радмила Момидиќ, Развиток на Битолската Чаршија, стр. 127-8.

³⁵⁰ Ayverdi, Ekrem, Hakki, s. 108.

³⁵¹ a. g. e, s. 108.

SONUÇ

İlk olarak araştımmamızın başında Manastır'ın isminin nereden geldiği ve hangi anlamları ifade ettiği ele alınmış ve kentin çok eski bir yerleşim yeri olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu alışmamızda milattan önce ve sonra Manastır'ın önemli savaşlara sahne olan bir yer olduğunu tespit ettik. Osmanlı tarafından Manastır'ın fethinin, Manastır'a nasıl bir katkı sağladığı konusunda bilgiler vermeye çalıştık. Fethin ardından Osmanlı Devleti'nin gittikleri her yere idarî, içtimaî, eğitimsel v.s kurumları vazederek buradaki halkları nasıl cezp ettiklerini; bunu yaparken de dil, din, ırk, kültür ve coğrafya ayrımı gzetmemeye çalıştıklarını gördük.

Manastır'ın fethinden sonra ilk iki asırda şehrin sosyal hayatını incelemeye çalıştık. Ayrıca Balkan şehirlerinin arasında merkez haline geldiğini ve oryental bir bakış aldığını izah ettik.

Bu kısa araştırmamızda tespit edebildiğimiz Manastır'daki Osmanlı eserlerinin varlığına ve korunma ihtiyacına dikkat çekmeye çalıştık. Manastır'da inşa edilen eserlerden anlıyoruz ki, Osmanlılar Bursa, Edirne, İstanbul gibi Türk şehirlerine verilen ihtimamı bu coğrafyada da göstermişlerdir. Manastır'ın fetihden itibaren bir merkez haline gelmesi bunu açıkça göstermektedir.

Osmanlı Devleti her şeyden önce bir vakıf medeniyetiydi. Çalışmamızda göreceğimiz gibi eserlerin çoğu da vakıf eserleridir. Her yerde birçok zengin, paşa ya da diğer devlet adamları Osmanlı ülkesinin her yerinde olduğu gibi burada da mallarını vakfetmişler ve birçok mühim eserler inşa ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti fetihler sonucunda uyguladığı iskân politikasıyla da bu coğrafyaya Türkleri yerleştirmiş ve buranın yerli haklarıyla kardeşçe bir kaynaştırma oluşturmuştur.

Bununla beraber bir çok mimarî eser de meydana getirmişlerdir. Maalesef Türkler aleyhine yapılan ideolojik propagandalardan dolayı birçok Osmanlı eseri tahrip edilmiş ya da korunmasız bırakılıp kaderine terkedilmiştir.

Bugünkü Manastır'da müslüman nüfusu az da olsa, bu eserlere sahip çıkılmaya ve yıkılmaktan kurtarılmaya çalışılmaktadır. Manastır'da yaşayan yetkililerin en büyük arzusu Türk-İşlâm eserlerinin yok olmaması için gereken desteğin sunulmasıdır.

Unutulmaması gereken en önemli husus, bölgedeki bu eserlerin yok olmasının, altı yüz yıllık bir tarihin yok olması anlamına gelmesidir.

KAYNAKÇA

- ACUN, Fatma (2002), “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 899-907.
- AKDES, Nimet Kurat (1992), “Doğu Avrupa Türk Kavim ve Devletleri”, *Türk Dünyası El Kitabı*, I, Ankara, s. 175-186.
- AKGÜNDÜZ, Murat (2002), “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatında Şeyhülİslâmlık”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 847-853.
- ALP, İlker (2002), “Makedonya Üzerindeki Mücadeleler ve Makedonya Cumhuriyeti”, *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, haz. Murat Hatiboğlu, Asam, Ankara, s. 71-90.
- AŞIKPAŞAOĞLU, Ahmed Aşıkî (1947), *Tevârîh-i Âl-i Osman*, Düzenleyen: Çifçioğlu, N. Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı (1981), *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri: Yugoslavya*, c. III, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul.
- BAĞCI, Hüseyin (1994), *Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde Balkanlar*, Dış Politika Enstitüsü, Ankara.
- Balkanlar’ın Dünü, Bugünü, Yarını* (1995), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- BAŞTAV, Şerif (1989), *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir: (1261-1461): Osmanlı Türk - Bizans Münasebetleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- BAYATLI, Mahmud Oğlu (1947), *Hasan, Câm-ı Cem – Âyîn*, Sadeleştiren: Kırzioğlu Fahrettin, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- CASTELLAN, Georges (1993), *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Halim (1993), *Balkanlarda Pomak Türkleri*, Köksav Vakfı, Ankara.

- ÇAYIRLI, Necati (2002), “Makedonya Türkleri”, *Türkler*, c. XX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 444-452.
- DOĞRU, Halime (2002), “Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de Fetih ve İskan Siyaseti”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 165-173.
- EROĞLU, Haldun (2002), “Klasik Dönemi Osmanlı Şehzadelik Konumuna Dair Bazı Görüşler”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 855-858
- ERÖZ, Mehmet (1983), *Hıristiyanlaşan Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- GÖRGÜLÜ, İsmet (1993), *Makedonya*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.
- GRADEVA, Rossitsa (2002), “Orta Balkanlar’da Osmanlı İdari Sistemi Taşra İdaresi 15. yy”, Çev: Faruk Çakır, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 916-924.
- HACİSALİOĞLU, Mehmet (2003), “Makedonya”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, s. 437-444.
- HAMMER, J.V (1992), *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. I, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- HATİPOĞLU, Murat (2002), *Düinden Bugüne Makedonya Sorunu*, Asam, Ankara.
- <http://herseyosmanli.wordpress.com/2007/03/08/osmanli-askeri-yapisi-i/>
- http://www.ozturkler.com/data/0008/0008_16_07.htm
- http://en.wikipedia.org/wiki/İmage:Via_Egnatia-en.jpg (20.03.2008)
- <http://www.lonelyplanet.com/maps/europe/macedonia/> (22. 05. 2008)
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Manast%C4%B1r> (20. 05. 2008)
- İBRAHİMGİL, M, Zeki (1996), “Makedonya’nın Sosyal-Kültürel Yapısı ve Türk Vakıf Eserlerinin Bugünkü Durumu”, *Makedonya’da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)*, İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir.

- İNALCIK, Halil ve dğr. (1993), “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncemeleri Vakfı, İstanbul.
- İNALCIK, Halil (2002), “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 66-86.
- İNALCIK, Halil (2003), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev.Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İNBAŞI, Mehmet (2002), “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti”, *Türkler*, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 154-162.
- İNBAŞI, Mehmet (2002) “Makedonya’da Osmanlı Hâkimiyeti: Değişen ve Değişmeyen Kimlik”, *Dünden bugüne Makedonya Sorunu*, Haz. Murat Hatiboğlu, Asam, Ankara, s. 27-44.
- info@unitedmacedonians.org (11.01.2008)
- İSMAİL, İsmail (1987), “Yüzyıllar Boyunca Manastır Çarşısı”, *Sesler Dergisi*, sayı 213, Üsküp.
- KAFESOĞOLU, İbrahim (1997), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KARAL, Enver Ziya (1995), *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARATAY, Osman, Bilgehan A Gökdağ (2006), *Balkanlar El Kitabı*, c. I, Vadi Yayınları, Ankara.
- KOCA, Salim (2002), “Türklerin Göçleri ve Yayılmaları”, *Türkler*, C. I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 651-663.
- KOCABAŞ, Süleyman (1986), *Avrupa Türkiyesi’sinin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm*, Vatan Yayınları, İstanbul.
- LORY, Bernard, Popoviç Alexandre (1999), “Balkanlar’ın Kavşağındaki Manastır 1816-1918”, *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 60-77.
- MAKEDONYA (1992), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

- Macedonia in History (1991), *Historical Abstracts*, Part 1, Center For Macedonians Abroad-Society Of Macedonian Studies, Ekdodike Athenson S.A, Athens.
- MEHMET, Nişancı(1947), *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Çev.: Konyalı, İbrahim Hakkı, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- NEDZİPİ, Ljutfi (2006), XV- XVI. *Yüzyullarda Makedonya’da Kültür ve Medeniyet*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- NUREDİNİ, Abdülmecit, (2006), *Makedonya’nın İç ve Dış Politaka Sorunları*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- NUREDİNİ, Abdülmecit (2007), “Dünden Bugüne Makedonya Türkleri”, *Hikmet Dergisi*, sayı. 10, Kasım, Gostivar.
- ORTAYLI, İlber (1979), *Türkiye İdare Tarihi*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- ÖNGÖREN, Reşat (2002), “Balkanlar’da İslâm Medeniyeti, Balkanlar’ın İslâmlaşmasında Süfilerin Rolü”, *Milletlerarası Sempozyumu Tebliğler*, Editör: Ali Çaksı, Nisan 21-23, 2000, İstanbul, s. 47-73
- ÖZCAN, Abdülkadir (2002), “Osmanlı Devleti’nin Askeri Yapısı”, *Türkler*, c. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 107-120.
- ÖZNAL, Erdoğan (1993), *Makedonya Yunan Değildir*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1973), *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, c. I, İstanbul.
- P. L. İnciciyan, H. D. Andreasyon (1974), “Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası”, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları*, Sayı: 2-3, 4-5, Yıl: 1973-1974, Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 11-88.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1976), “Manastır”, *Türk Ansiklopedisi*, c. XXIII, Ankara, s. 250-251.

POULTON, Hugh, (1993), *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, Çev. Yavuz Alagon, Sermal Yayınevi, İstanbul.

Preliminary Technical Assesment of the Architectural and Archaeological Heritage in South East Europe, Heraclea Lyncestis, Bitola “the Former Yugoslav Republic of Macedonia”, 14 November 2005.

PRİBİCHEVİCH, Stoyan (1982), *Macedonia: Its People and History*, The Pennsylvania University Press, USA.

PRİFTİ, Kristaq (2003), “Manastır”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVII, Ankara, s. 562-563.

SAMİ, Şemseddin (1322 /1904), *Kamusu'l-A'lam*, c. VI, Mihran Matbaası, İstanbul.

SANDER, Oral (1989), *Siyasi Tarih-i İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

SELÇUK, Havva (2002), “Rumeli'ye Yapılan İskânlar Neticesinde Kurulan Yeni Yerleşim Yerleri”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 177-182.

STOYANOVSKİ Aleksander (1974), “17. yüzyılın sonuna kadar Makedonya'nın Osmanlı Hâkimiyeti Devrinde Taksimatı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı. 4-5, İstanbul.

ŞÜKRULLAH (1947), *Behcetüttevarih*, Çev. Çifçioğlu, N, Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

TEVFİK, Mehmet (1909), *Manastır Vilayetinin Tarihçesi*, Manastır Beyne'l-Milel Ticaret Matbaası, Manastır.

The Macedonian Question in Foreign Relations (1996), Macedonian Historical and Cultural Resource Centre, September.

TUNAYA, Tarık Zafer (1998), *Hürriyet'in İlanı*, (Cumhuriyet) İstanbul.

TURAN, Ömer (2002), “Makedonya'da Türkler”, *Düünden Bugüne Makedonya Sorunu*, haz. Murat Hatiboğlu, Ankara, s. 167-187.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1994), *Osmanlı Tarihi*, c. I, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÜNLÜ, Mucize Sarı (1996), *Manastır Vilayeti'nin İdari ve Sosyal Yapısı (1873-1912)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

www.bitola.com.gov.mk (11.02.2008)

www.orbis.com.mk/bitol-niz-vekovite.htm (17.04.2008)

www.manastir.vilayeti.selase.com (17.04.2008)

YEDİYILDIZ, Bahaeddin (1998), “Osmanlılar Döneminde Manastır”, *Atatürk ve Manastır Sempozyumu*, 12-13 Ekim, Manastır Bitola, s. 21–35.

MAKEDON, BOŞNAK ve ARNAVUT DİLLERİNE AİT KAYNAKÇA

MATKOVSKİ, Александар, ARUÇİ, Кемал (1979), “Македонија Во Турската Хроника `Таџут Тебарих` Од Хоџа Садудин – Ефенди (1361-1520)”, (Makedonya Türk Kronolojisinde Sadudin Hoca Efendi'nin Tacut Tebarihi), *Гласник*, Институт За Национална Историја, бр.1, Скопје.

MATKOVSKİ, Александар, ARUÇİ, Кемал (1979), “Биографија На Ноџа, Садудин”, (Hoca Sadudi'nin Biyografyası), *Гласник*, Институт За Национална Историја, бр.1, Скопје.

MATKOVSKİ, Александар, ARUÇİ, Кемал (1977), “Извадоци Од Две Турски Хронике За Македонија И Соседните Области”, (İki Türkçe kronolojiden Makedonya ve çevresiyle ilgili alıntılar), *Гласник*, Институт За Национална Историја, бр.1, Скопје.

MATKOVSKİ, Александар, ARUÇİ, Кемал (1977), “Македонија И Соседните Области Во Хрониката На Солак Заде (1373-1633)”, (Solak Zade Kronolojisinde Makedonya ve çevresi), *Гласник*, Институт За Национална Хисторија, бр.1, Скопје.

- ЛАЗАРОВСКА, Ф, Гордана (2000), “Археолошки наоди од XIV и XV век од црквата Свети Димитрија во Битола”, (Bitolada bulunan Aziz Dimitriya Klisesindeki XIV ve XV yüzyıllara ait arkeolojik kalıntıları), *Битола низ Вековите III, Битола Во XIV-XV Век*, Битола.
- ПЕТКОВА, Радмила Момидиќ (1983/4), “Комплексот На Хаџи Махмуд Бег Во Битола”, (Bitoladaki Hacı Mahmud Bey tesisi), *Завод За Заштита На Спомениците На Културата, Природните Реткости, Музеј И Галерија – Битола*, Битола.
- ПЕТКОВА, Радмила Момидиќ (1983/4), “Развиток на Битолската Чаршија (До Втората Светска Војна)”, (İkinci Dünyaya savaşına kadar Bitola çarşısının gelişmesi), *Завод За Заштита На Спомениците На Културата, Природните Реткости, Музеј И Галерија – Битола*, Битола.
- ПЕТКОВА, Радмила Момидиќ (2000), “Битола Во XIV-XV Век”, (XIV ve XV. yüzyıllarda Bitola), *Битола низ Вековите III*, Битола.
- СИДОСКИ, Кочо (2000), “Битола и Битолско во XIV век до потпаѓањето под турска власт, (XIV yüzyıldan Osmanlı Hâkimiyetine kadar Manastır ve Kazası), *Битола низ Вековите III, Битола Во XIV-XV Век*, Битола.
- СОКОЛОВСКИ, Методија (1963), “Турски Изворни Податоци Од XV И XVI Век За Градот Битола”, (XV ve XVI yüzyılda yazılan Manastır ile ilgili Türkçe kaynakları), *Гласник, На Институтот За Национална Историја, бр.1, Скопје*.
- СТЕРЈОВСКИ, Александар (2000), “Првиот Битолски Имарет”, (İlk Manastır İmareti), *Битола Во XIV-XV Век*, Битола.
- СТОЈАНОСКИ, Александар (1981), *Градовите на Македонија Од Крајот на XIV до XVII Век*, (XIV yüzyıldan XVII yüzyıllara kadar Makedonya şehirleri), Скопје.
- СТОЈАНОСКИ, Александар (1965), “Дали Постоел Битолскиот Санџак Во Првите Векови Од Турската Власт Во Македонија”, (Osmanlı hakimiyetinin ilk

asrında Makedonya'da Manastır Sancağı var mıydı), *Гласник*, Институт За Национална Историја, Скопје.

СТОЈАНОВСКИ, Александар (1969), *Историја На Македонскиот Народ*, (Makedon Halkı Tarihi), кн.1, Скопје.

ТОМОСКИ, Крум (1956/7), “Цамијите Во Битола”, (Manastır Camileri), *Годишен Зборник На Текничкиот Факултет*, Книга 2, Том 2, Скопје.

ТОМОСКИ, Крум (1956/7), *Зборник На Текничкиот Факултет*, (Teknik Fakültesi Dergisi), Скопје.

Универитет Св. Климент Охридски (2001), *Битола низ Вековите IV, Битола Во XVI Век*, (Asarlar boyunca Manastır), Факултет за Учители и Воспитувачи Битола, Битола.

ЦОЛЕВ, Ѓорги Димоски (2000), “Завладување на Битола од Турците”, (Manastırın Türkler tarafından ele geçirilmesi), *Битола Во XIV-XV Век*, Битола.

ЦОЛЕВ, Горги Димоски (2001), “Битолски Евреи” IV, (Bitola Yahudileri), *Битола во XVI Век*, Битола.

ЧЕЛЕБИ, Евлија (1967), *Путопис*, (Seyahatname), прев: Хазим Шабанович, Сарајево.

KALEŞİ, Hasan (1972), *Najstariji Vakıfski Dokumenti U Jugoslaviji Na Arapskom Jeziku*, (Yugoslavya'da En Eski Arapça Vakıf Belgeleri), Priştina.

BAJRAMI, Musli (2005), *Periudha Historike e Medresesé sé İsa Beut*, (İsa Bey Medresesinin Tarihi), Gostivar.

MUDEVVER, Taha (1995), *Andaluzia Dhe Perandoria Osmane*, (Endelus ve Osmanlı İmparatorluğu), Logos-A, Shkup.

RAMADANI, Naser (1998) *Depértimi Osman Né Maqedoni Dhe Zhvillimi i Arsimit İslám gjaté shekujve 9-10 h. /XV-XVI*, (Osmanlı'nın Makedonya'ya girişi XV ve XVI yüzyıllarda İslam eğitiminin gelişmesi), Mexhlisi Shura B.İ. M, Shkup.

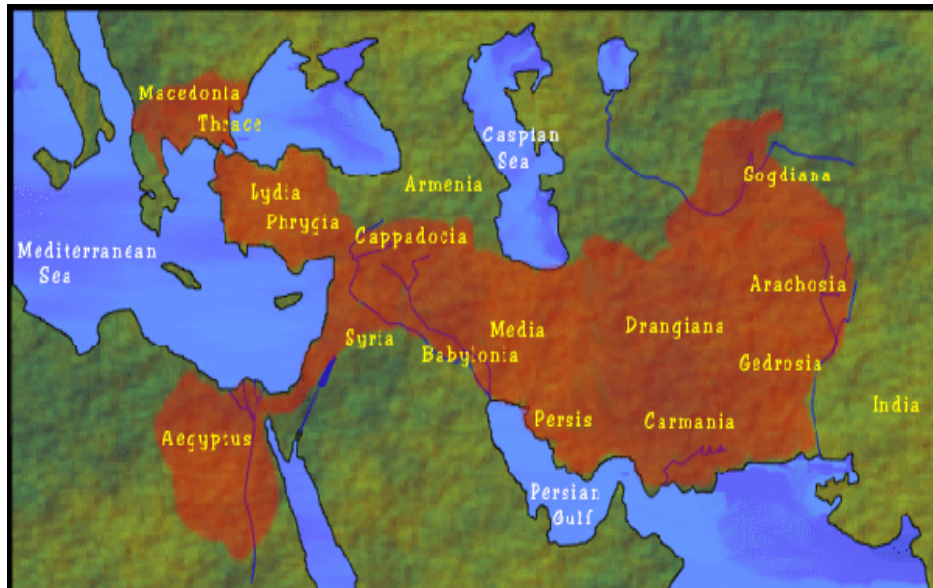
SEJJÏD, Muhammed Dikén (1994), *Studime Mbi Historinë e Shtetit Osman*, (Osmanlı İmparatorluğu üzerine çalışmalar), Pér: Muhamed Mustafa dhe Nuredin Ahmedi, Meshihati i Bashkësis Islame të Maqedonis, Shkup.

SHERÏF, Ahmet (2006), *Vakëfet në Maqedoni në periudhën osmane*, (Osmanlı Döneminde Makedonya'daki Vakıflar), NuN, Shkup.

SHEHAPÏ, Behixhudin, *Plagët e Pavdekshmeris (Kapanmayan Yaraları)*, Bashkësia Islame në RM, Shkup 2002.

VÏSHKO, Ali (1993), *Fillimet e Kulturës Islame në Trevat e Manastirit*, (Manastır Çevresinde İslam Kültürünün Başlangıcı), Héna e Re, Viti VII, Nr.54-56.

EKLER

info@unitedmacedonians.org(11.01.2008)

<http://www.lonelyplanet.com/maps/europe/macedonia/> (22. 05. 2008)

Heraklea Şhri, www.orbis.com.mk/bitol-niz-vekovite.htm (17.04.2008)

http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Via_Egnatia-en.jpg (20.03.2008)

Manastır'ın günümüzdeki hali, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Manast%C4%B1r> (20.05.2008)

Haydar Kadi Camisi

Haydar Kadi Caminin Bugünkü Durumu

İshak Çelebi Camisi

Manastır Bedesteni

Mahmut Bey Camisi

Yeni Cami

Saat Kulesi

Hamza Bey Camii

Hamza Bey Camii

Hasan Baba Camii

Hatuniye cami

Müftü Şerif Camii

Hacı Şerif Bey Camii

Koca Kadı Camiinin durumu

Koca Kadı Caminin Arkadan Görüntüsü

ÖZGEÇMİŞ

1980’de Üsküp’ün batısında 12 km uzaklıkta bulunan Nigiştan köyünde doğdu. 1994’te ilköğretimi tamamladıktan sonra lise eğitimi için “İsa Beu Medresesi’ne kaydoldu. 1998’de bu liseyi mezuniyetle bitirdi. Aynı sene Üsküp’te İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırdı. 2003’te lisans eğitimi tamamladı. 2004’te Yüksek Lisans için Türkiye’ye geldi. İstanbul’da “Ankara Üniversitesi Yabancı Dil Merkezi”nde Türkçe öğrendikten sonra TCS sınavına girdi ve *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*’ni kazandı. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi bilim dalında Yüksek Lisans çalışmasına başladı. 2008 yılı Haziran’ında tezini tamamladı.